

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**G8 ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME VE
İSTİHDAM İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

MESUT ÇELİK

GAZİANTEP – 2019

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

G8 ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME VE
İSTİHDAM İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

MESUT ÇELİK

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. FİLİZ GÖLPEK

GAZİANTEP – 2019

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU**

İktisat Anabilim Dalı **İktisat** Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Mesut ÇELİK** tarafından hazırlanan “**G-8 Ülkelerinde ve Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Panel Veri Analizi**” başlıklı tez, **24 / 05 / 2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Görevi

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası:

Kurumu/Üniversitesi

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Filiz GÖLPEK

Tez Danışmanı

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KÖSE

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Esra ÇIKMAZ

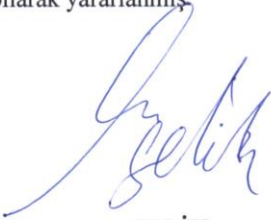
Gaziantep Üniversitesi

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mazlum ÇELİK
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**G8 Ülkelerinde ve Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Panel Veri Analizi**” başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

Mesut ÇELİK

ÖNSÖZ

Bilimin ve bilgiye ulaşmanın öneminin giderek arttığı çağımızda, benim de bilime katkıda bulunmamda yardımcı olan, tezin planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren, danışman hoca statüsünü hakkıyla yerine getiren Doç. Dr. Filiz GÖLPEK'e ve Dr. Öğretim Üyesi Zeynep KÖSE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmam boyunca bana her türlü desteği sağlayan sevgili eşim Emine ÇELİK'e teşekkür ederim. Beni bugünlere getiren maddi manevi her türlü desteği hiçbir zaman benden esirgemeyen babam Mehmet ÇELİK'e annem Emel ÇELİK'e teşekkür ve minnetimi özellikle belirtmek isterim.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, G-8 ülkeleri ve Türkiye'nin istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamaktır. Araştırmada, ekonomik büyümenin tanımı ve ölçümü, temel belirleyicileri ve teorileri, istihdam ve istihdamın tanımı, türleri ve teorileri açıklanarak, ülkelerin 2005-2017 yılları arasındaki istihdam ve ekonomik büyüme verileri analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında, 2005-2017 yılları arasında G-8 ülkelerinin ve Türkiye'nin istihdam ve ekonomik büyüme ilişkisi, panel veri analizi ve zaman serisi analizi ile incelenmiştir. G-8 ülkeleri için yapılan Johansen Eş bütünleşme testi sonuçlarında istihdam ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, G-8 ülkeleri ve Türkiye için yapılan Engle-Granger Nedensellik testinde, değişkenler arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiş, büyüme oranı ile istihdam oranı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Ekonomik büyüme oranlarındaki artış istihdam oranlarını arttırmakta, istihdam oranlarındaki artış ise ekonomik büyüme oranlarını arttırmaktadır ve “değişkenler arasında nedensellik ilişkisi vardır” sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, İstihdam, G-8 ülkeleri, Türkiye, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

The purpose of this research is to describe the relationship between the G-8 countries and Turkey's employment and economic growth. In this research, the definition and measurement of economic growth, basic determinants and theories, the definition and types of employment and employment are explained and the employment and economic growth data of the countries between 2005-2017 are analyzed. Within this study, between the years 2005-2017 G-8 countries and Turkey's employment and economic growth relationship, were examined by the panel data analysis and time series analysis. The results of the Johansen Co-integration test for G-8 countries showed a long-term relationship between employment and economic growth.

As a result of the research, the G-8 countries and the Engle-Granger causality test for Turkey, between variables have been identified causality, it was found bidirectional causality between the employment rate and growth rate. The increase in economic growth rates increases employment rates, while the increase in employment rates increases economic growth rates and “there is a causal relationship between the variables”.

Keywords: Economic growth, Employment, The G-8 countries, Turkey, Panel data

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ.....	1
İKİNCİ BÖLÜM	
EKONOMİK BÜYÜME VE İSTİHDAM KAVRAMLARI	3
2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Ölçümü	3
2.2. Ekonomik Büyümenin Temel Belirleyicileri	4
2.3. Ekonomik Büyüme Teorileri.....	6
2.3.1. Geleneksel Büyüme Teorileri	7
2.3.2. Neo-klasik Büyüme Teorileri.....	8
2.3.3. İçsel Büyüme Teorileri.....	10
2.4. İstihdamın Tanımı, İstihdam Türleri ve İstihdam Teorileri	12
2.4.1. İstihdamın Tanımı	13
2.4.2. İstihdam Türleri.....	13
2.4.2.1. Tam İstihdam	13
2.4.2.2. Eksik İstihdam	14
2.4.2.3. Aşırı İstihdam	14
2.4.3. İstihdam Teorileri.....	14
2.4.3.1. Klasik İstihdam Teorisi.....	14
2.4.3.2. Modern İstihdam Teorisi	15
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
G8 ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE’DE EKONOMİK BÜYÜME VE İSTİHDAM.....	17
3.1. G8 Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve İstihdam	17
3.1.1. ABD’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam	18
3.1.1.1. ABD’de Ekonomik Büyüme.....	18

3.1.1.2. ABD’de İstihdam.....	19
3.1.2. Almanya’da Ekonomik Büyüme ve İstihdam	20
3.1.2.1. Almanya’da Ekonomik Büyüme	20
3.1.2.2. Almanya’da İstihdam.....	21
3.1.3. İngiltere’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam	23
3.1.3.1. İngiltere’de Ekonomik Büyüme	23
3.1.3.2. İngiltere’de İstihdam.....	25
3.1.4. Fransa’da Ekonomik Büyüme ve İstihdam	26
3.1.4.1. Fransa’da Ekonomik Büyüme	26
3.1.4.2. Fransa’da İstihdam	27
3.1.5. İtalya’da Ekonomik Büyüme ve İstihdam.....	29
3.1.5.1. İtalya’da Ekonomik Büyüme	29
3.1.5.2. İtalya’da İstihdam	30
3.1.6. Japonya’da Ekonomik Büyüme ve İstihdam	31
3.1.6.1. Japonya’da Ekonomik Büyüme	32
3.1.6.2. Japonya’da İstihdam	33
3.1.7. Kanada’da Ekonomik Büyüme ve İstihdam	35
3.1.7.1. Kanada’da Ekonomik Büyüme	35
3.1.7.2. Kanada’da İstihdam	36
3.1.8. Rusya’da Ekonomik Büyüme ve İstihdam.....	37
3.1.8.1. Rusya’da Ekonomik Büyüme	38
3.1.8.2. Rusya’da İstihdam	40
3.2. Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam	41
3.2.1. Türkiye’de Ekonomik Büyüme.....	41
3.2.2. Türkiye’de İstihdam	44
3.3. Literatür Taraması	48
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
G8 ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE’DE EKONOMİK BÜYÜME VE	52
İSTİHDAM İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ.....	52
4.1. Araştırmanın Yöntemi.....	52
4.2. Araştırmanın Amacı	52
4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	53
4.4. Araştırmanın Analizi	58
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	66

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Değişkenler	52
Tablo 2. Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	58
Tablo 3. Levin Lee Chu Birim Kök Testi Sonuçları	59
Tablo 4. Hadri Birim Kök Testi Sonuçları	59
Tablo 5. VAR Modeli Kriterlerine Göre Uygun Gecikme Uzunluğu Testi Sonuçları	60
Tablo 6. Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonuçları	61
Tablo 7. Granger Nedensellik Testi Sonuçları	61
Tablo 8. Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	62
Tablo 9. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları	63
Tablo 10. VAR Modeli Kriterlerine Göre Uygun Gecikme Uzunluğu Testi Sonuçları	64
Tablo 11. Granger Nedensellik Testi Sonuçları	65

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 2005-2017 Dönemi ABD’de Ekonomik Büyüme Verileri (%).....	19
Şekil 2: 2005-2017 Dönemi ABD’de İstihdam Verileri (%).....	20
Şekil 3: 2005-2017 Dönemi Almanya’da Ekonomik Büyüme Verileri (%).....	21
Şekil 4: 2005-2017 Dönemi Almanya’da İstihdam Verileri (%).....	22
Şekil 5: 2005-2017 Dönemi İngiltere’de Ekonomik Büyüme Verileri (%).....	24
Şekil 6: 2005-2017 Dönemi İngiltere’de İstihdam Verileri (%).....	25
Şekil 7: 2005-2017 Dönemi Fransa’da Ekonomik Büyüme Verileri (%).....	27
Şekil 8: 2005-2017 Dönemi Fransa’da İstihdam Verileri (%).....	28
Şekil 9: 2005-2017 Dönemi İtalya’da Ekonomik Büyüme Verileri (%).....	30
Şekil 10: 2005-2017 Dönemi İtalya’da İstihdam Verileri (%).....	31
Şekil 11: 2005-2017 Dönemi Japonya’da Ekonomik Büyüme Verileri (%).....	33
Şekil 12: 2005-2017 Dönemi Japonya’da İstihdam Verileri (%).....	34
Şekil 13: 2005-2017 Dönemi Kanada’da Ekonomik Büyüme Verileri (%).....	36
Şekil 14: 2005-2017 Dönemi Kanada’da İstihdam Verileri (%).....	37
Şekil 15: 2005-2017 Dönemi Rusya’da Ekonomik Büyüme Verileri (%).....	39
Şekil 16: 2005-2017 Dönemi Rusya’da İstihdam Verileri (%).....	41
Şekil 17: 2005-2017 Dönemi Türkiye’de Ekonomik Büyüme Verileri (%).....	44
Şekil 18: 2005-2017 Dönemi Türkiye’de İstihdam Verileri (%).....	46

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFC	: Almanya Federal Cumhuriyeti
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluđu
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
CCE	: Ortak İlişkili Etkiler
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DSTATIS	: Almanya Federal İstatistik Ofisi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EBSO	: Ege Bölgesi Sanayi Odası
EMP	: İstihdam
GDP	: Ekonomik Büyüme
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSYİH	: Reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
INSEE	: Fransa İstatistik Dairesi
IT	: Bilgi İşlem
İŞKUR	: İş ve İşçi Bulma Kurumu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ONS	: İngiltere Birleşik Krallık Ulusal İstatistik Kurumu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TUBITAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici İş Adamları Derneđi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNWTO	: Dünya Turizm Barometresi
WB	: Dünya Bankası
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Ekonomik büyüme ve istihdam son yıllarda iktisatçıların üzerinde önemle durdukları iki önemli makro ekonomik değişkendir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, pek çok ülkenin ekonomik alandaki politikalarının vazgeçilmez faktörlerini oluşturmaktadırlar. Ekonomik büyüme, “toplam veya kişi başına üretilen mal ve hizmet miktarındaki artış” anlamına gelirken; üretim sürecinin neticesi olarak meydana çıkan istihdam ise, “belirlenen veya planlanan üretimin gerçekleştirilebilmesi amacıyla işgücünün kullanılmasını” ifade etmektedir. Bu bağlamda, iktisatçılar ekonomik anlamda büyümenin gerçekleşmesi halinde istihdamın da artacağı yönünde görüş birliğine hakimdir. Daha net bir ifadeyle, “üretilen mal ve hizmetlerdeki artışın aynı zamanda bunları üretmek için ihtiyaç duyulan işgücünde de artış meydana getirmesi” beklenmektedir.

Ekonomik büyüme ve istihdam arasında geçerli olan bu ilişki durumu; kavramların bir arada değerlendirilmesi gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle, G8 ülkelerinde ve Türkiye’de ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisini belirtmek amacıyla yapılan bu araştırma ekonomik büyüme ve istihdam olmak üzere iki kavram üstüne kurgulanarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda araştırmada, ekonomik büyüme ile istihdam arasında pozitif ilişki olduğunu öne süren hipotezler test edilmiştir.

Araştırmada literatür tarama tekniği kullanılmış olup konu ile ilgili basılı ve yazılı verilerden, kamu kurum ve kuruluşların veri kaynaklarından ve kütüphanelerden temin edilmiştir. Bunun yanı sıra konu ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalar, yazılmış tezler ve makalelerden faydalanılmıştır. Ayrıca başta Ekonomi İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) olmak üzere, World Bank (WB), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Kalkınma Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Merkez Bankası, İŞKUR kurumlardan faydalanılmıştır.

Bu araştırma, G8 ülkelerinde ve Türkiye’de ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişki genel olarak ele alınmıştır. Araştırma giriş ve sonuç dâhil beş farklı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, tezin genel bütünü kısaca ele alınmış olup ekonomik büyüme ve istihdam kavramları birlikte değerlendirilmiştir. İkinci bölümde önce, G8 ülkelerinin ekonomik büyüme ve istihdam tarihçesi ele alınmış, 2005-2017 yılları arasında istihdam ve ekonomik büyüme verileri, tablo ve şekiller yardımıyla analiz edilmiştir. Daha sonra,

Türkiye'nin ekonomik büyüme ve istihdamını etkileyen faktör olan jeopolitik konum, ekonomik krizin sebep-sonuçları ve istihdamı arttırıcı politikalarından bahsedilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde, 2005-2017 yılları arasında G8 ülkeleri ve Türkiye'nin ekonomik büyüme ve istihdam verileri ekonometrik uygulamalar çerçevesinde panel veri ve zaman serisi analizi ile incelenmiştir. Öncelikli olarak veri seti anlatılmış, sonrasında G8 ülkeleri değişkenleri için panel veri analizi; Türkiye değişkenleri için ise, zaman serisi uygulaması yapılarak ampirik bulgulara ulaşılmıştır.

Johansen Eş Bütünleşme Testi sonuçlarına göre, hem heterojenlik hem de homojenlik hipotezi altında eş bütünleşme ilişkisinin varlığını gösteren verilerin olasılık değeri 0.10'dan küçük (0.0001) olması münasebetiyle değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Engle-Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre, olasılık değerleri 0.10'dan küçük (0.0034, 0.0565) olduğundan istihdam ve ekonomik büyüme arasında nedensellik bir ilişki vardır. Bu sonuç, araştırmaya konu olan G-8 ülkelerinin ekonomik büyüme ve istihdam kavramlarının birbirinden etkilendiği, istihdamın artmasının ekonomik büyümeyi de arttırdığı diğer açıdan ekonomik büyümedeki artışın istihdamı da arttırdığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, ekonomik büyümenin istihdamı etkileyecek boyutta olduğu gibi, istihdamında büyümeyi etkileyecek boyutta olduğu belirtilmiştir.

Türkiye'deki 2005-2017 yılları arasındaki istihdam ve ekonomik büyüme oranları ADF ve PP test istatistiği sonuçlarına göre, %10 anlamlılık düzeyinde 0.10'dan sırasıyla (0.0220, 0.0924, 0.0006, 0.0046, 0.0715, 0.0794, 0.0894) küçük olduğu için istihdam ve ekonomik büyüme arasında "değişken birim köke sahip değildir (durağandır)" sonucuna ulaşılmıştır.

Engle-Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, hem istihdamdan ekonomik büyüme oranlarına doğru hem de ekonomik büyüme oranlarından istihdam oranlarına doğru çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Test istatistik sonuçlarına göre, değerler %10 anlamlılık düzeyi 0.10'dan küçük olduğu (0.0034, 0.0565) için büyüme ile istihdam oranı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlanmıştır ve "değişkenler arasında nedensellik ilişkisi vardır" şeklinde kurulan H_A hipotezi kabul edilmiştir. Başka bir ifadeyle, ekonomik büyümenin istihdamı etkileyecek boyutta olduğu gibi, istihdamında ekonomiyi etkileyecek boyutta olduğu belirtilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME VE İSTİHDAM KAVRAMLARI

Bu ana başlık altında, ekonomik büyüme ve istihdam kavramları ele alınmaktadır. Alt başlıklarda ise, ekonomik büyüme teorilerinden; geleneksel, neo-klasik ve içsel büyüme teorileri ele alınırken, istihdam türlerinden; tam istihdam, eksik istihdam ve aşırı istihdam ile birlikte istihdam teorilerinden klasik ve modern istihdam teorisi açıklanmaktadır.

2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Ölçümü

Ekonomik büyüme, hem iktisatçıların en çok tartıştığı hem de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin üzerinde önemle durduğu ekonomik ve sosyal konulardan biri olmaktadır. Ekonomik büyüme; “belirli bir dönemde genellikle bir yılda üretim kapasitesindeki artışa bağlı olarak mal ve hizmet üretiminde ve milli gelirden artışın meydana gelmesi” olarak tanımlanmaktadır (Pamuk, 2007: 5).

Ekonomik büyüme, genel olarak “toplam ya da kişi başına üretilen mal ve hizmet miktarındaki artış olarak” tanımlanmaktadır. Bununla beraber, ekonomik büyümeye yönelik ölçümlerde genellikle, Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasılası¹ (GSYİH)’nin nüfusa bölünmesi yoluyla hesaplanan kişi başına düşen GSYİH büyüme oranından faydalanılmaktadır. Çünkü kişi başına reel ekonomik büyüme, hem bireylerin yaşam şartlarının ve standartlarının daha kolay gözlemlenebilmesine hem de ülkeler arasında birçok konuda daha kolay ve sağlıklı karşılaştırılmasına imkân sağlamaktadır (Eser, 2012: 5).

Ekonomik büyümenin sistematik bir şekilde ilk incelenmesi 18.yy’ın sonlarında iktisat biliminin ortaya çıkmasından sonraki sanayi devrimine denk gelmektedir. Sanayi devrimi ile birlikte değişen üretim yapısı ve organizasyonu iktisat biliminin yeni alanlara ve metodlara yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Sanayinin gelişimi, makineleşme, iş bölümü ve uzmanlaşma gibi konular bu dönemde ortaya çıkan önemli kavramlar olarak göze çarpmaktadır (Taban, 2010: 15).

Bu önemli kavramlar, zengin ile yoksul ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını açıklamaktadır ve büyüme konularına olan ilgi giderek artmaktadır. Ekonomik büyümenin sonucu olarak ülkenin vatandaşları daha da fazla üretim ve tüketim yaparak, refah düzeyinin daha da artmasına katkı sağlamaktadırlar. Büyümeyle etkileyen faktörlerin neler olduğunun

¹ **Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH):** Bir ülkede belirli bir dönem içinde üretilen mal ve hizmetlerin fiyat cinsinden toplam değeridir.

öğrenilerek uygulanması refah düzeyini daha da yükseltmek açısından önemlidir (Taban, 2010: 1). Dolayısıyla ülkelerin ekonomik büyümelerinin etkileyen faktörlerin bilinmesi ve bu faktörlerin büyüme ile olan bağlantıları ekonomik büyüme modelleri ile anlatılmaya çalışılmaktadır.

Ekonomik büyümenin ölçülmesine yönelik milli gelir hesaplamalarında 1191 yılına kadar GSYH'nin yerine Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH)'nin kullanıldığı bilinmektedir. İki önemli kavram arasındaki farkları sahip oldukları coğrafya ile birlikte, gerek ölçüm kolaylığı gerekse uluslararası ekonomik entegrasyonların artmasının, ekonomik sınırların siyasi sınırları tanımamak gibi bir sonucu getirmesine bağlı nedenlerle ekonomideki üretim gücünün esas ölçüsü olarak GSYİH kabul edilmektedir. Ekonomik büyüme performansının en sağlıklı ölçütü olan GSYİH “bir dönemde bir ülke sınırları içerisinde üretim faktörleri kullanılarak üretilmiş nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları ile hesaplanmış değerini” tabir etmektedir. GSMH, “bir ülke vatandaşlarının ürettiği tüm ekonomik kıymetleri kapsamaktadır”. Daha açık bir ifadeyle, GSYH'nin “belirli bir kısmını diğer ülke vatandaşları tarafından üretilen mal ve hizmetler oluştururken, GSMH'nin belirli bir kısmını da ülkenin diğer ülkelerde ikamet eden vatandaşları tarafından üretilen mal ve hizmetleri oluşturmaktadır” (Yıldırım ve Karaman, 2010: 46).

2.2. Ekonomik Büyümenin Temel Belirleyicileri

Ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin neler ve nasıl olduğu birçok çalışma ve araştırma tarafından değerlendirilmiştir. Farklı kavram ve çeşitli bilim dallarının yöntemlerinin kullanıldığı bu tür çalışmalar, ekonomik büyümenin nedenlerinin farklı parametreler ve belirleyicilerle açıklamaya çalışmış ve ekonomik büyümenin belirleyicileri konusunda çeşitli sonuçlara ulaşmışlardır. Büyümeyi etkileyen faktörler hem ülkeden ülkeye hem de dönemden döneme farklılık göstermektedir. Genel olarak ekonomik büyümenin temel belirleyicileri; beşerî ve fiziki sermaye'dir (Eser, 2012: 25).

Ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden olan beşerî sermaye kavramı Neo-klasik büyüme teorisinin en önemli unsuru olarak dikkat çekmektedir. Beşerî sermayeyi farklı şekillerde anlatmak mümkündür. Bireyler üniversite eğitimi alarak veya mesleki eğitim programlarının herhangi birini tamamlayarak kendilerine her açıdan yatırım yapmaktadırlar. Firmalar, ilgili meslek içi eğitim yoluyla; devleti yöneten hükümetler ise okullar yaparak, bireylerin meslek eğitimini sağlamak ve sağlık sektöründeki iyileştirmeye yönelik yaptıkları programlarla beşerî sermayeye doğrudan ya da dolaylı yollarla yatırım yapmaktadırlar. Beşerî

sermayenin ekonomik büyümeye katkısı, eğitime verilen ağırlık sonucunda çalışanların verimliliklerinin artması yoluyla gerçekleşmektedir (Artan, 2000: 26).

Büyümenin bir diğer temel belirleyicisi fiziksel sermaye, daha fazla mal ve hizmet üretiminin en önemli unsurunu ifade etmektedir. Sermaye miktarındaki kişi başına düşen verimlilik artışı aynı zamanda her bir çalışanın ortalama verimliliğinin de artmasına neden olmaktadır. Fiziksel sermaye, hem işgücü verimliliğini artırmakta hem de doğrudan hizmetler sağlamaktadır (Artan, 2000: 30).

Ekonomik büyümenin istikrarının sağlanabilmesi için yapılacak yeni sermaye yatırımları ve tasarruflar ile beşeri sermaye ye yönelik teknolojik yatırımların ar-ge destekleri ile daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Tasarrufların artması, yeni sermaye mallarına yönelik yapılacak yatırımların artmasına fırsat tanıyarak sermaye stokunun büyümesine neden olmakta ve bu şekilde birim emek başına düşen sermaye miktarı artacağından dolayı birim emek daha verimli bir hale gelecektir. Aynı şekilde bilgi birikimi ve yetenek anlamına gelen beşeri sermayeye yapılacak yatırımlar da hem verimliliği arttıracak hem de teknolojinin daha da ilerlemesini sağlayacaktır. Yeni teknolojilerin bulunması ile ortaya çıkan yeni ürünlerin uygulamaya konulması da beraberinde verimlilik ve üretim artışını getirecektir. Sonuç olarak bu unsurların ekonomik büyümeye katkısı daha fazla olacaktır (Eser, 2012: 26).

Üretimde alanında kullanılan sermaye, işgücü verimliliğini doğrudan arttırmaktadır. Bunun nasıl ve ne şekilde olabileceğini gösteren en doğru örnek bilgisayarlardır. Bilgisayarlar, daha önce imkânsız halde olan ya da tamamlanması çok güç ve uzun sürecek işlerin çok kısa süre içerisinde bitmesine olanak tanımaktadırlar. Sermayenin azalan marjinal verimlilikten dolayı, artan fiziksel sermaye bir ülkenin uzun dönem ekonomik büyümesini gerçekleştirebilmek için tek başına yeterli olmamakla birlikte, optimal fiziksel sermaye miktarı ile birlikte üretimin en üst düzeye ulaşmasını mümkün kılacaktır. Kuşkusuz bunun için, diğer üretim faktörleriyle en uygun bileşimin sağlanması gerekmektedir (Yıldırım, 2011: 10).

Hem iç rakiplerine hem de küresel boyuttaki rakiplerine üstünlük sağlayan ülkeler veya firmalar rekabet sonucu ayakta kalmaktadır. Ülkeler ve firmalar birbirleri ile rekabet edebilmeleri için daima yenilikleri takip etme ve yenilikçi olmaları gerekmektedir. Yenilik; “firmanın yeni bir malı üretip pazara sürmesi ve onun pazarda tutulmasıdır”. Bu açıklamadaki yeni ile kastedilmek istenen, ürünün üretimindeki her aşamasında bir öncekinden daha da farklı ve yenilikçi olmasıdır. İnovasyon, icat ve teknolojik gelişme ile eş anlamlıdır. Bir firma, ülke ekonomisine katma değer üreterek küresel anlamda rakipleri ile mücadele edebilmesi için

inovasyonu göz ardı etmemesi gerekmektedir. Bunun koşulu; dönemin bilgisiyle donanmış, dışa açık, girişimci ruha sahip bireyler kazanmakla olmaktadır. Son yıllarda bilginin öneminin artmasıyla birlikte, bilgi ürünü olan inovasyon ve Ar-Ge önemli hale gelmekte, bu iki alana yapılan yatırımların özellikle verimliliğe katkı sağlayarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği görüşü genel kabul görmektedir. Makro ekonomik düzeyde inovasyon, üretim artışı için gerekli olan Sermaye, emek ve çok faktörlü verimliliğe katkı sağlamaktadır (Bal, 2012: 1)

G. Meyer (2005)'e göre inovasyon, “kullanıcıya teklif edilen değer/fiyat oranında kayda değer bir değişim oluşturmak için, yeni bir teknolojinin ya da mevcut teknolojilerin yeni bir birleşiminin ekonomik olarak başarılı bir şekilde geliştirilmesidir”. İnovasyonun esas kaynakları arasında firmanın çalışanları, ilgili tedarikçiler, eğitim kurumları ve üniversiteler, teknoloji transfer eden birimleri, akademik ve ticari alanda yayınlar, profesyonel ve ticari ilişkiler, sergiler, çeşitli konferanslar, yasal standart ve düzenlemeler, yerel ve ulusal iletişim ağları ile ilgili kuluçka merkezleri olarak sıralanabilmektedir (Işık ve Kılınç, 2015: 63).

Ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde son derece önemli olan ekonomik performansın önde gelen belirleyicilerini ekonomi politikaları ve makro ekonomik koşullar oluşturmaktadır. Ekonomi politikaları, politik ve yasal kurumların düzenlenmesi gibi faaliyetlerle beşerî sermaye yatırımını ve altyapıyı etkilemekte ve bu vasıtayla da ekonomi üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır. Böylelikle de, büyümenin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Makro ekonomik şartlar ise, ekonomik büyüme için gerekli olmakla birlikte yeterli görülmemektedir. Genel olarak istikrarlı bir makro ekonomik çevrenin özellikle belirsizlikleri azaltma açısından büyümeye katkı sağladığını ifade etmek mümkündür. Bunun yanında istikrarsızlığın da, verimlilik ve yatırımlar üzerinde yaratacağı negatif etki nedeniyle büyümeye olumsuz katkı sağlaması söz konusudur (Eser, 2012: 29).

2.3. Ekonomik Büyüme Teorileri

Ekonomik büyümenin ne zaman ortaya çıktığı hususunda iktisatçılar arasında görüş ayrılıkları saptanmaktadır. Bazı ekonomistler ekonomik büyüme teorilerini klasik büyüme teorilerinin oluşturduğunu bazıları ise, Harrod Domar modelinin oluşturduğunu öne sürmektedir. Son yıllarda yapılan bazı önemli çalışmalar da gerçek manada büyüme teorisinin neo-klasik büyüme teorileriyle başladığı ifade edilmektedir. Böyle olmakla birlikte, ekonomik büyüme teorileri geleneksel büyüme teorisi, içsel büyüme ve neo-klasik büyüme teorisi ile açıklanmaktadır (Artan, 2000: 6).

2.3.1. Geleneksel Büyüme Teorileri

Geleneksel büyüme teorilerinden birisi olan Merkantilizme göre ekonomik büyüme, “üretim kapasitesindeki artış kapasitesinin artması neticesinde üretimin ve milli gelirin artması olarak” tanımlanmaktadır ve halk arasında zenginleşme anlamına gelmektedir. Merkantilist düşüncede devletin ve bireylerin zenginliğinin tek kaynağının kıymetli madenler olduğu ön görülmektedir ve ekonomik büyüme için kıymetli madenleri de arttırmak gerekmektedir (Seyidođlu, 1999: 390).

Merkantilist doktrin üç temel faktöre dayandırılmaktadır. Bunlardan ilki, güçlü bir devlet olabilme hedefidir. İkincisi, var olan kıymetli madenleri bularak ve onlara sahip olma arzudur. Son faktör ise, dış ticaretin önemli olduğundan önündeki bütün engellerin kaldırılmasının gerekliliğidir (Seyidođlu, 1999: 395).

Merkantilizmin esası *devlet İdaresi*'ne dayanmaktadır. Devletin ve ekonominin bir arada büyümesi ve daha da güçlenmesi için ise dış ticaret esas alınmaktadır. Bu durum neticesinde hazine büyüyecek ve daha da önemli hale gelecektir buda hazineye verilen önemi belirtmektedir. Bu doğrultuda dış ticaret dengesinin pozitif olması için, ihracatın ithalattan fazla olması gerektiği savunulmaktadır (Özsağır, 2008: 333).

Geleneksel büyüme teorilerinden diğeri ise, Fizyokratik düşüncedir. Merkantalist düşünceye tepki olarak doğmuş ve Fizyokrat düşüncesinin babası John Locke olarak kabul edilmektedir. “Devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunan bir akımdır. Fizyokrasi kelimesinin Yunanca aslından kaynaklanan anlamı ‘Doğa Yasası’dır. Locke’un rasyonalizm ve doğal düzene verdiği önemi Fizyokratlar da benimsemişlerdir. Fizyokratlar ilahi bir iradenin evrensel ve aslında mükemmel olan bir doğal düzen ortaya koyduğu düşüncesini ve ekonomik sistemin temelini kişisel çıkarların oluşturduğunu savunmaktadır” (Seyidođlu, 1999: 397).

18. yüzyıl ortalarında ortaya çıkan Fizyokrat düşüncede ise, ekonomik açıdan büyümenin temel kaynağını tarım oluşturmakta, büyümenin sağlanması için daha fazla üretim yapılması gerekliliği ortaya koyulmaktadır. Toprağın kıt, emek ve sermayenin bol olduğu varsayımından hareket eden bu modelde, üretimi belirleyen tek şey mevcut toprak miktarıdır. Fizyokratlarda, aldığından kat kat fazlasını geriye veren ve tek verimli faaliyet alanı olan tarımdan elde edilen fazlalık milli gelir olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için tarımsal üretimin artırılması gerektiği savunulmaktadır (Alkın, 1992: 25).

Merkantilistler ile Fizyokratlar arasında en önemli fark tarımdır. Ekonomide temel sektör olan tarımda vergilendirme politikası olarak üreten tek sektör olarak tarımın vergilendirmesi ve vergilerinde mülk sahiplerinden alınması gerektiği öne sürülmektedir. Sanayinin yararını kısmen kabul eden Fizyokratlar, Merkantilistlerin aksine ticarete de önem vermemektedir (Özsağır, 2008: 345).

2.3.2. Neo-klasik Büyüme Teorileri

R. Solow, 1956 yılında yayınlamış olduğu “*Ekonomik Büyüme Teorisine Bir Katkı*” adlı çalışması ile ekonomik büyüme sürecini neo-klasik açıdan değerlendirmiştir. Neo-klasik büyüme teorilerinin içerisinde Solow’un yaptığı çalışmalar önemli bir yere sahiptir.

Literatürde Solow modeli olarak da adlandırılan neo-klasik büyüme modelinin temel varsayımları; “kapalı bir ekonomi, rekabetçi piyasalar, rasyonel davranan bireyler, üretim faktörleri sermaye ve işgücünün her biri için ölçeğe göre azalan getiriyi, üretim fonksiyonu için sabit getiriyi öngören bir üretim teknolojisi olarak” özetlenebilir. İşgücü ve nüfustaki artış, verimlilik ya da üretkenlik değişimleri beşeri sermayede fazla dikkate alınmamaktadır. Belirtilen hipotezler çerçevesinde kurulan bu model, “kişi başına sermayenin yine kişi başına üretim veya tüketim ile aynı oranda artan bir dengeli büyüme çizgisi” olarak tanımlanmaktadır. Denge noktasına gelindiğinde tüketim miktarındaki artış oranı ile kişi başına düşen gelir ve tüketim miktarındaki artış oranı teknolojik gelişime hızıyla eşit hale gelmektedir. Böyle olmakla birlikte, modelde dışsal bir değişken olan teknoloji, kişi başına gelirdeki artışı sağlayan en önemli faktördür. Denge durumundaki büyüme hızı tasarruf eğiminden bağımsız olarak hareket etmektedir. Bu model, teknolojik değişim ve nüfus artışıdaki değişimi dışsal olarak kabul etmektedir. Neo-klasik modelde kamunun uygulayacağı belirgin bir politika olamamasının sebebi olarak politika uygulamaları ile büyüme ilişkisini bağlayan bir mekanizma olmamasından kaynaklanmaktadır (Shaw, 1992: 611).

ABD’ye ait bazı değişkenler kullanılarak yapılan zaman serisi analizlerinde, modelin terimi niteliğindeki teknolojik üretkenlik ve gelişme artışının piyasada gerçekleşen büyümenin en az %50’sini tek başına oluşturduğu, diğer %50’lik katkının sermayedeki ve işgücündeki kaynaklandığı neticesine varılmıştır (Shaw, 1992: 612). Bu iki temel netice, büyümeyi etkileyen faktörlerin daha ayrıntılı, formal ve sistematik bir çerçevede araştırılıp incelenmesi yönündeki çalışmalar için başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Ercan, 2000: 130).

R. Solow’a göre, Harrod-Domar modelinin en belirgin özelliği, modelin uzun dönemde tasarruflar ve sermaye üzerine odaklanması, beklenen büyüme oranının hedeflenen büyüme

oranına eşit olduğu, en ufak bir sapma halinde denge yeniden oluşmaktadır. Bu duruma bıçak sırtı denge modeli denilmektedir. Bunu sağlayan en önemli değişkenler; emeğin artış oranı, sermaye-çıktı oranı ve tasarruf oranıdır ve bu noktadan çok az da olsa bir kayma olursa denge bozulacaktır (Telek, 2013: 22).

Nüfus artışı, tasarruf ve teknolojik gelişmenin olduğu bu üç değişken hem birbirleri üzerindeki etkiyi hem de büyüme üzerindeki etkileri inceleyen Solow'un oluşturduğu model, bazı ülkelerin zengin diğerlerinin ise neden fakir olduğunun anlaşılması için önemli bir yere sahiptir. Neo-Klasik büyüme modeli üretim faktörleri açısından ölçeğe göre azalan getirili iken üretim fonksiyonu için sabit getirili bir üretim teknolojisine sahiptir. Modelin varsayımları arasında nüfus artış hızının sabit kabul edilmesi ve modele dışsal olarak dahil edilmesi, teknolojik gelişmenin de dışsal olarak yer alması, devletin ekonomik düzene minimum seviyede müdahalesinin olması, tasarruf oranındaki artışın büyüme hızını etkilemediğini, beşeri sermayedeki üretkenlikteki gelişmenin dikkate alınmaması gerektiği ve kapalı ekonominin varlığının savunulması gerektiği varsayımlarına dayanmaktadır. Bu varsayımlara dayalı modelde, kişi başına sermaye, kişi başına üretim ve tüketimle aynı oranda değişmektedir. Denge durumunda ise kişi başına gelir ve kişi başına tüketim artışı, teknolojik gelişme artışı ile eşit hale gelmektedir. Bu durum kişi başına gelir artışında ve ekonomik büyümeyi arttırmada asıl unsurun tasarruf değil, modelde dışsal faktör olarak yer alan teknoloji olduğunu göstermektedir (Atamtürk, 2007: 91).

Bu modele göre, kişi başına düşen gelirin başlangıç seviyesi ile bir ülkenin büyüme oranı ters orantılıdır. Eğer ülkeler arasında teknolojik seviye ve yapısal göstergeler açısından benzerlik var ise, zengin ülkeler fakir ülkelere daha az büyüme eğilimine sahip olacaklar ve kişi başına gelir seviyesi açısından bir paradoks söz konusu olacaktır (Telek, 2013: 39). Neo-klasik büyüme modelinin dayandığı varsayımlar bir başka ifadeyle şöyle açıklanmaktadır (Solow, 1956):

- Modelde üretilen ve tüketilen tek mal homojen olarak ele alınmaktadır. Bu tek mal aynı zamanda ülkenin GSYH'sini oluşturmaktadır.
- Tek mal üretimi dışa kapalı yani dış ticaretin olmadığı bir ekonominin varlığı kabul edilmektedir.
- Yatırım ve tasarruf oranları birbirine eşittir.
- Yatırım yapanlar ile tasarruf yapanlar arasında ayırmda gidilmemiş, yatırım yapan aynı zamanda tasarruf yapan olarak kabul edilmektedir.
- Ekonomide azalan verimler kanunu geçerlidir.

- Ekonomi herhangi bir maliyet söz konusu olmadan teknolojiden yararlanılabilir. Buda teknolojinin dışsal olduğuna işarettir.
- Piyasada tam istihdam ve tam rekabet koşulları hakimdir.
- Üretim fonksiyonu için ölçeğe göre sabit getiri fonksiyonu kabul edilmiştir.
- Uluslararası alanda yakınsama varsayımı kabul edilmektedir. Yani uzun dönemde aynı şartlara sahip gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere daha hızlı büyüyerek aradaki refah farkını kapatabilecekleri varsayılmaktadır.
- Ekonomi her dönem dengeli bir şekilde büyüyecektir.

2.3.3. İçsel Büyüme Teorileri

İçsel büyüme teorilerinin ekonomi literatüründe Paul Romer (1986) ve Robert Lucas'ın (1988) yaptıkları çalışmalara dayandığı hususunda fikir birliği bulunmaktadır. Bu alandaki çalışmalar ekonomik büyümenin, ekonomik sistemin kendi dinamikleri içinde, birtakım faktörlerin etkileşimiyle içsel olarak gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Bu bakımdan model, neo-klasik büyüme yaklaşımının varsayımı olan büyümenin ekonomik sistem dışındaki etkenlere bağlı olduğu varsayımından önemli ölçüde ayrılmaktadır. Yapılan analizin amacı, büyüme muhasebesi açısından *artık* teriminin hesaplanmasından daha önemlisi bu terimi etkileyen faktörleri ve bu doğrultuda ilkeler arasında *artık* teriminin değişmesine yol açan kamu kesimi ile özel kesim isteklerini ele almaktadır (Ercan, 2000: 130).

İçsel büyüme teorileri, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin piyasa mekanizması içerisinde faaliyet gösteren ekonomik güçlerin içsel olarak belirlediğini varsayarken, “büyümenin itici gücünü (engine of growth) tanımlar ve büyüme sürecinin gidişatını ve bunların birikimini sağlayan etkenleri açıklar”. Modeller, büyümenin itici güç olarak tanımladıkları faktörler itibariyle aşağıdaki gibi incelenebilir (Ehrlich, 1990: 3):

- Beşeri sermaye birikimi ve nüfusa artışını birer karar değişkeni olarak ele alanlar,
- İçerilmemiş teknolojik değişmeyi, özerk (autonomous) ve dışsal olan bilimsel buluşlar yerine, piyasa önemli derecede yön veren girişimci kararlarına bağlayanlar,
- Büyüme aşamasında kamunun görevini bağımsız bir değişken olarak dikkate alanlar.

G. Becker, A. Murphy ve A. Tamara'nın 1990 yılında yaptıkları çalışmayla, ilk grubun temsilcisi olarak kabul edilebilmektedirler. Modelin en önemli hipotezi içsel olarak betimlenen doğurganlık oranı ile beşeri sermaye stoku arttığında getirisi de artmaktadır. Doğurganlık oranı, gelir düzeyine ve fiyatlara bağımlı olarak değişen önemli ekonomik bir karardır. Beşeri sermaye birikiminin bir fonksiyonu olan eski nesillerin sağladığı yeni bilgi üretimi, ailenin sahip

olabileceği çocuk sayısı, aile bireylerinin ve öncelikli olarak annenin zamanının alternatif maliyeti ile eğitim ve sıhhat harcamalarının bir fonksiyonu şeklinde tanımlanmaktadır. Bu anlamda beşeri sermaye açısından fakir ülkelerde insana yapılan yatırımın getirisi, az sayıda çocuk sahibi olanın getirisinden az olurken, beşeri sermaye açısından göreceli olarak zengin durumdaki ülkelerde bu durumun tersi gözlenecektir. Böylece beşerî sermayenin daha az olduğu ülkelerde çocuk sayısı daha fazla, geniş aileler ve aile bireyleri için daha az birikim ve geleceklerine dair daha az yatırım yapılmaktadır. Böyle bir sonuç doğarken, diğer durumda daha nitelikli çocukların yetiştirilmesine imkân veren az sayıda çocuklu, çekirdek aile yapısı benimsenecek, fiziki ve dolayısıyla beşeri sermaye artmaya devam edecektir (Ercan, 2000: 131).

R. Lucas içsel büyüme teorisinin temelini, neo-klasik üretim fonksiyonu modeli ile fiziki sermayenin birikimi ve ekonomik sistemdeki rolü ele alınmaktadır (Lucas, 1988: 7). Kapalı ekonomi varsayımı altında tek sektörlü yapıdaki modelde beşerî sermaye, hem fiziki sermayeyi hem de işgücü verimliliğini arttırmakta ve kararlı durumda marjinal getirisi olan fiziki sermaye asimtotik olarak sabitleşmektedir. Ülkeler, sermaye stokunun başlangıçtaki dağılımından yani fiziki-beşerî sermaye oranından bağımsız olarak, uzun dönemde aynı büyüme hızlarına ulaşabileceklerse de, başlangıç koşulları fiziki sermayenin kararlı durum marjinal getiri düzeyini belirleyecektir. Böylece başlangıçta görece fakir olan ülkelerin konumlarında bir değişiklik olmayacaktır. Analizin sonraki aşamalarında sermaye malları ticareti ve işgücünün serbest dolaşımı dikkate alınmaktadır. Sermaye malları ticareti, işgücünün serbest dolaşımı sağlanmadan serbest bırakıldığında, ülkelerdeki fiziki-beşerî sermaye oranı değişmeyeceğinden, fakir ve zengin ülkeler arasında ticaret ve dolayısıyla borç alıp verme yönünde bir ilişki gözlenmeyecektir. İşgücünün serbest dolaşımı da analize dâhil edildiğinde sonu, beşerî sermaye katkısının ekonomide dağılma etkisi yaratmasına bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Sadece bu durumda ülkedeki refah artışına bağlı olarak, hem beceri seviyesi için ücretler artacak ve serbest dolaşım imkânı işgücünün fakir ülkelere refah düzeyi yüksek ülkelere hareketine neden olacaktır (Ercan, 2000: 142).

Büyümenin diğer kaynağını enformasyon hizmetleri, haberleşme ağları ve kamusal mallar vb. gibi alt yapı işleri oluşturmaktadır. R. Barro tarafından geliştirilen bu modele göre, “altyapı yatırımlarının özel sermayenin fonksiyonunu arttırmakta ve firma için bir dışsal üretim faktörünü oluşturmakta ve kamu giderleri vergilerle desteklenmektedir”. Firma sermayesinde artış olduğu zaman, alt yapı giderleri ve üretimi daha da artacaktır. “Tıpkı dışsallıkta olduğu gibi firma uyum kararlarında, oluşmasına katkı yaptığı kamu sermaye birikimini hesaba

katmaması yerelleştirme çok zayıf bir rekabetçi denge büyümesine neden olacaktır” (Parasız, 1998: 415).

M. Romer (1986) ve R. Lucas (1988), bilgi birikimi ile beşeri sermayeyi dikkate alan önemli çalışmalarda büyük rol oynamışlardır. İleriki yıllarda bilgi birikimi ve beşeri sermaye konusundaki çalışmalar derinlemesine devam etmiştir. Modelin temel varsayımları şunlardır (Kaya, 1998: 59):

- Ekonomik büyüme, dışarıdan değil, sistemin kendi içerisinde aranmalıdır.
- Teknolojik gelişme dışsal değildir, içseldir. Ekonomik kararların etkisinde kalmaktadır.
- Neo-klasik üretim fonksiyonu azalan verimlere dayalı fonksiyon olması yerine, artan verimleri dikkate alan üretim fonksiyonu kullanılmaktadır.
- Tam yakınlaşma hipotezi içsel büyüme modellerine göre kabul edilmemiş olup ve az gelişmiş ülkelerin, diğer gelişmiş ülkelere kıyasla gelir farkının daha da artmaması için gerekli önlemleri alması gerektiği vurgulanmaktadır.
- Sağlık, eğitim, yatırım oranı ve kamu politikası gibi faktörler, ekonomik büyümeye uzun dönemde pozitif katkı sağlamaktadır.
- En uygun büyüme seviyesine ulaşılabilmesi için devletin ekonomiye müdahalesi gerekmektedir.
- Bilgi, herkesin ona ulaşabileceği kamusal bir mal niteliğindedir ve bilginin kullanımında kimsenin dışlanmaması gerekmektedir.
- Teknolojik gelişmenin ışığında daha belirgin olarak ortaya çıkacak bilginin, diğer ekonomik birimlerin de daha fazla yararlanması gerektiği büyük önem arz etmektedir.
- Biriktirilen sermaye faktörü, zaman içerisinde içsel olarak büyümekte ve bu faktörün marjinal verimliliği artmaktadır.

2.4. İstihdamın Tanımı, İstihdam Türleri ve İstihdam Teorileri

İstihdam, ekonomi ve işgücü piyasası içinde son derece nitelikli ve önemli bir kavramdır. İstihdamın ekonomik ve sosyal olmak üzere başlıca iki amacı bulunmaktadır. Ekonomik amaç, üretimi düzenlemek ve üretimi artırmak oluştururken, bu amacın gerçekleştirilebilmesi için sosyal amaçlara ulaşmak gerekmektedir. İstihdamın sosyal amaçlarını da, çalışmak isteyen herkese verimliliği arttırmak, iş bulmak, emek arz ve talebini dengeli hale getirmek, çalışma arzusunu sağlamak oluşturmaktadır (Eser, 2012: 46).

2.4.1. İstihdamın Tanımı

İstihdam, kelime anlamı olarak “kullanma, çalıştırma, hizmete alma” gibi anlamları ifade etmekte ve istihdam dar ve geniş anlamları ile incelenmektedir. Dar anlamda istihdam, “bir ülkenin bir yıllık dönem içerisinde gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetlere katılacak durumda olan insan gücünün kullanılma, çalışma ya da çalıştırılma düzeyini göstermesi” olarak tanımlanmaktadır. Geniş anlamda istihdam ise, “emek, toprak ve sermaye kapasitesinin bir yıllık dönem içindeki kullanılma derecesini, bir ülkenin sahip olduğu üretim unsurları” olarak ifade edilmektedir. Bu üretim faktörlerinin bir kısmı ya da tamamı üretimde kullanılmaktadır (Köklü, 1976: 67).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istihdamı, iş başında olmayanlar ve iş başında olanlar grubuna dahil olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun tümü olarak tanımlamaktadır. Burada geçen iş başında olanlar; “yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir”. İş başında olmayanlar ise, “iş ile bağlantısı devam ettiği halde referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan kendi hesabına çalışan ve işverenler” olarak ifade edilmektedir (TÜİK, 2008).

2.4.2. İstihdam Türleri

İstihdam, tam istihdam, eksik istihdam ve aşırı istihdam olmak üzere türlere ayrılmaktadır. Buna bağlı olarak bu bölümde istihdam türleri hakkında kavramsal açıklamalara yer verilmiştir.

2.4.2.1. Tam İstihdam

Tam istihdam, “bir ekonomideki bütün üretim faktörlerinin üretime koşulması yani hiçbir faktörün âtıl kalmaması durumuna denmektedir”. Tam istihdam, dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayrılabilir. Tam istihdam tanımı aynı zamanda geniş anlamda tam istihdam olarak da ifade edilebilir. Dar anlamda, ekonomide çalışma istek ve arzusunda bulunan 15+ yaş grubundaki insanların, iş bulup çalışmaları olarak ifade edilmektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki, bir ekonomide 15+ yaş grubundaki herkesin iş bulup çalışabilmesi, yani tam istihdam durumunun sağlanması mümkün değildir. Bir ekonomide tam istihdamdan değil istihdam oranını yüksek olmasından bahsedilebilir. Geniş anlamda tam istihdam ise, ekonomideki bütün üretim dahil olan faktörlerinin üretime koşulması olarak tanımlanmaktadır (Dinler, 2002: 446).

2.4.2.2. Eksik İstihdam

Eksik istihdam, “çalışma yaş grubunda bulunan iş gücünün, ekonomik nedenlerle 40 saatten daha az çalışması, ancak bu süre içinde mevcut işinde ya da ikinci bir işte daha fazla çalışmaya müsait olanların, mevcut işindeki gelirin azlığı nedeniyle iş araması ve esas işinde çalışmadığından dolayı mevcut işini değiştirmesi veya ikinci bir iş aramasına denir” (TÜİK, 2010).

2.4.2.3. Aşırı İstihdam

Aşırı istihdam, “tam istihdam sınırına yaklaşılmış bir ekonomide, çalışmaya hazır işgücü miktarının, çeşitli üretim kolları arasındaki uyumu sağlayan geçici işsizlik düzeyinin altına düşmesi aşırı istihdam, emek arzının emek talebini karşılayamadığı konjonktürlere özgü bir dengesizlik durumu olarak kabul edilmektedir” (Demir, 2018).

2.4.3. İstihdam Teorileri

Bu bölümde, çalışmanın konusunu oluşturan ve analizde kullanılan değişkenlerden bir diğeri olan İstihdamın teorilerinin, klasik istihdam teorisi ve modern istihdam teorisi olarak kavramsal açıdan açıklanmaya çalışılmıştır.

2.4.3.1. Klasik İstihdam Teorisi

Klasikler; tam istihdamı, belirli bir ücret düzeyinde, emeğini arz etmeye rızası olan işçilerin çalışmak arzusu ile iş bulduğu hal olarak tarif etmiş ve şöyle özetlemiştir (Özgüven, 1991: 415):

- “Emek talebi ücret değişmelerine karşı hassastır, ücretlerin yükselmesi emek arzını arttırır, düşmesi azaltır. Emek arzı, talepte olduğu gibi ücretlere karşı hassastır, iş sahipleri ücretlerde bir düşme olunca taleplerini arttırırken, ücretler yükselince işçi taleplerini azaltmaktadır.”
- “Ücretler fleksibil²dir. Yani emek piyasasında emek talebi arzı aşarsa ücretlerde bir yükselme meydana gelir. Emek arzının artması durumunda, ücretlerde bir azalma görülecektir.”
- “Ücret değişmeleri toplam talebi etkilemez. Ücretlerde bir azalma olsa dahi, piyasada toplam talep aynı kalmaktadır.”

² **Ücretler fleksibil:** Ücreti bir isteklendirme aracı olarak kullanarak verimi ve kârlılığını arttırmayı amaçlayan firmaların ücret yapısı ve düzeyini, değişen işgücü piyasasına ve karmaşık piyasa ekonomisi koşullarına göre uyarlayabilme serbestisi.

- “Üretim tekniğinin, üretim faktörleri birleşim oranının ve diğer faktör arzının veri olarak kabul edilmektedir.”

Klasik iktisatçılar, yukarıda belirtilen varsayımların doğrultusunda, belirli bir ücret karşılığında çalışmayı arzulayan bütün işçilerin istihdam edilebileceğini kabul etmekte ve tam istihdamın otomatik olarak meydana gelmesini açıklamakta ve şöyle devam etmektedir (Dinler, 2002: 460):

- “Emek talebi emek arzını aştığı takdirde ücret haddi yükselir. Ücretlerin yükselme nedeni, yeterli sayıda çalışan eleman bulunamamasıdır. İşçi bulamayan firmalar, daha yüksek ücretle işçi çalıştırmayı kabul edebileceklerdir.”
- “Ücret hadlerinin düşmesi, bir taraftan bu düşük ücretle çalışmak istemeyeceklerin piyasadan çekilmesine, bir taraftan da işçi talebinin artmasına sebep olur. Böylece emek piyasasında emek arz ve talebin dengeye gelir.”
- “Emek piyasasında, emek arzı talepten fazla olduğu durumda ücret haddi düşer, ücretlerin düşmesi çalışmak isteyenlerin miktarını azaltır. Ancak emek arzını da kısar. Neticede emek arz ve talebinin eşit olduğu tam istihdam dengesi kurulur.”

2.4.3.2. Modern İstihdam Teorisi

İngiliz İktisatçı J.M. Keynes 1936 yılında yayınladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı çalışmasında klasik teoriyi eleştirmiş ve yeni bir teori ileri sürmüştür. Keynes istihdam teorisini, ulusal bir ekonomide toplam arz ve toplam talep düzeylerinin, tam istihdamın sağlanabileceği bir düzeyde birbirlerine eşit olmalarının şart olmadığı üzerine kurmuştur. Eksik istihdam düzeyinde de toplam talep ile toplam arz dengesi sağlanabilir. Bu durumda ekonomide bir miktar işsizlik olduğu halde, piyasa mekanizması bu işsizliği kendiliğinden kaldırmadan eksik istihdam düzeyinde de denge sağlanabilir. Bu yaklaşımda bir ekonomide istihdam düzeyini belirleyen temel faktörler toplam talep ve toplam arzdır (Eyüboğlu, 1998: 22).

J.M. Keynes’e göre, “ekonominin tam istihdamda dengeye gelmesi özel bir haldir ve bu bakımdan klasik teori, ekonominin bu özel durumuna uygulanabilecektir.” Serbest şekilde çalışan bir ekonomide, “ekonominin tam istihdam seviyesinde dengede olması her zaman karşılaşılabilecek bir sonuç değildir. O halde talepteki ve arzdaki canlılık ortaya çıkan fiyat mekanizması, tam istihdamı otomatik olarak gerçekleştirmediğine göre, devlet ekonomiyi müdahale ederek dengeyi sağlaması gerekmektedir” (Fisunoğlu ve Köksel, 2009: 55).

Keynes’e göre, “bir ekonominin istihdam düzeyi tamamen o ekonominin gelir ve harcama düzeyine bağlıdır. Gelirler yüksek olunca harcamalar yüksek olacak, harcamalar

yüksek olunca ekonomideki toplam talep de yüksek olacaktır”. O halde gerek özel kesim gerek devlet tarafından yapılan tüketim ve yatırım harcamaları, o ekonomideki gelir ve dolayısıyla istihdam düzeyini belirlemiş olacaktır (Bocutoğlu, 2012: 67).

Keynesyen iktisatçılara göre, tam istihdam çizgisi aşıldıktan sonra ortaya enflasyonun çıkacağını düşündükleri için işsizliği, enflasyondan daha önemli bir sorun olarak görmüşlerdir. Onlara göre, kısa dönemde istihdam seviyesinin belirlenmesinde işgücü arzının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Ekonomide ne kadar işçinin istihdam edileceğini belirleyen temel faktör işgücü talebidir. Ücretler, işçi ile işverenin birlikte yaptıkları toplu sözleşmelerle belirli süreler için tespit edilmekte ve bu sürelerde parasal ücretler düşme yönünde katı olmaktadır (Eser, 2012: 34).

Kısacası, *“klasik iktisatçılar tam istihdamdaki bir ekonominin sorunlarını incelemiş, Keynes ise, tam istihdama ulaşmanın koşullarını araştırmış ve işsizliğin ekonomik nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır.”* İktisat teorileri ve literatür taramaları çerçevesinde, işgücü piyasasına yönelik kabul edilen varsayımlar altında, istihdam açısından farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu hususa ilişkin olarak genel bir sınıflandırma yapmak gerekirse, temelde iki farklı teoriden bahsetmek mümkündür. Bunlardan birisi klasik iktisat teori doğrultusunda ileri sürülen klasik istihdam teorisi, diğeri ise temel görüşlerinin Keynes tarafından ortaya koyulduğu modern istihdam teorisidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

G8 ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME VE İSTİHDAM

Bu ana başlık altında, ABD, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Kanada ve Rusya gibi G8 ülkeleri ile Türkiye'de ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri hakkında genel bilgiler analiz edilecektir.

3.1. G8 Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve İstihdam

G-8 kavramı, “*Sekizler Grubu-Group of Eight*” ülkeleri anlamına gelmektedir. Bu kavram, 1975 yılında dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in ABD, İngiltere, İtalya, Almanya ve Japonya liderlerini mevcut ekonomik sorunlar üzerine konuşmak ve tartışmak için Fransa Ramboulet'e daveti sonucunda ortaya çıkmıştır. Gruba, 1977 yılında Kanada, 1997'de Rusya Federasyonu katılımı ile genişlemiş ve G-8 adını taşımaya başlamıştır. Birçok uluslararası kuruluşun farklı hareket eden, G-8'in belirli bir yönetim organı ve yapısı yoktur. G-8 yıllık zirve toplantılarını başkılığa ev sahipliği yapan ülke düzenlemekte olup ve gündem konularını belirlemektedir. G-8 toplantılarının genel amacı, güncel sorunları devlet ve hükümet başkanları tarafından ele almak ve sorunlar üzerine istişare ederek çözüm üretmektir. Alınan kararları hayata geçirebilmek için devletlerin iş birliği anlayışıyla alabilecekleri önlemler konusunda resmi olmayan anlaşmalar ile çözüme ulaşmayı hedeflemektedirler. Yıl içerisinde, yapılan önemli toplantılarda verilen kararların takibi *follow-up* niteliğinde toplantılar düzenlenmektedir (Talu, 2005).

Dünya'nın güçlü, zengin ve sanayileşmiş ülkelerinin hükümetleri ulusal ve uluslararası meseleleri görüşmek üzere toplandıkları ilk zirvesi 1975 yılında Fransa, ABD, İtalya, İngiltere, Almanya ve Japonya'nın dâhil olması ile gerçekleşmiştir. Bu katılımcı ülkelere G-6 adı verilmiştir. İkincisi, ABD ev sahipliğinde 1976 yılında, Porto Riko'da yapılan San Juan Zirvesi, Birleşik Devletler Başkanı Gerald R. Ford'un talimatıyla Kanada'da gruba katıldı ve grup G-7 adını almış oldu. Bu ülkeler, 1989 Paris Zirvesi öncesinde gelişmekte olan 15 ülke liderleri ile bir araya geldi ve 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) sonrası Rusya ile görüşmelere başlamıştır. 1994 yılında İtalya'nın Naples Zirvesinden başlayarak, her zirvede Rusya ile üyelik görüşmeleri devam etmiştir. “1997 yılında ise ABD'nin Colorado zirvesinde G-7 resmi platformda çalışmaya devam etse de Rusya gayri resmi olarak gruba katılmış, katılımcı ülkeler Rusya'nın varlığı ile sekize çıkmış ve grup G-8 adını almıştır. 2002 yılında Kanada'da yapılan Kananaskis Zirvesinde Rusya'ya 2006 yılında zirvenin düzenlenmesi için ev sahipliği verilmiş ve sürecin tamamlanmasıyla Rusya'da tam üyeliği almıştır.” Fakat G-8,

Ukrayna krizinden dolayı Rusya'nın toplantılara katılmasını askıya almıştır ve 2014 yılında İtalya ev sahipliğinde gerçekleşen Roma Zirvesi Rusya'nın katılımı olmadan gerçekleşti. Rusya Ukrayna krizi, "Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan protesto gösterileri ve Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle sonuçlanan olaylardır. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi NATO, Avrupa Birliği (AB) ve ABD Batı kamuoyunda Rusya'ya karşı büyük tepkiye neden olmuş daha sonrada ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır" (Topcu, 2010: 100).

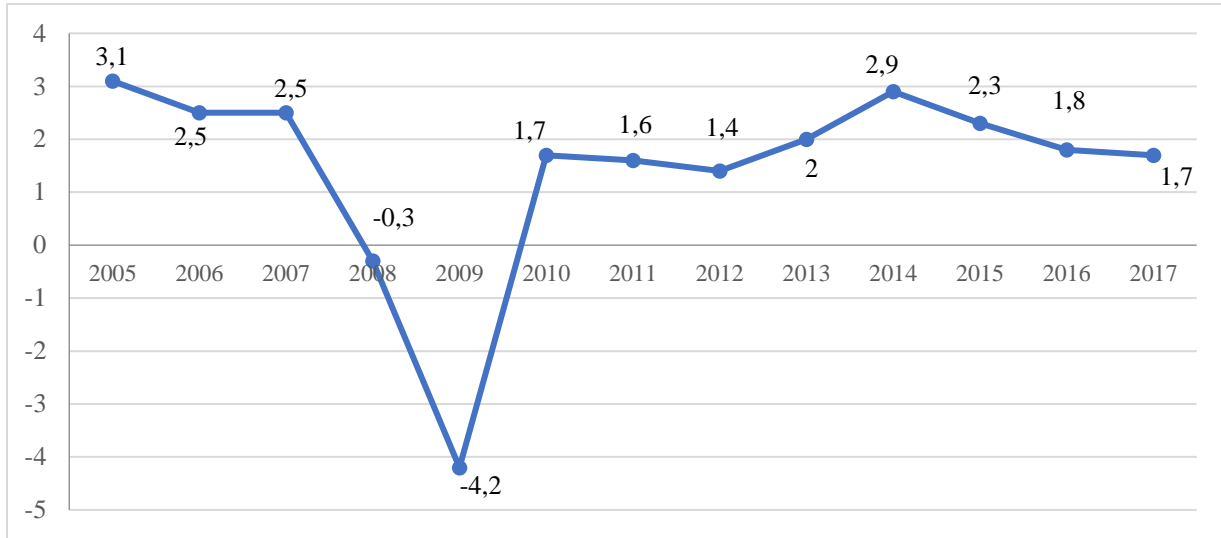
3.1.1. ABD'de Ekonomik Büyüme ve İstihdam

Bu başlık altında dünyanın en büyük ekonomisi konumunda olan ABD'nin ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri hakkındaki genel bilgileri veriler ve şekiller yardımı ile analiz edilecektir.

3.1.1.1. ABD'de Ekonomik Büyüme

ABD, 2017 yılında 320 milyonu aşan nüfusu ve 17 trilyon doları aşan GSYH'si ile dünyanın en önemli ve büyük pazarlarından biridir. Ülke, "dünyanın en büyük ithalatçı olma özelliğinin dışında, dünyanın en büyük doğrudan yabancı sermaye kaynağı konumu ile hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin yöneldiği bir hedef pazardır." ABD ekonomisi, aynı zamanda dünya ekonomisini birebir etkileyebilme gücüne ve potansiyeline sahip olması nedeniyle de dünyada önemli ve belirleyici bir ekonomidir. Ancak Ülke'de "2007 yılında başlayan kriz, 1929 büyük buhranında bu yana görülen en ağır ve en derin kriz niteliğinde olmuş, 2008 küresel ekonomik krizin ABD ekonomisini büyük ölçüde etkilemiştir" (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Nitekim Şekil 1'de görüldüğü gibi, 2008 ve 2009 yıllarında ABD ekonomisi yaklaşık %-2 oranında küçülmüştür.

Şekil 1: 2005-2017 Dönemi ABD’de Ekonomik Büyüme Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Total, annual growth rate (%), 2005 – 2017.

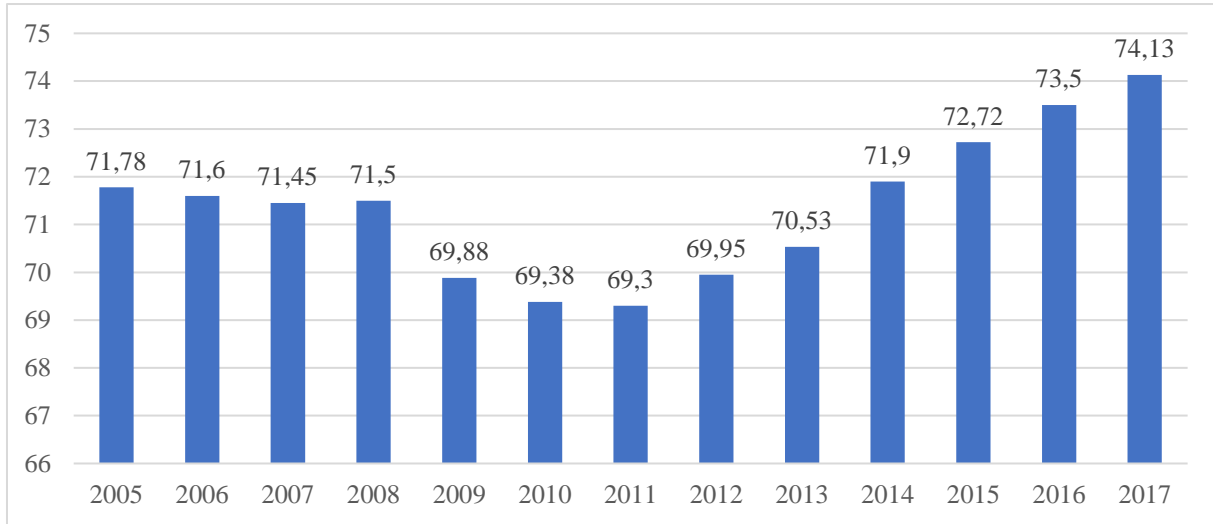
Şekil-1’e göre ABD’de, reel GSYİH 2005 yılında %3,1; 2006’da %2,5; 2008’de %-0,3’dür. Ekonomide büyüme oranı, 2008 ekonomik krizi sonrası 2009’da %-4,2 küçülmüştür. 2014’de %2,9; 2017’de ise %1,7 olarak gerçekleşmiştir.

3.1.1.2. ABD’de İstihdam

ABD yaklaşık 15 trilyon dolar ekonomik büyüklüğe sahiptir ve ortaya çıkan her yeni gelişme diğer dünya ekonomilerini doğrudan ve dolaylı yollardan etkilemektedir. ABD’de istihdam oranının her ay artması istikrarlı bir ekonomik büyümeyi göstermektedir. ABD’de işsizlik oranlarındaki düşüş ile birlikte ekonomide güven oranı artmakta ve bu durum eğitim harcamalarında, teknolojik gelişme ve inovasyon harcamalarına, yatırım, üretim ve tüketim miktarlarında büyük ölçüde artışa neden olmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2018).

2016 yılı verilerine göre, ABD’nin toplam nüfus 320 milyon iken istihdama konu olan nüfus 254 milyon 82 bin olmuş ve iş gücüne katılım oranı %69,35 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilen nüfus içindeki 152 milyon 81 bin kişi 2016 yılı itibari ile bir işte çalışmakta, yani nüfusun %69,35 istihdam edilmektedir. Aynı yıl işsiz sayısı ise, 7 milyon 635 bin olarak gerçekleşmiş ve ABD işsizlik oranı %4,8 olmuştur. 2017 yılı verileri dikkate alındığında 5 milyon 739 bin kişi aktif olarak iş aramaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

2009 yılında ülke bir taraftan artan işsizlik diğer taraftan ekonomik durgunluk ile mücadele etmiş, 2012 yılında ise krizden çıkış aşamasına geçmiştir. İşsizlik oranı, 2013 yılında %7,4; 2014’de ise bu oran %6,2’dir. 2015 yılı gerçekleşen işsizlik oranı ise %5,3’tür. Nitekim, ülkedeki işsizlik oranının düştüğü, istihdam oranının arttığı Şekil 2’de görülmektedir.

Şekil 2: 2005-2017 Dönemi ABD’de İstihdam Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Employment rate total, % of working age population, 2005 – 2017.

Şekil 2’ e göre, 2008 yılına kadar yaklaşık %70 seviyelerinde olan istihdam oranı 2009 yılında %69,88 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, 2011’de %,69,3; 2014’de %71,9; 2017’de de %74,13’dür.

Şekil 1 ve Şekil 2 birlikte değerlendirildiğinde, ABD 2007 yılına kadar ekonomik büyüme rakamları yaklaşık %3 iken, istihdam oranı yaklaşık %72 olduğu görülmektedir. 2008 ekonomik krizinden büyük ölçüde etkilenen ABD’de ekonomik büyüme oranı %-4,2 ve istihdam edilenlerin oranı yaklaşık %69 seviyelerine kadar gerilemiştir.

3.1.2. Almanya’da Ekonomik Büyüme ve İstihdam

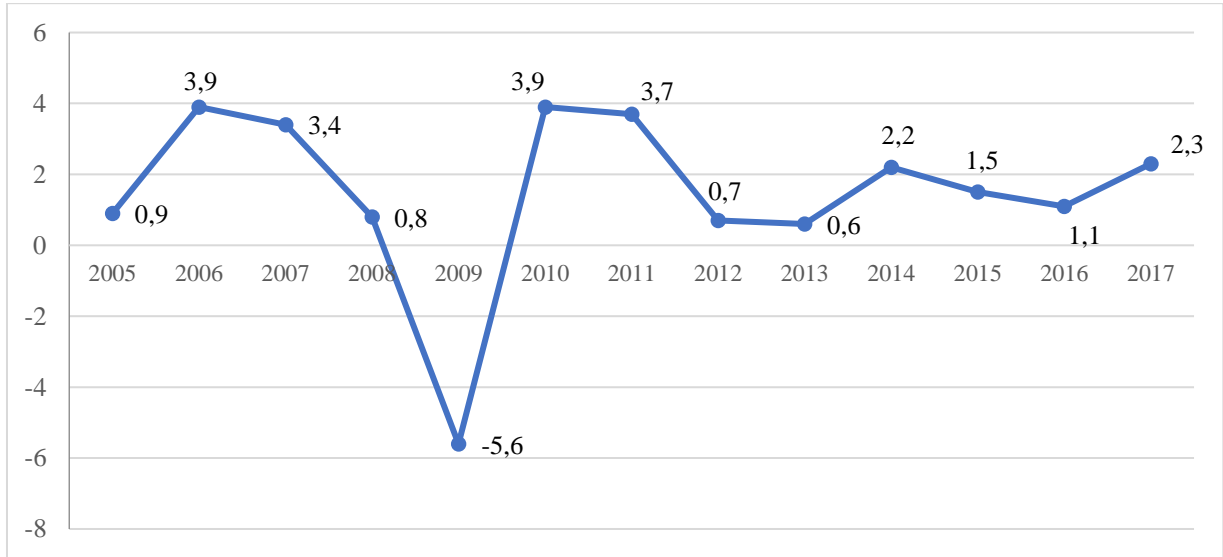
Bu başlık altında AB’nin en büyük ekonomisi konumunda olan Almanya’nın ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri hakkındaki genel bilgileri veriler ve şekiller yardımı ile analiz edilecektir.

3.1.2.1. Almanya’da Ekonomik Büyüme

Almanya, AB’nin en büyük ekonomisi ve ABD, Çin ve Japonya’dan sonra dünyanın en büyük dördüncü ekonomisine sahiptir. Almanya ekonomisi, küresel alandaki rekabet gücünü ihracatını yaptığı ürünlere borçludur. Bu ürünler, ülkeye yüksek ciro ve katma değer kazandıran, otomotiv sanayisi, yenilikçi ve yüksek teknolojlü üretim tesisi sanayisi, makine sanayisi, kimya ve ilaç sanayisi ile tıp teknolojisi gibi alanlarda üretilen mallar oluşturmaktadır. 2014 yılında Almanya’nın yaptığı mal ihracatını sadece ABD ve Çin geçebilmiştir. Almanya AR-GE alanında yılda yaklaşık 80 milyar Euro yatırım yapmıştır (WTO, 2015).

Almanya'nın büyük ölçüde dışa bağımlı olduğu fosil yakıt kaynakları sınırlıdır. “Doğalgaz ve geniş kömür (kok ve linyit) kaynaklarına sahiptir. Ülke, “kullandığı enerjinin %60'ını diğer ülkelerden ithal etmektedir. Enerji kaynaklarına göre birincil enerji tüketimi şu şekildedir: petrol %33,4, doğal gaz %21, taş kömürü %12,4, linyit %12,2 ve nükleer enerji %8. Ülkede enerji üreten kuruluşlar ağırlıklı olarak özel sektör kuruluşlarıdır” (Ege Bölgesi Sanayi Odası, 2013).

Şekil 3'de görüldüğü üzere, Almanya 2001 ekonomik krizi etkilerinden 2006 yılına kadar kurtulamamış ve büyük ölçüde ekonomik durgunluk yaşamıştır. 2006'da %3,9 oranında ekonomik büyüme gerçekleşmiş, 2008 ekonomik krizi sebebi ile 2009'da yaklaşık %-6 oranında küçülmüştür (Şekil 3).

Şekil 3: 2005-2017 Dönemi Almanya'da Ekonomik Büyüme Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Total, annual growth rate (%), 2005 – 2017.

Şekil 3'e göre, Almanya'nın büyüme oranı 2017 yılında yaklaşık %2; 2015'de %1,5 ve 2010'da %3,9'dur. Büyüme oranı 2012'de %0,7; 2013'de %0,6; 2014'te %2,2 ve 2009'da %-5,6'dır.

3.1.2.2. Almanya'da İstihdam

Almanya'da ekonominin iyi olması istihdamda da iyi bir performansı beraberinde getirmektedir. Almanya AB ülkeleri arasında %73,78 istihdam ve %6,8 genç işsizlik oranları ile ekonomiler arasında iyi bir yerde görülmektedir. Bu olumlu tabloda Almanya'da geçmişten beri uygulanan ve birçok ülkenin örnek alarak kendi koşullarına uyarladığı “ikili mesleki eğitim” sisteminin verimli olabileceğini teyit etmektedir. İhtiyaç duyulan mesleki alanda yeterli

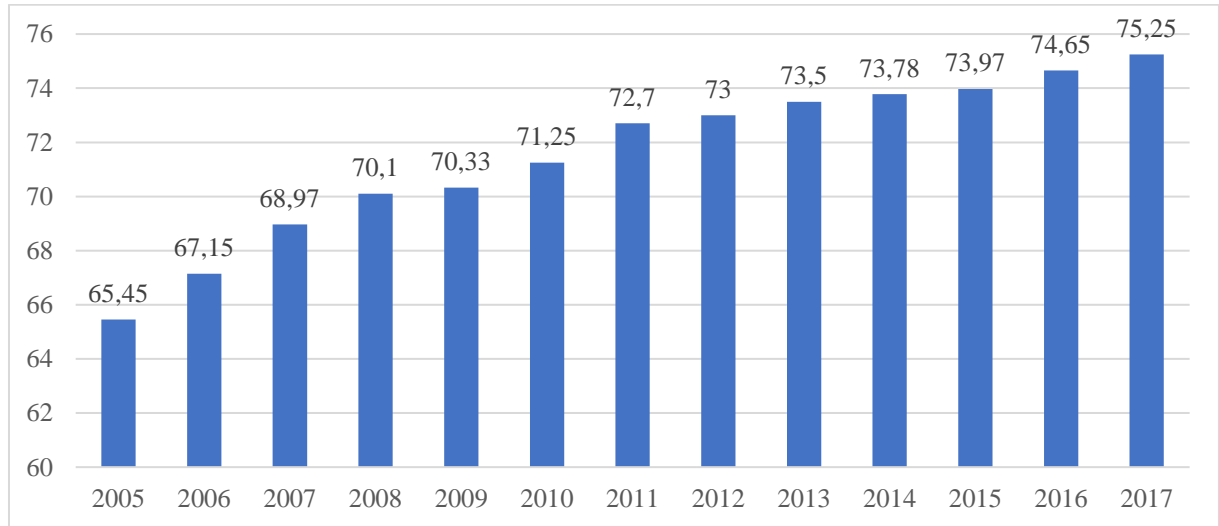
elemanların rahatça bulunabilmesi, hukuk güvencesi ve altyapı işlemleri gibi önemli konularda Alman ekonomisinin uluslararası alanda önlerde yer almasına katkı sağlamaktadır (WTO, 2015).

Almanya Federal İstatistik Ofisi (DSTATIS) verilerine göre, ülkede istihdama katılan kişi sayısı 2016'da 425 bin artmıştır. İstihdam, 2015'e kıyasla %1 artarak 43,4 milyon kişiye ulaşmıştır. 2015'te Almanya'da istihdam oranı %0,9 ve istihdam edilen kişi sayısı da 337 bin artış göstermiştir (DSTATIS, 2017).

Ülkede istihdam artışı 10 yılı aşkın süredir devam ederken, istihdam edilen kişi sayısı Almanya'nın birleşmesinden bu yana görülen en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Yerli nüfusun iş gücüne yüksek katılımı ve yabancı işçilerin göçü, olumsuz demografik etkileri telafi etmiştir. 2015'e kıyasla istihdam edilen kişi sayısında en fazla artış yıllık ortalama %1,3 ile hizmet sektöründe gerçekleşmiştir (Bloomberg, 2016).

Ülkede “enerji ve su tedarik sektöründe 2012 yılında 233 bin, elektrik tedarikinde 178 bin, gaz tedarikinde 17 bin; sıcak-soğuk tedarikinde 11 bin ve su tedarikinde 27 bin kişi istihdam edilmiştir” (EBSO, 2013).

Almanya, 2008 ekonomik krizinden en az etkilenen ülkeler birisidir. Nitekim, Şekil 4'de de görüldüğü üzere, 2005-2017 yılları arasında istihdam oranında sürekli artış olmuştur.

Şekil 4: 2005-2017 Dönemi Almanya'da İstihdam Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Employment rate total, % of working age population, 2005 – 2017.

Şekil 4'e göre, Almanya'da istihdam oranı 2005 yılında %65,45; 2008'de %70,1; 2009'da %70,33'dür. 2011 yılında ise, bir önceki yıla göre yaklaşık %1,5 oranında istihdam artışı gerçekleşmiştir. Bu oran 2007 yılındaki %1,82'lik artıştan sonraki en büyük ikinci artıştır.

Şekil 3 ve Şekil 4 birlikte değerlendirildiğinde, Almanya 2007 yılına kadar ekonomik büyüme rakamları yaklaşık %3 iken, istihdam oranı yaklaşık %68 olduğu görülmektedir. 2008 ekonomik krizinden ekonomik olarak büyük ölçüde etkilenmiş ama istihdam verileri bu kadar olumsuz etkilenmemiştir. Ekonomik büyüme oranı %-5,6, istihdam oranı %65,45 olmuştur.

3.1.3. İngiltere’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam

Bu başlık altında dünyanın en güçlü ekonomilerinden birine sahip olan İngiltere’nin ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri hakkındaki genel bilgileri veriler ve şekiller yardımı ile analiz edilecektir.

3.1.3.1. İngiltere’de Ekonomik Büyüme

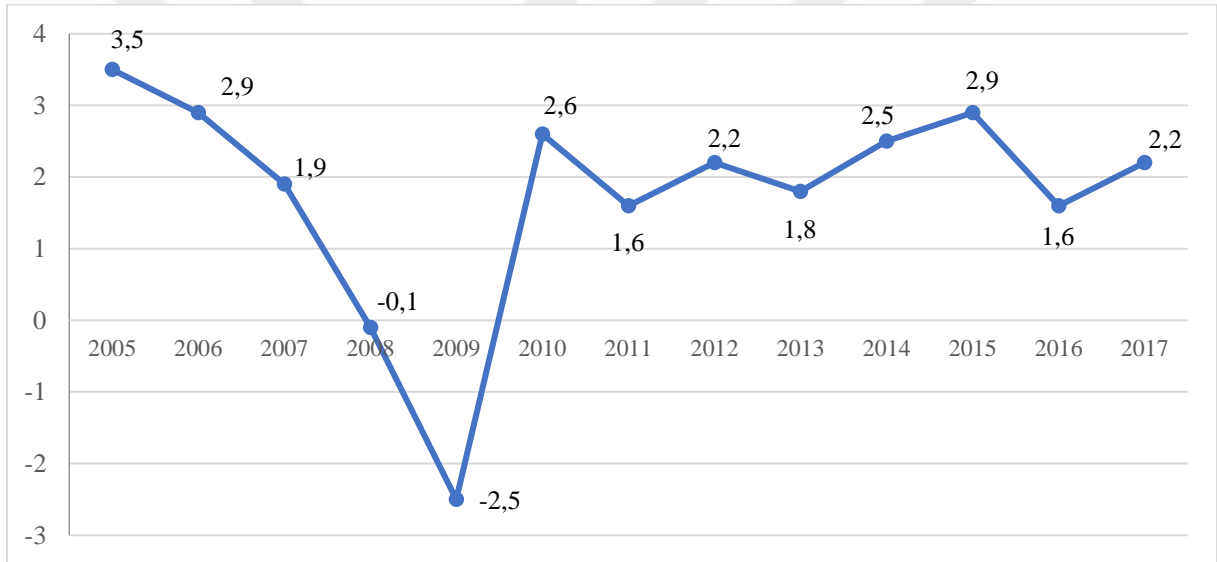
İngiltere dünyanın en güçlü ekonomilerinden birisine sahiptir. 2017 yılında kişi başına düşen GSYH’si 22,907 sterlindir. İngiltere ilaç ve kimya endüstrisi, silah endüstrisi, uzay ve havacılık sanayi, yazılım ve programlama gibi teknik endüstrilerde lider konumdadır. Avrupa’nın en büyük borsası Londra Borsası’dır. Avrupa’nın en büyük 500 (Fortune 500) şirketinin 100’ünün merkezi İngiltere’dir. Londra 2017 yılı rakamlarına göre Avrupa’nın en büyük Dünyanın ise ikinci Borsa merkezidir. (Dışişleri Bakanlığı, 2018).

İngiltere’nin imalat sanayisinin GSYH’deki payı, birçok gelişmiş ülke ekonomisindeki gibi azalmaktadır. 2016 yılında sanayi sektörünün GSYH’deki payı yaklaşık %19, toplam işgücü içindeki yeri ise yaklaşık %15’dir. İmalat sanayindeki bu önemli durum, diğer yan sanayi üretim ve faaliyetlerinin payının düşüşe geçtiğine işaret etmektedir. Geçmiş yıllarda imalat sanayi içerisindeki firmaların, kendi çalışanları tarafından yürütülen birçok yan sanayi faaliyeti bugüne gelindiğinde hizmetler sektörü içinde kendine yer bulmuş ve artık orada sınıflandırılmaktadır. Diğer bir taraftan, bu durum aynı zamanda tekstil gibi geleneksel bazı sanayi sektörlerinin, üretim imkânlarının daha elverişli ve üretim maliyetlerinin daha da düşük olduğu ülkelere yapılan ithal ürünlerle rekabet edemeyecek noktaya gelmiş ve bu sanayi sektörlerinin daha da küçüldüğü kabul edilmektedir. Ayrıca, 2000’li yılların başlarından itibaren ihracata dayalı imalat sanayinde güçlü döviz kurunun etkisinde kalmış ve bu durumla baş etmesi güçleşmiştir. Diğer taraftan kişiler, refah düzeylerindeki artışın sebebi ile gelirlerindeki büyük bir kısmı hizmetler sektörüne harcamaya başlamışlardır (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Hizmetler sektörünün önemi daha da artmış, “sektör İngiltere GSYH’sinin yaklaşık dörtte üçünü oluşturur hale gelmiştir. 2016 yılı itibariyle hizmet sektörü ülke GSYH’sinin yaklaşık %80,21’ini, toplam işgücünün de %83,51’ini oluşturduğu tahmin edilmektedir.”

Dünya finans sektöründe Londra büyük bir yere sahiptir. Bu duruma bağlı olarak “finans sektörünün GSYH’nin yaklaşık %10’unu, vergi gelirlerinin ise %11’lik kısmını oluşturmaktadır. Ayrıca finans ve finans sektörüne bağlı olarak gelişen profesyonel hizmetler sektörünün ülkede 2 milyonun üzerinde kişiye istihdam yaratmaktadır. GSYH’nin yaklaşık %4’ünü oluşturan telekomünikasyon sektörü 90’ların ortalarından itibaren hızla büyümüştür. İngiltere’nin evlerin yeniden yapımı ile ilgili yasal düzenlemeleri de inşaat sektörünün GSYH’deki payını %6’ya yükseltmiştir” (Ticaret Bakanlığı, 2018).

Dünyada kriz yaşanması İngiltere’nin ekonomisini oldukça olumsuz yönde etkilemiştir. İngiltere 2001 ekonomik krizinin olumsuz etkilerini kısa bir sürede geçiştirmesine rağmen 2008 ekonomik krizinin en çok etki yarattığı ülkelerden birisi de olmuştur. Nitekim, Şekil 5’deki veriler bu genel durumu destekler niteliktedir.

Şekil 5: 2005-2017 Dönemi İngiltere’de Ekonomik Büyüme Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Total, Annual growth rate (%), 2005 – 2017.

Şekil 5’de görüldüğü gibi, 2005-2007 yılları arasında yaklaşık %3 oranında büyüme gerçekleştiren ekonomi, 2008 yılında %-0,1; 2009’da %-2,5’dir. 2010 yılında ise %2,6 oranında büyüyerek resesyondan³ çıkmıştır. Krizden sonraki yıllarda, bu oran 2014’de %2,5’dir. 2017’de %2,2 olmuştur.

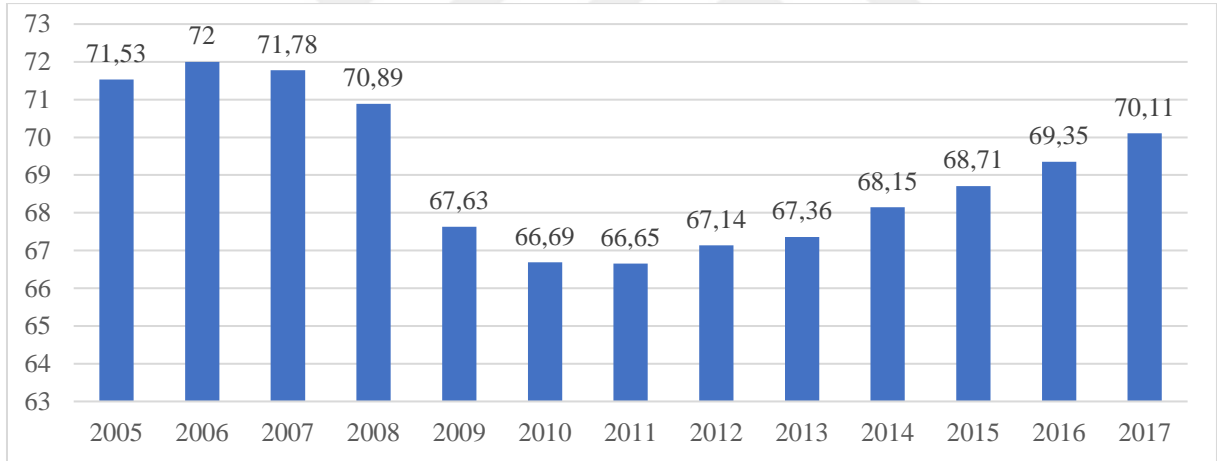
³ **Resesyon:** kelime anlamı olarak “durgunluk” olarak tanımlanmaktadır. Birkaç aydan daha uzun süren ekonomi genelinde belirgin bir düşüşü temsil eder. Başka bir deyişle, “ülke ekonomisinde ki büyüme hızının, nüfus artış hızından daha düşük olması sebebiyle kişi başına düşen milli gelirin yerinde saymasıdır.”

3.1.3.2. İngiltere’de İstihdam

İngiltere Birleşik Krallık Ulusal İstatistik Kurumu (ONS) verilerine göre, 2016 yılında 53 milyonu aşkın nüfusu ve dünyanın en büyük ekonomileri arasında bulunan İngiltere toplam işsiz sayısı 52.000 azalarak sekiz yılın en düşük seviyesi olan 1,64 milyon’a gerilerken, işsizlik oranı %4,9 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, istihdam oranı %73,5'e ulaşmış ve yılın ikinci çeyreğinde 31,8 milyon insan istihdam edilmiştir. Aynı dönemde prim harici⁴ maaşlar %2,3, prim dahili⁵ maaşlar ise %2,4 oranında artış göstermiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

İngiltere’de, 2016 yılında istihdam oranı %73,5 ile tüm zamanların en yüksek seviyesinde kalmaya devam etmiştir. İstihdam edilenlerin sayısı ise 9 bin azalarak 31,8 milyon dolara düşmüştür. Bu düşüşün sebebi ise, İngiliz ekonomisinin AB referandumu sonucuna direnç gösterdiği, ekonomik etkinlikte yaşanması beklenen yavaşlamanın ve sebep olduğu belirsizliğin istihdam verilerini olumsuz etkilediği şeklinde açıklanabilmektedir (BBC, 2017).

İngiltere istihdam oranlarındaki gerileyişin en büyük sebebi olarak 2008’de küresel hale gelen ABD Mortgage krizinin sonucu olduğu söylenebilir (Şekil 6).

Şekil 6: 2005-2017 Dönemi İngiltere’de İstihdam Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Employment rate total, % of working age population, 2005 – 2017.

Şekil 6’ a göre, İngiltere’de 2005 yılında %71,53 olan istihdam oranı, 2011’de %66,65 seviyesine gerilemiştir. İstihdam oranı 2014 yılında %68,15 seviyelerine, 2017 yılında ise son yılların en yüksek istihdam oranı olan %70,11 seviyelerine yükselmiştir.

Şekil 5 ve Şekil 6’ a göre, İngiltere’de 2007 yılına kadar ekonomik büyüme rakamları yaklaşık %3 iken, istihdam oranı yaklaşık %72 olduğu görülmektedir. 2008 ekonomik

⁴ Prim harici: Ödenen maaşlara primlerin dahil edilmemiş hali.

⁵ Prim dahili: Ödenen maaşlara primlerin dahil edilmiş hali.

krizinden büyük ölçüde etkilenen İngiltere’de ekonomik büyüme oranı %-2,5, istihdam edilenlerin oranı %66,65 seviyelerine kadar gerilemiştir.

3.1.4. Fransa’da Ekonomik Büyüme ve İstihdam

Bu başlık altında dünyanın en büyük 6. ekonomisi konumunda olan Fransa’nın ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri hakkındaki genel bilgileri veriler ve şekiller yardımı ile analiz edilecektir.

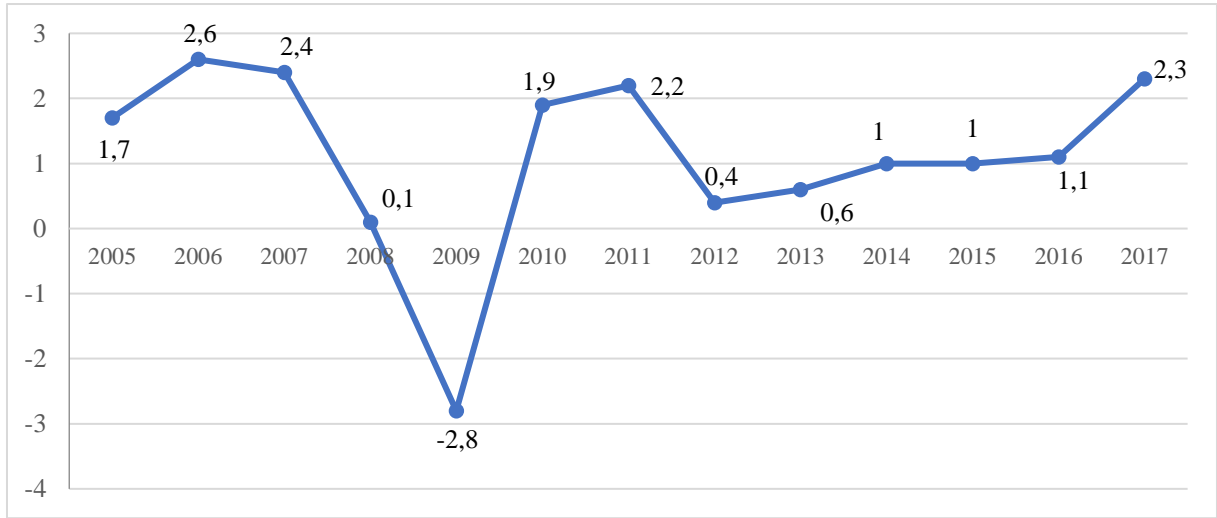
3.1.4.1. Fransa’da Ekonomik Büyüme

Fransa dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer almakta olup 2015 yılı GSYİH sıralamasında ABD, Çin, Japonya, Almanya ve İngiltere’nin ardından 6.konumdadır. Fransız ekonomisinin başlıca önemli ekonomik sorunların arasında, düşük seviyede büyüme hızı, özellikle uluslararası rekabette kaynaklanan üretime dayalı maliyetlerinin yüksek olması, yabancı yatırımların ve fabrikalarının üçüncü ülkelere taşınması nedenine bağlı olarak artan işsizlik, sosyal güvenlik sistemindeki açıklar ve bütçe açığı dikkat çekmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Fransa, AB içerisindeki ülkeler sıralamasına bakıldığında Almanya ve İngiltere’den sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Başlıca önemli ekonomik özellikleri şunlardır (Dışişleri Bakanlığı, 2018):

- İhracat yapılan ülkeler: ABD, İngiltere, Belçika, Almanya, İspanya, İtalya, Hollanda
- İthalat yapılan ülkeler: ABD, İngiltere, Almanya, İtalya, Çin, Belçika, Hollanda, İspanya
- İhracat Kalemleri: ilaç, hava taşıtları, kara taşıtlarına ait üretilen parçalar, uzay araçları için üretilen parçalar, turbo jetler, doğalgaz türbinleri, hava araçları için üretilen parçalar, güzellik ve cilt bakımı için kullanım hazır ürünler, şarap, petrol yağları
- İthalat kalemleri: otomobiller, yarış arabaları, hava gemileri, steysin vagonlar, balon, planör vb. hava taşıtlarının aksam ve parçaları, petrol yağları, ham petrol, ilaçlar, ilaçlar, kara taşıtları için parçalar, uzay araçları, diğer hava taşıtları, elektronik ve elektrikli cihazlar

Fransa ekonomisi 2008 yılında yaşanan ekonomik krizden olumsuz etkilenmiş ve ekonomide 2007-2009 yılları arasında negatif eğimli büyüme gerçekleşmiştir (Şekil 7). Fransa WTO verilerine göre, aynı yıl GSYİH 'si 2,5 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 7: 2005-2017 Dönemi Fransa'da Ekonomik Büyüme Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Total, Annual growth rate (%), 2005 – 2017.

Şekil 7'e göre, Fransa ekonomisi 2005 yılından 2007 yılına kadar yaklaşık %2 oranında büyümüştür. Bu oran, 2008'de %0,1 ve 2009'da %-2,8'dir. 2010-2011 yıllarında ise, krizin etkisi azalmış ve yaklaşık %2 oranında büyümüştür. 2012'de %0,4; 2014'de %1; 2017'de ise %2,3 olarak gerçekleşmiştir.

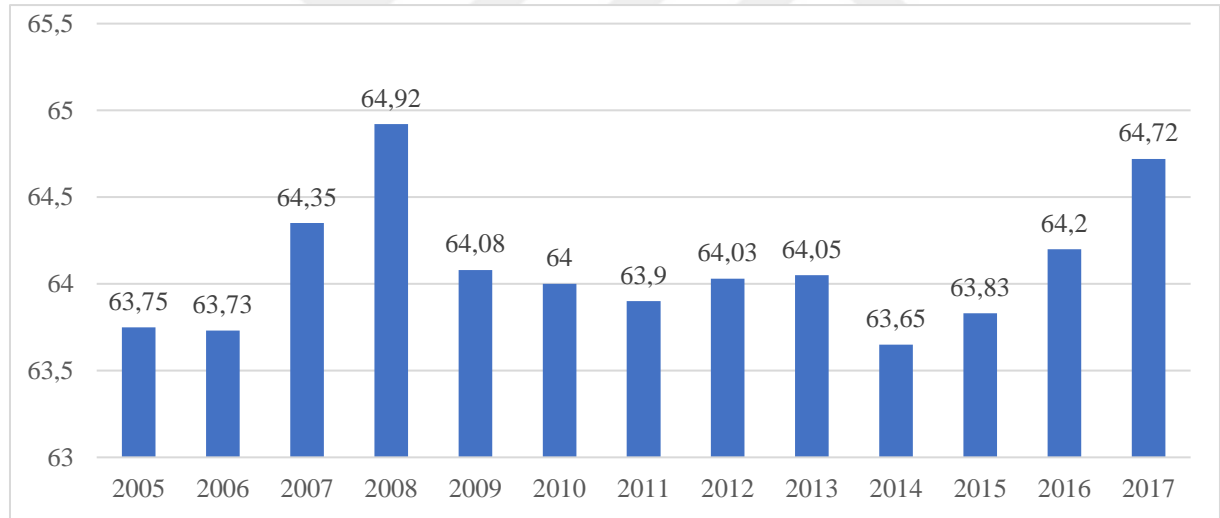
3.1.4.2. Fransa'da İstihdam

Fransa'nın en büyük ekonomik sorunlarından birisi olan işsizlik, bir türlü çözülemez hale gelmiştir. 2012 yılında krizi tetikleyen durumların başında gelen otomobil sanayinde ve inşaat sektöründeki istihdamın daraltılması gibi birkaç büyük sorunun istihdam oranlarını olumsuz etkilediği görülmektedir. “Fransa'da otomobil sanayisinden sonra inşaat sektöründe de yaklaşık 6 bin çalışanın işine son verileceğini açıklayan Fransa İnşaatçılar Dernek Başkanı Patrick Bernasconi krizin giderek büyüdüğüne dikkat çekmiştir. Bernasconi Fransız Citroen ve Peugeot otomotiv sanayisinin yaklaşık 8 bin işçinin çıkarılacağını duyurmuş faaliyet gösteren sendikalar, işçileri eylem başlatmış ve Fransa caddeleri işsizliğe karşı eylem ve protestolara sahne olmuş, krizin büyümesinden endişe edilmiştir.” “İnşaat sektöründe çalışan yaklaşık 6 bin işçinin 2012 yılı sonuna kadar işten çıkarılacağı bildirilmiştir. Krizin devam etmesiyle 2013'ün ortasına kadar 15 bin inşaatçı daha işsiz kalmıştır.” Hemen hemen her sektörde istihdamın azalması halkı işsiz kalma konusunda tedirgin etmiş, sağlık ve eczane sektöründe de yaklaşık binlerce sağlık çalışanların işsiz kalacağı gözlemlenmiştir. Fransa'da işsizlik oranı 2011'de artmış, 2012'de François Hollande başkanlığındaki hükümet, işsizlik oranındaki artışı 2013 yılı sonunda durdurmayı vadetmiştir. Fransa'da 25 yaşın altındaki genç nüfus arasında işsizlik oranı 2016 yılının son çeyreğinde 2014 yılından sonraki en düşük seviye olmak üzere %23,8'e

geriledi. Buna göre, bir önceki çeyreğe göre 31 bin, 2015 yılının dördüncü çeyreğine göre ise 68 bin azalmış ve 2 milyon 783 bin olmuştur. AB'nin en büyük ikinci ekonomisi Fransa'da işsizlik oranı Euro Bölgesi ortalamasının üzerinde kalmıştır (Euronews, 2017).

Dönemin Çalışma Bakanı Francois Rebsamen, artan işsizliğin sebebi olarak, Fransız ekonomisindeki sıfır büyüme ve Euro Bölgesindeki gelişmeleri sorumlu tutmuştur. Çalışma Bakanlığı'na kıyasla farklı hesaplama yöntemleri kullanan Fransa İstatistik Dairesi'nin (INSEE) verilerine göre, 2014 yılında işsizlik oranı yaklaşık %10 seviyesine ulaşmıştır. 2013'de rekabet gücünü artırmayı amaçlayan yeni düzenlemeler hedeflenmiş ama iki büyük sendika bu duruma karşı çıkmıştır. İşverenler kısa dönem işçi alımının riskli olduğunu ve ekonomik kriz döneminde işçi çıkarmanın büyük bedellere mal olacağını savunmuştur (INSEE, 2017).

İstihdam alanında işçiyi koruyan sıkı yasal düzenlemeler nedeniyle birçok Fransız şirket faaliyetlerini yurtdışına taşımış, Fransa'da istihdam verileri istikrarsız bir durum göstermiştir. Nitekim, Şekil 8'deki veriler bu genel durumu destekler niteliktedir.

Şekil 8: 2005-2017 Dönemi Fransa'da İstihdam Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Employment rate total, % of working age population, 2005 – 2017.

Şekil 8'e göre, Fransa'da 2005 yılında %63,75 seviyelerinde olan istihdam oranı, 2008'de %64,92 seviyelerine kadar yükselmiştir. Bu oran 2008 krizi sonrasında da 2011'de %63,9; 2013'de %64,05; 2014'de 63,65 ve 2017'de %64,72'dir.

Şekil 7 ve Şekil 8 birlikte değerlendirildiğinde, Fransa'da 2007 yılına kadar ekonomik büyüme rakamları yaklaşık %2 iken, istihdam oranı yaklaşık %64 olduğu görülmektedir. 2008 ekonomik krizinden büyük ölçüde etkilenen Fransa, ekonomik büyüme oranı %-2,87 gerilerken

istihdam edilenlerin oranı diğer ülkelerin aksine önceki yıllara göre 2008 yılında %64,92 oranına yükselmiştir.

3.1.5. İtalya’da Ekonomik Büyüme ve İstihdam

Bu başlık altında dünyanın en büyük 6. ekonomisi konumunda olan İtalya’nın ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri hakkındaki genel bilgileri veriler ve şekiller yardımı ile analiz edilecektir.

3.1.5.1. İtalya’da Ekonomik Büyüme

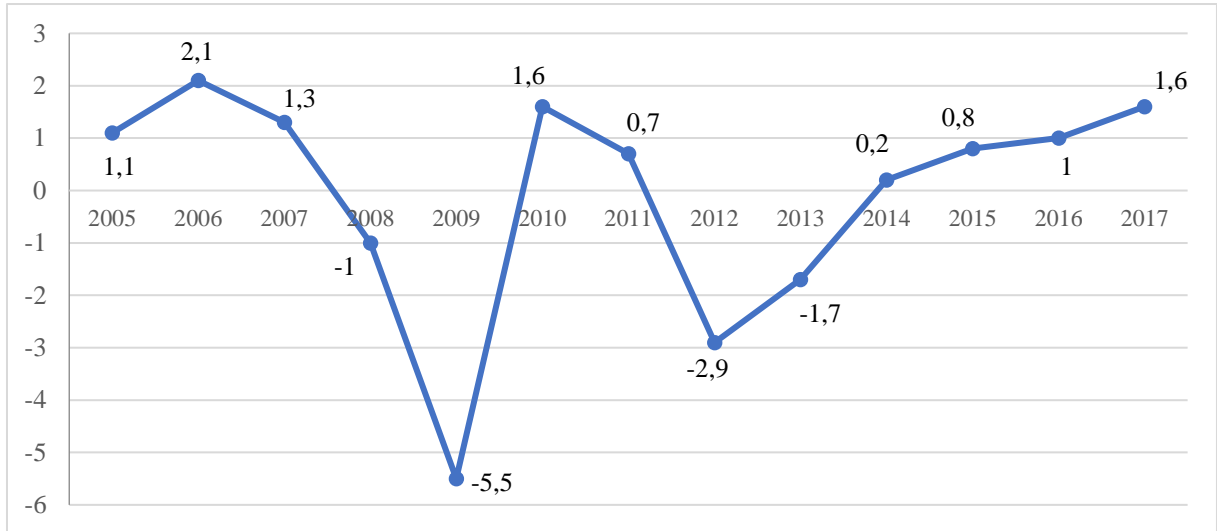
İtalya, 1,85 trilyon dolar (nominal) GSYİH ile dünyanın 8. Avrupa’nın ise Almanya, İngiltere ve Fransa’nın ardından 4. en büyük ekonomisidir. “Satın alma gücü paritesine göre 2016 yılında kişi başına GSYH’si 36.313 \$ olarak tahmin edilmiş ve bu değerle dünya sıralamasında 37. sırada yer almaktadır” (OECD, 2016).

Ülkenin 2016 yılında “GSYH’sinin %2,1’ini tarım, %24,1’ini sanayi, %73,8’ini hizmetler sektörü oluşturmaktadır. United Nations Development Programme (UNDP) 2015 yılı İnsan Gelişimi Endeksi’ne göre, İtalya yüksek insani gelişim seviyesine sahip ülkeler arasında 27. sırada yer almaktadır” (UNDP, 2015).

İtalya, “2015 yılında 50,7 milyon turist sayısı ile dünyanın en fazla yabancı turist çeken 5. ülkesidir. 2015 yılında turizm gelirlerinde bir önceki yıla göre turizm gelirleri 45,5 milyar dolardan 39,4 dolara gerileyerek %13,3 olmuştur” (UNWTO-Dünya Turizm Barometresi, 2016).

2012 yılında İtalya’da büyük bir ekonomik sorun yaşanmıştır. Sorunun sebebi ise, yüksek bütçe açığı, yüksek kamu borcu ve verimsiz ekonomidir. Devletin özel sektör üzerindeki kontrol gücü etkisi ve özel sektörün dış borcunun etkisi büyüktür. İtalya’nın 2011 yılında dış borcu 2,6 trilyon dolardır. Bunun 1,2 trilyon doları kamu dış borcunu oluşturmaktadır. Özel sektör dış borcu ise 1.4 trilyon dolar, kamu iç borçlarının toplamı ise 1 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Özel sektörün 1.4 trilyonluk dış borcunun 910 milyar doları ise bankaların borcunu oluşturmaktadır. Alacaklıların başında 416 milyar dolar ile Fransa bankaları gelmektedir. İtalya’nın bir diğer büyük sorunu ise, bütçe açığı’dır. 2010 yılında %4,6 olan bütçe açığı, 2011 yılında alınan tedbirlerle %3,6 olarak gerçekleşmiştir (Ekonomi Bakanlığı, 2016).

İtalya ekonomisi 2008 ve 2012 ekonomik krizleri sebebi ile büyük bir ekonomik gerileme yaşamış ve temel sorun olarak düşük büyüme hızı gösterilmiştir. Nitekim, Şekil 9’daki veriler bu genel durumu destekler niteliktedir.

Şekil 9: 2005-2017 Dönemi İtalya’da Ekonomik Büyüme Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Total, Annual growth rate (%), 2005 – 2017.

Şekil 9’a göre İtalya’da büyüme oranı, 2005 yılında %1,1; 2009’da reel olarak %-5,5’dir. 2010’da %1,6 iken 2012 yılında yaşadığı ekonomik kriz sebebi ile bu oran tekrar %-2,9 olarak gerçekleşmiştir. 2013’de %-1,7; 2015’de %0,8; 2017 yılında ise %1,6 oranında büyümüştür.

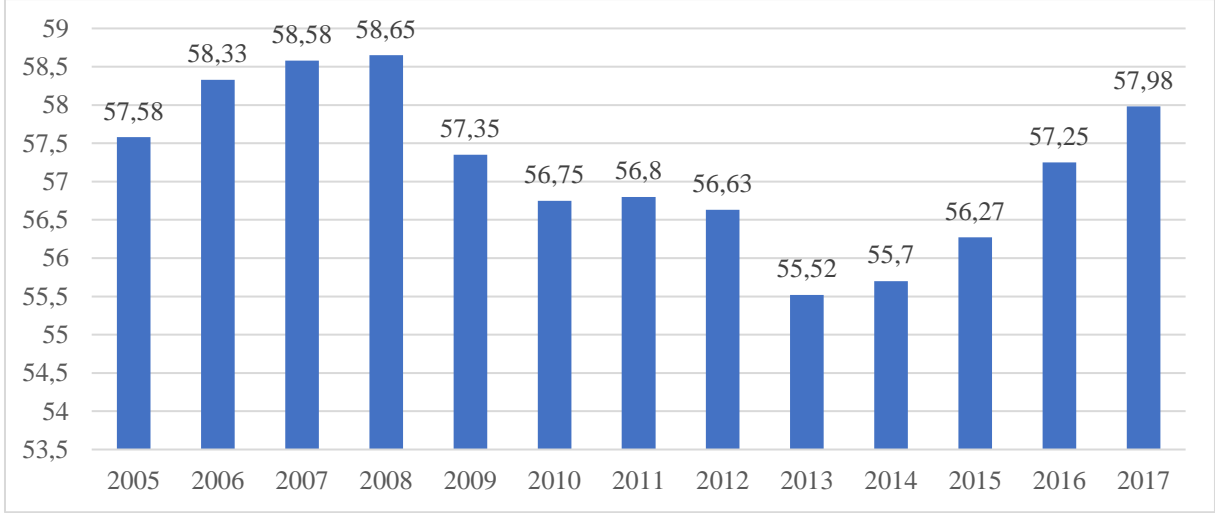
3.1.5.2. İtalya’da İstihdam

İtalya'nın ekonomisi 2008 küresel krizden ağır bir şekilde etkilenmiş, 2007 yılından beri %9'dan fazla küçülmüştür. İtalya ekonomisi 2015 yılının ilk çeyreğinde durgunluktan çıkmış olsa da, büyüme İtalya Hükümetinin beklentilerinin altında kalmış ve 2016 yılında ekonomik büyüme %1,06 gerçekleşmiştir. Bu küçük artışın, dış ticaretin canlılığı sayesinde olduğu öngörülmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2017).

2016 yılında yapılan reformlara rağmen, İtalya ekonomisi şoklara karşı zayıf kalmıştır. İş piyasası reformunun sonuçları beklentileri karşılamamış, bankacılık sektörü belirsiz borçlar ile yavaşlamıştır. Kamu borçları GSYH'nin %130 seviyelerinde stabil durumda olsa da oldukça yüksektir. Genç nüfusun yurt dışına göçmesi durumu zorlaştırmıştır. 2016 yılında iki deprem ve 170.000 mültecinin gelmesi ülkede büyük bir insani kriz oluşturmuştur. Aralık 2016'da İtalyan halkının anayasa değişim reformuna %59 oranında "hayır" oy vermesiyle, Başbakan Matteo Renzi istifa etmiştir. Renzi'nin istifası siyasi belirsizliğe yol açmış, elit karşıtı ve Avrupa karşıtı olan 5 Yıldız Hareketinin güçlenmesini tetiklemiştir. Matteo Renzi, iş yasaları, kamu yönetimi, vergi sistemi ve tüketimin canlandırılmasını hedefleyen vergi indirimleri gibi çeşitli reformlar başlatmış, 2017 bütçesinde, yatırım artışı, kurum vergilerinde indirim ve asgari

emekliliklere zam gibi düzenlemeleri öngörmüştür. %2,3 oranında GSYH açığı AB tarafından izin verilen sınırın altında kalmıştır (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

İtalya'nın istihdam oranındaki düşüşün önemli sebebi olarak 2008 ekonomik krizi kadar ülke ekonomisindeki kötü gidişatın da etkisi olmuştur. Nitekim, Şekil 10'deki veriler genel durumu desteklemektedir.

Şekil 10: 2005-2017 Dönemi İtalya'da İstihdam Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Employment rate total, % of working age population, 2005 – 2017.

Şekil 10'a göre, İtalya'da istihdam oranı 2005-2008 yılları arasında %58; 2008 ekonomik krizinden sonraki yıllarda ise %56'dır. 2013'de %55,52; 2015'de %56,2; 2017 yılında ise bu oran %57,98'dir. Küresel krizden beri artmış olan işsizlik oranı %11,5'de kalmış, 2017'de de genç işsizlik oranları yaklaşık %35'dir.

Şekil 9 ve Şekil 10 birlikte değerlendirildiğinde, İtalya 2007 yılına kadar ekonomik büyüme rakamları yaklaşık %2 iken, istihdam oranı yaklaşık %58 olduğu görülmektedir. 2008 ekonomik krizinden büyük ölçüde etkilenmiş, ekonomik büyüme oranı %-5,53 gerilerken istihdam edilenlerin oranı yaklaşık %57'dir. İtalya 2012 yılında yaşadığı ekonomik krizden %-2,85 oranında küçülmüş istihdam edilenlerin oranı ise %55'dir.

3.1.6. Japonya'da Ekonomik Büyüme ve İstihdam

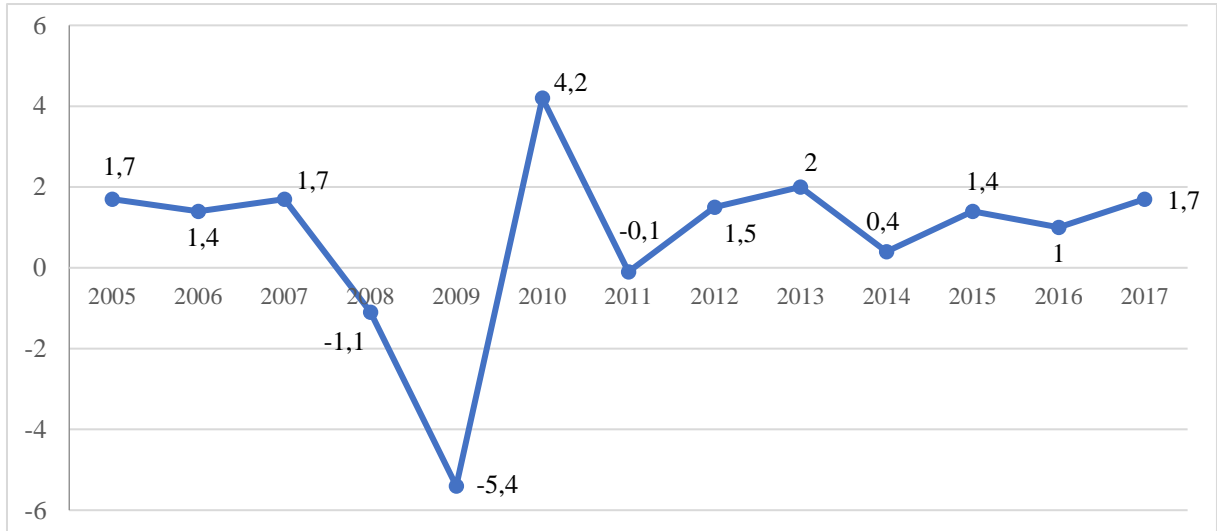
Bu başlık altında dünyanın en büyük teknoloji ülkesi ve aynı zamanda ekonomileri arasında yer alan Japonya'nın ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri hakkındaki genel bilgileri veriler ve şekiller yardımı ile analiz edilecektir.

3.1.6.1. Japonya’da Ekonomik Büyüme

Japonya ekonomisi 2. Dünya Savaşı’ndan bu yana düzenli olarak büyümeye devam ederken 2008 yılında ABD merkezli yaşanan ekonomik krizin etkisi ile önemli ölçüde yavaşlamıştır. Japonya’nın ekonomik açıdan büyümesine katkı sağlayan ihracat, ekonomik kriz sebebi ile dışarıdan gelen taleplerin azalmaya başlaması ile iç piyasayı canlandırarak bir takım önlemler almaya başlamıştır. Kısıtlı altın, magnezyum, kömür ve gümüş gibi önemli rezervlere sahip olan Japonya, hammadde, enerji ve doğal kaynak ihtiyaçlarında ithalata bağımlı durumdadır. Geniş deniz kıyıları sayesinde, ülke en büyük deniz ürünleri üreticilerinden biridir. Ülke yüzölçümünün sadece %15’i tarıma uygundur. Başlıca ürünler pirinç ve çaydır. Tarım sektörü büyük oranda sübvansede edilmekte ve korunmaktadır. Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı oldukça azdır (%1,2) ve çalışan nüfusun %4’ünden azını istihdam etmektedir. Sanayi sektörü çok çeşitlidir ve temel ürünlerin (çelik, kâğıt) yanı sıra yüksek teknolojiyi kapsamaktadır. Otomobil, robotik, biyoteknoloji, nanoteknoloji ve yenilenebilir enerji sektörlerinde güçlü olan Ülke, dünyanın en büyük ikinci binek araç ve gemi üreticisidir. Sanayi sektörünün GSYH içindeki payı %27’dir (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Dünyanın en büyük üçüncü ekonomisine sahip Japonya, ihracata bağımlılığı sebebiyle, küresel ekonomik durumlara karşı son derece savunmasızdır. “Son yıllarda yaşanan küresel ekonomideki yavaşlama ve ülkeyi olumsuz yönde etkileyen doğal afetler nedeniyle ülke ekonomisi durgun dönemler yaşamıştır. 2016 yılında, dış ticaret ve tüketim tarafından desteklenen büyüme yeteri etkiyi gösterememiş durgun kalmıştır” (IMF, 2017)

Nitekim, Şekil 11’de Japonya’nın 2008 ekonomik krizinin en çok etkilediği ülkelerden birisi olduğunu göstermektedir.

Şekil 11: 2005-2017 Dönemi Japonya’da Ekonomik Büyüme Verileri (%)

Kaynak: OECD. (2017). Total, Annual growth rate (%), 2005 – 2017.

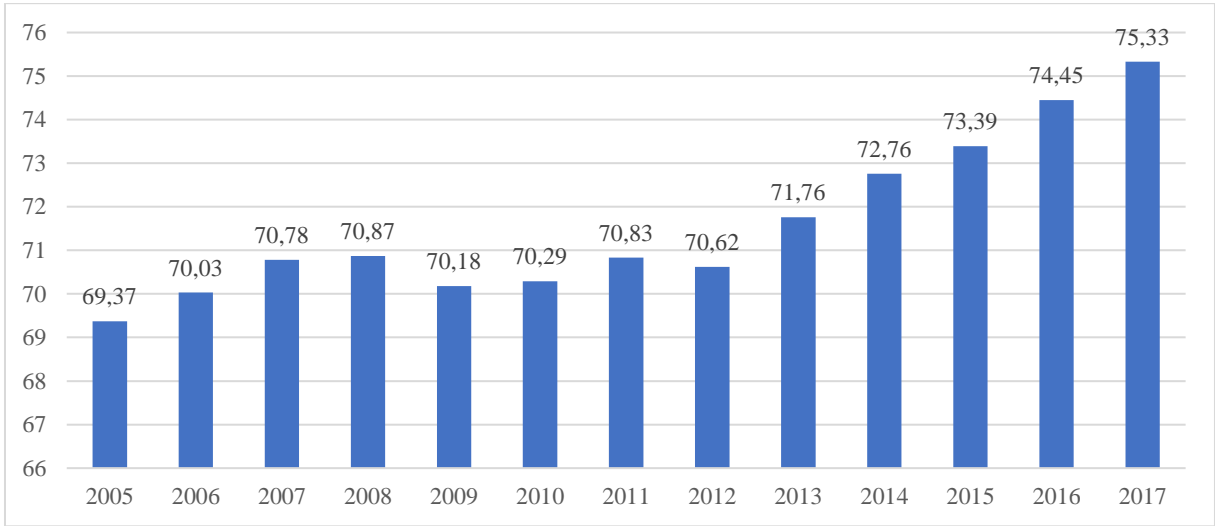
Şekil 11’e göre, Japonya’da büyüme oranı 2005 yılında %1,7; 2006’da %1,4’dür. 2009’da -%5,4 oranı kadar ciddi bir ekonomik küçülme yaşamıştır. 2010’da %4,2 olan büyüme oranı, 2011’de %-0,1; 2014’de %0,4; 2015’de %1,11; 2017’de 1,7’dir.

3.1.6.2. Japonya’da İstihdam

Japonya’nın istihdam sistemi "*Ömür boyu istihdam*" garantisine dayanmaktadır. Japonya’nın hızlı ekonomik büyüme verilerine ulaşmasında bu sistemin büyük bir etkisi vardır. İstihdam sisteminin en belirgin özelliklerinin başında işçilerin işe alınımları direkt olarak okuldan olmasıdır. İşe alımda kişinin karakteri, bilgi birikimi, referansları, özgeçmişi ve firmanın uygulayacağı mülakatlar esas alınmaktadır. Japonya’da İstihdam, “kişinin mesleki hayata girdiği anda başlamaktadır. Hem işçi hem de işveren istihdam ilişkisinin sürekli olduğunu kabul etmektedir. Firma işçisini işten çıkarmayacak, işçi de başka bir işe geçmeyecektir. Ödeme üretilen mal ve hizmetin süresine bağlıdır. Başlangıçta verilecek ücret belirli kültür derecesinin fonksiyonudur.” Ücretteki artışlar kişinin yaşı ve mesleki süresine göre değişmektedir. Sendikaların işverenler ile yaptığı pazarlık tüm firma işçilerine etki etmektedir. İstihdam sisteminin en belirgin özellikleri arasında bulunan işçi ve yönetimin karşılıklı anlayışına dayanan "*ömür boyu istihdam*" sisteminde “bir fabrikaya giren işçi emekli oluncaya kadar o fabrikada çalışma garantisini elde etmektedir. Olağanüstü durumların dışında, fabrika işçiyi emekli oluncaya kadar işten çıkarmamaktadır. 1970’lere kadar Japon firmalarının yaklaşık olarak %60’ında emeklilik yaşı 55’e ulaşmıştır. Birçok firma ise emeklilik yaşını daha da yukarıya çıkarmaktadır” (Murat, 1992: 190-191)

Japon işçilerinde Batı Avrupa ve ABD işçilerinde farklı olarak verilen işi tek ve görev yönlü tutum ve davranış yerine takım hâkimdir. Batıdaki ferdiyetçilik yerine grup birliğine önem verilerek çalışılmaktadır. “Birinci planda olan iş ve görevdir. Japon işçisi bir grup içine girerek ve çalışarak şirketini hayatta sulh ve güvenliğinin önemli bir parçası olarak gördüğü müddetçe bu “*ömür boyu istihdam*” sistemi yakın bir zaman içerisinde hiçbir değişikliğe uğramayacaktır. Batı ülkelerinde olduğu gibi Japon işgücü işe yönelik bir tutuma girse ve yönetim de bu sistemi kaldırmaya çalışsa bile bu sosyal görüntü büyük ölçüde değişmeyecektir” (Murat, 1992: 197).

Nitekim, ülkede ekonomik büyüme 2008 küresel kriz döneminde bile büyük ölçüde etkilenme yaşamadan hep aynı değerlerde ilerlemiştir (Şekil 12).

Şekil 12: 2005-2017 Dönemi Japonya’da İstihdam Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Employment rate total, % of working age population, 2005 – 2017.

Şekil 12’ye göre, Japonya’da istihdam oranı 2005 yılında %69,37 seviyelerinde iken, 2008’de %70,87’dir. 2009-2017 döneminde bu oranı, %70,18’den %75,33’e yükselmiştir. Yaklaşık %4’lük bir artışla tüm zamanların en yüksek istihdam seviyesine ulaştığı söylenebilir.

Şekil 11 ve Şekil 12 birlikte değerlendirildiğinde, Japonya 2007 yılına kadar ekonomik büyüme rakamları yaklaşık %2 iken, istihdam oranı yaklaşık %70’dir. 2008 ekonomik krizinden büyük ölçüde etkilenmiş ve ekonomik büyüme oranı %-5,4 gerilerken istihdam edilenlerin oranında büyük ölçüde değişiklik olmamış ve %70,87 olarak gerçekleşmiştir.

3.1.7. Kanada’da Ekonomik Büyüme ve İstihdam

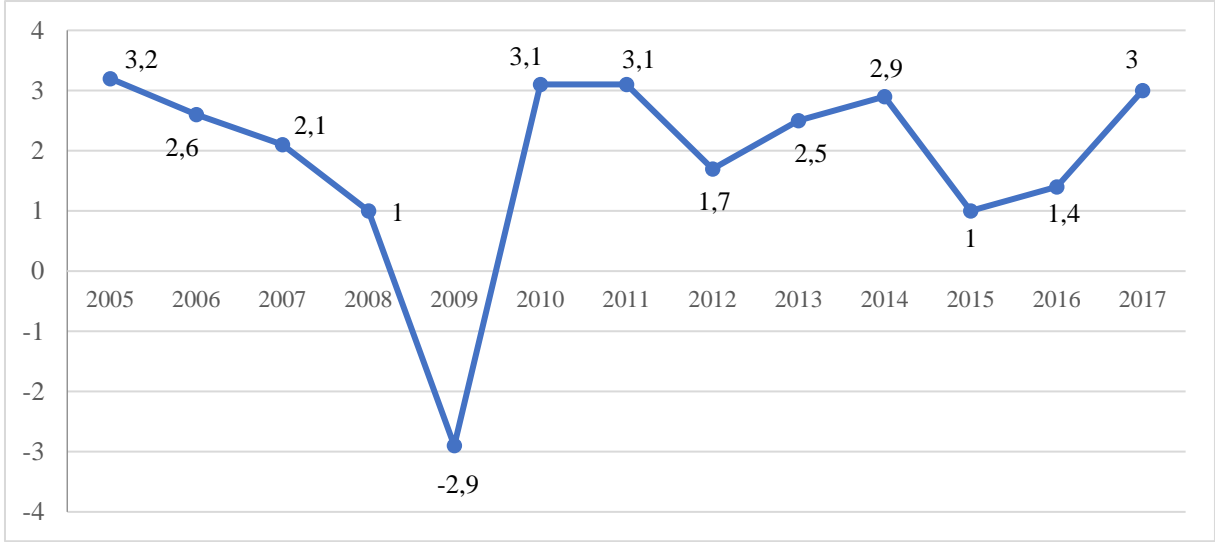
Bu başlık altında dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan Kanada’nın ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri hakkındaki genel bilgileri veriler ve şekiller yardımı ile analiz edilecektir.

3.1.7.1. Kanada’da Ekonomik Büyüme

Kuzey Amerika pazarı ile hızla gelişen Asya ekonomileri arasında bir köprü görevi gören ve jeopolitik açıdan önemli bir yere sahip olan Kanada, dünyanın en büyük tüketim ve üretim pazarlarından birisidir. “Meksika ve ABD ile gerçekleştirilen Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı (NAFTA) sayesinde 443 milyonu aşan tüketici kitlesine ulaşmıştır. Bunların yanı sıra ülke, güvenli iş ve yatırım ortamı ile de dünyanın önde gelen en dinamik ekonomilerinden biri olarak değerlendirilmektedir” (Ticaret Bakanlığı, 2018).

G-8 ve OECD üyesi olan Kanada, dünyanın en zengin ekonomilerinden biridir. International Monetary Fund (IMF) 2012 yılı verilerine göre, “dünyanın 11. büyük ekonomisidir. Kanada ekonomisinde sanayileşmiş diğer ekonomilerden farklı olarak, petrol ve ağaç sanayinde önemli bir yere sahiptir. Doğal kaynaklar ülke ekonomisinin gelişmesinde kilit bir rol oynamakla beraber toplam ekonomik faaliyetlerin %71’i istihdamın %75’ini oluşturan hizmet sektörüyle ekonomisi oldukça zenginleşmiştir” (IMF, 2012).

Kanada ekonomisi 1991 yılındaki yaklaşık %2,1’lik daralmadan sonra 2009 yılına kadar olan dönem içinde ekonomik performansında hiçbir zaman gerileme yaşanmamıştır. Bu süreçte Kanada ekonomisi genel olarak bütçe fazlası vermekte düşük işsizlik oranları ve artan üretim ile daima bir büyüme içerisinde olduğu görülmektedir. “Kanada 2001 krizini, sadece üç aylık bir daralma ile atlattığını başarmıştır. Öte yandan 2009 kriziyle birlikte yıllar sonra ilk defa yaşadığı ekonomik daralmayla birlikte cari açık verir duruma gelmiştir.” Nitekim, Şekil 13’de veriler bu genel ekonomik durumu destekler niteliktedir.

Şekil 13: 2005-2017 Dönemi Kanada’da Ekonomik Büyüme Verileri (%)

Kaynak: OECD, (2017). Total, Annual growth rate (%), 2005 – 2017.

Şekil 13’e göre, Kanada 2008 yılında %1 büyüme gerçekleştirirken, 2009’da %-2,9 oranında ekonomik küçülme yaşamıştır. 2010’da %3,1 oranında iyi bir ekonomik büyüme hızı yakalamış, ancak bu büyüme hızı 2015’de %1 seviyelerine kadar gerilemiş ve 2017’de %3 oranında büyümüştür.

3.1.7.2. Kanada’da İstihdam

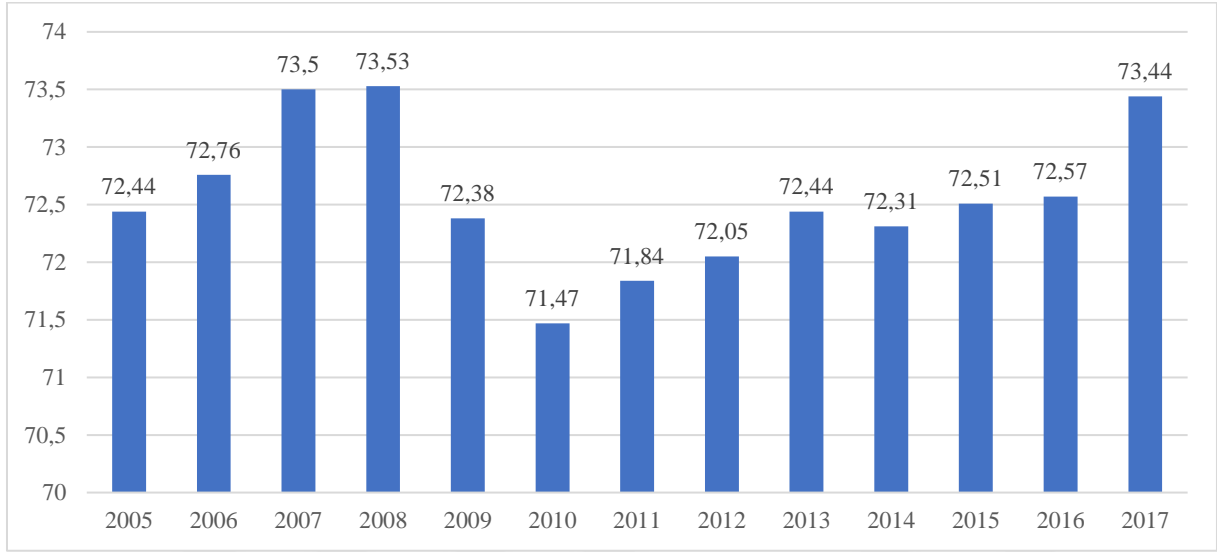
Ekonomik zenginlik, bir ülkenin dünya çapında hem kariyer ve eğitim platformlarında üst seviyelerinde olmasına katkıda bulunan en önemli göstergelerden biridir. Kanada’da yapılan küresel araştırmalarda Amerika ve İngiltere’yle beraber, bir üniversiteye başvurmak ve mezun olduktan sonra orada kalıp çalışmak isteyen öğrencilerin en çok tercih ettiği ülkeler arasında yer almaktadır. Kanada’yı bu denli tercih edilen noktaya getiren şey ise, dinamik ve sürekli gelişen şehirler yapılanması, kültürel çeşitlilik ve istihdam olanaklarını yüksek olması gibi birçok faktörlerdir (Ticaret Bakanlığı, 2018).

Ülkede uygulanan asgari ücret oranları, “eyaletlere ve işverenin politikalarına göre farklılık göstermektedir. Yetişkinler için asgari ücret oranları saat başına 9-10 Dolar arasında değişmektedir. Kanada genelinde ortalama ücretler, saatlik 22-23 dolar civarındadır. Haftalık çalışma saatleri de yine eyaletlere göre değişmekle birlikte Kanada ortalaması 30 saat civarındadır” (DEİK, 2015).

Nüfus, “yavaş bir artış hızı gösterse de Kanada G8 ülkeleri arasında nüfus artış hızı en fazla olan ülkelerden biridir. Ülke nüfusu 2000 yılından bu yana yıllık ortalama %1’lerde seyreden artış oranları göstermektedir. 2013 yılı tahmini nüfus artış oranı %0,77’dir. 2001’de

ülkenin aldığı göç ise ülke nüfus artışının %66'lık kısmını oluşturmaktadır. 2013 yılı tahminine göre her 1000 kişiden 5,65'i göçmendir. İşgücünün %80'e yakını hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. İşsizlik oranı 1990'lı yılların başından itibaren yavaş yavaş azalarak 2008 yılı başı itibarıyla %6'lara kadar gerilemiş olsa da 2009 yılında tekrar artışa geçmiştir. 2012'de de işsizlik oranı %7,3 olarak gerçekleşmiştir" (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

ABD'de meydana gelen 2008 Mortgage Krizi ile olumsuz etkilenen Kanada'nın istihdam oranları Şekil 14'de görülmektedir.

Şekil 14: 2005-2017 Dönemi Kanada'da İstihdam Verileri (%)

Kaynak: OECD (2017). Employment rate total, % of working age population, 2005 – 2017.

Şekil 14'e göre, Kanada'da istihdam oranı 2005-2008 döneminde ortalama %73 seviyelerindedir. 2010 yılında istihdam yaklaşık %2 oranında gerilemiş ve %71,47 olmuştur. Düşük artış gösteren istihdam oranı, 2012'de %72,05; 2015'de %72,51; 2017'de %73,44 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 13 ve Şekil 14 birlikte değerlendirildiğinde, Kanada'da 2007 yılına kadar ekonomik büyüme rakamları yaklaşık %3 iken, istihdam oranı yaklaşık %73'dür. 2008 ekonomik krizinden büyük ölçüde etkilenen Kanada, ekonomik büyüme oranı %-2,95 iken istihdam oranı yaklaşık %71 seviyelerine gerilemiştir.

3.1.8. Rusya'da Ekonomik Büyüme ve İstihdam

Bu başlık altında dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan Rusya'nın ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri hakkındaki genel bilgileri veriler ve şekiller yardımı ile analiz edilecektir.

3.1.8.1. Rusya’da Ekonomik Büyüme

Rusya, 17 075 400 km² ile dünyanın en büyük yüz ölçümüne sahiptir. 2017 yılında nüfusu 146.5 milyondur. 1.8 Trilyon dolarlık ekonomik büyüklüğe sahiptir. Çift meclisli başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. Başkenti Moskova’dır. Para birimi Ruble’dir. Petrol, kömür, doğal gaz ve birçok minerali barındıran doğal kaynak rezervi bulunmaktadır. Ancak söz konusu bu kaynakların yeryüzüne çıkarılması uzaklık ve iklim şartları nedeni ile zordur (Ticaret Bakanlığı, 2017).

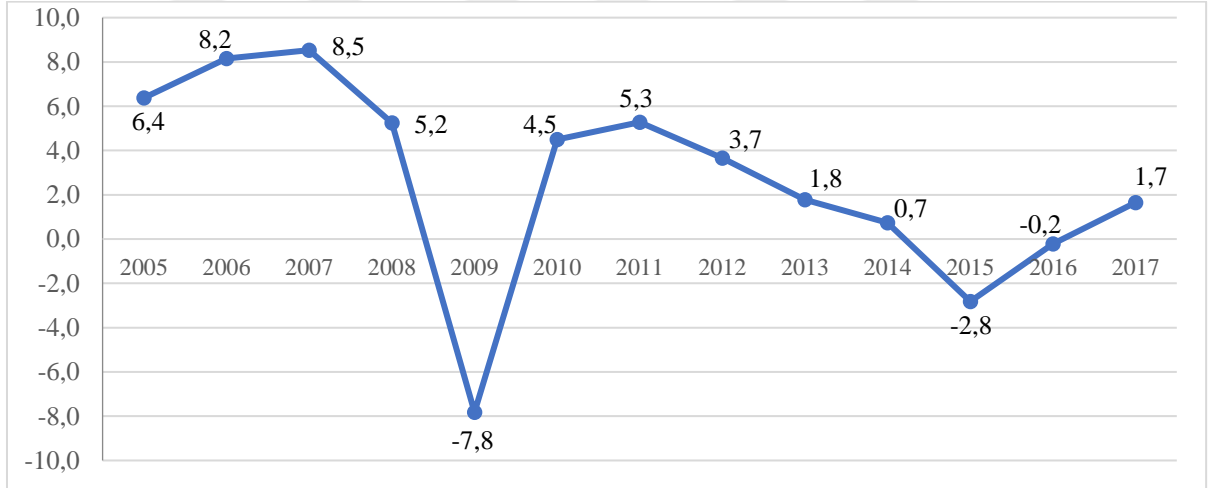
Sovyet döneminde sektörlerin 1990 ve sonrasında uygulanan merkezi planlama nedeniyle tüketim malları ve hizmet sektörlerinin göz ardı edilmesi sonucu söz konusu sektörlerin büyüme göstermesine neden olmuştur. Resmi verilere göre hizmet sektörünün GSYİH’daki payı 1990’lı yıllarda %36’nın altında iken, 1995 yılından bu yana %55 ile % 60 arasında olduğu görülmüştür. Rusya’da sanayi sektörünün ağır sanayi sektörü olarak gelişmesinin nedeni, merkezi planlama sistemi ile yönetilmesi ve sahip olduğu zengin kaynaklardır. Enerji, yakıt ve metal sanayi üretimi toplamı sanayi üretiminin %35’ten fazlasını oluşturmaktadır. Gıda ve elektrik üretiminin sanayi üretimdeki payının yaklaşık %25 olduğu dikkate alındığında tüketim malları ve ileri teknoloji üretiminin Rusya’nın ekonomisinde çok küçük bir payı olduğu ortaya çıkmaktadır. Tekstil sektörünü de kapsayan hafif sanayinin de sanayi üretimdeki payı çok düşük düzeydedir (Dışişleri Bakanlığı, 2017).

Rusya, “komünist sistem sonrası dönemde ekonomik anlamda ciddi bir çöküntü ile karşı karşıya kalmıştır. Reel GSYİH 1991 yılında yaklaşık %12 oranında gerilemiş, bütçe açığı GSYİH’nın %26’sına kadar çıktığı görülmüştür.” Komünist ekonominin çökmesi ile birlikte enflasyon üç haneli rakamlara yükselmiştir. “1992 yılında pazar ekonomisinin mümkün olduğunca hızla inşa edilebilmesi için bir ekonomik program tasarlanmıştır. Ancak üretimdeki düşüş, mali dengesizliklerdeki genişleme ve yapısal reformlardaki yavaş ilerlemenin önüne yeterince geçilememiştir.” 1994 yılında Merkez Bankası tarafından IMF desteği ile enflasyonla mücadeleyle yönelik bir bütçe geliştirilmiş ve sıkı para ve maliye politikası uygulamaya başlanmıştır. Sonuç olarak “Ruble’nin devalüasyonu ve iç borçların ödenememesi ile karşı karşıya kalınmıştır. Ağustos 1998’de çok ciddi bir ekonomik kriz başlamıştır. Kriz öncesinde 1 \$: 6,3 Ruble iken, kriz sonrasında 1 \$: 20 Rubleye ulaşmıştır. Enflasyon belirgin şekilde yükselmiş, 1998 yılı sonu itibarı ile %85 e ulaşmıştır. 1998 yılında ayarlanabilir sabit kurdan, dalgalı döviz kuru sistemine geçilmiştir” (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Rusya Federasyonu, büyük bir ekonomik gücün temeli olan insan gücüne ve doğal kaynaklara sahip dünyadaki bu alanda belli başlı ülkelerden biridir. Rusya’nın sahip olduğu

zengin doğal kaynak rezervleri ülke için büyük bir öneme sahiptir ancak ülke ekonomisi açısından bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Ülkenin son yıllarda yakaladığı güçlü büyüme ve bu büyümeyi destekleyen unsurların, elverişli ticaret hadlerinin ve 2008 yılından bu yana yüksek düzeyde seyreden petrol fiyatları olduğu düşünülmektedir. Uzun vadeli büyüme ve ekonomideki doğal kaynaklara bağımlılık arasında negatif bir korelasyon olduğunu son yıllarda yapılan çalışmalar ortaya koymaktadır. Bunun nedeni olarak aşırı değer kazanmış döviz kurundaki dengesizliğin doğal kaynak dışındaki sektörlerin büyümesini olumsuz etkilediği görülmektedir. 2016 yılında ortalama enflasyon oranı %7 olurken, 2017 yılında ise %3.8'dir. 2016 yılında Rusya'nın nominal GSYİH'sı 1.280,2 milyar dolar olmuştur. 2017 yılında ise nominal GSYİH 1.562,8 milyar dolardır (Ticaret Bakanlığı, 2018).

Nitekim Şekil 15'de görüldüğü gibi, Rusya ekonomik krizden en çok etkilenen ülkelerden birisidir.

Şekil 15: 2005-2017 Dönemi Rusya'da Ekonomik Büyüme Verileri (%)

Kaynak: World Bank, (2018). National total annual growth and account data, and OECD Total, Annual growth rate (%), 2005 – 2017.

Şekil 15'e göre Rusya'da büyüme oranı, 2005 yılında %6,4; 2007'de %8,5; 2009'da reel olarak %-7,8'dir. 2011'de %5,3 iken 2015 yılında yaşadığı ekonomik kriz sebebi ile bu oran tekrar %-2,8 olarak gerçekleşmiştir. 2016'da %-0,2; 2017 yılında ise %1,7 oranında büyümüştür.

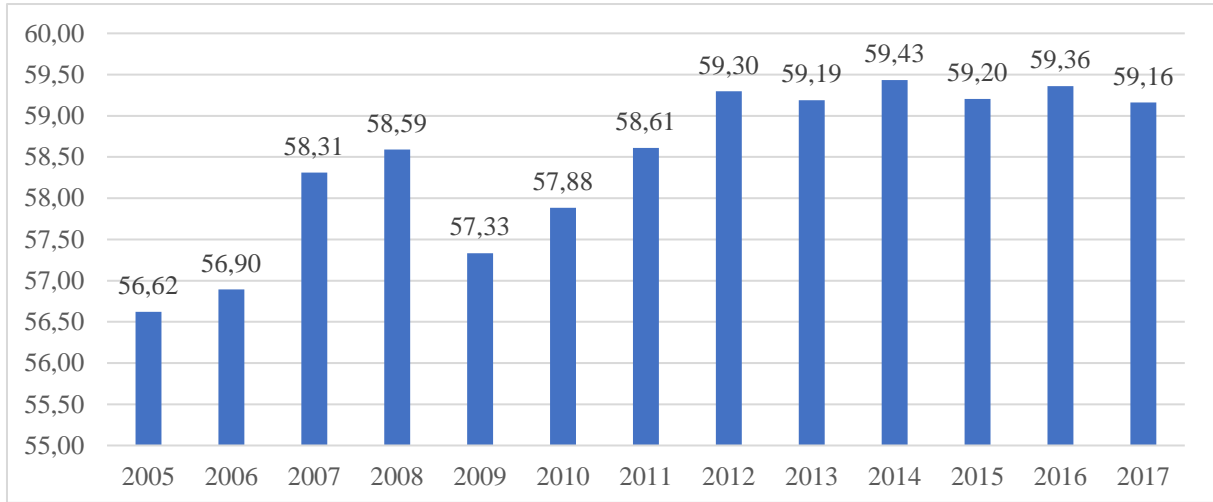
3.1.8.2. Rusya'da İstihdam

Rusya nüfusundaki sürekli düşüşün önlenememesi gibi bir sorunla karşılaşmaktadır. Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından bu yana 146.5 milyon nüfusun yaklaşık 4 milyonunun ülke dışına çıktığı belirlenmiştir. 2002-2006 yılları arasında nüfusta yıllık ortalama %0,5 oranında daralma meydana gelmiştir. Nüfustaki bu düşüş, geçiş sürecinin yarattığı olumsuz etkilerle artsa da ölüm oranları 1960'larda 11-20 yaş grubu haricindeki tüm yaş gruplarında yükselme eğilimi göstermiştir. 1990'lı yıllarda ölüm oranlarındaki negatif eğilim daha belirgin hale gelmiştir. Ölüm oranlarındaki söz konusu yükselişin nedeni olarak kötü yaşam biçimi ve koşulları, sağlık sistemindeki ve çevresel faktörlerdeki bozulmadan kaynaklanmıştır. Erkeklerin daha erken yaşlarda çeşitli hastalıklar ve bu hastalıklara bağlı olarak ölümlerde artışın meydana gelmesinin en büyük nedeni, sigara ve alkolün daha fazla tüketiminin beraberinde getirdiği kötü alışkanlıklar ve beslenme bozukluğundan kaynaklanmaktadır. Bu duruma bağlı olarak Rus erkeklerinin ortalama yaşam süresi Rus kadınlarından daha az hale gelmiştir. Ortalama yaşam süresinin erkeklerde 64,7, kadınlarda 76,6 olduğu tahmin edilmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2018).

Ortalama ücretler bölgelere göre değişiklik göstermektedir. "Ülke genelinde ortalama ücret düzeyi yaklaşık 30.225 Rubledir. Asgari ücret de bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Ülke genelinde asgari ücret ortalaması 6.000 Rubledir. Ortalama emekli aylığı ise yaklaşık 12.000 Rubledir. Okuryazarlık oranı %99,9 olan Rusya'da eğitim harcamalarının GSYİH'ya oranı yaklaşık %5'dir" (Rosstat, 2016).

Rusya'da işsizlik 2015'te % 5,6; 2016'da % 5,5; 2017'de % 5,2'dir. 2008 mali krizinin etkisiyle reel ücretler düşmüştür (IMF, 2018). Ülkedeki sosyal eşitsizlikler özellikle büyük şehirler ve kırsal bölgeler arasında ciddi bir biçimde gözlenmektedir. Nüfusun sadece %1'i, özel mülklerin %71'ini elinde bulundurmaktadır. Orta sınıfın şehirlerde yoksulluk oranı %13 seviyesindedir (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Rusya'da istihdam oranları Şekil 16'da görüldüğü gibi, 2008 ekonomik krizden etkilenmiştir. Krizin etkisini üzerinden kısa sürede atan Rusya 2012-2017 yılları arasında yaklaşık %59 istihdam oranını yakalamıştır.

Şekil 16: 2005-2017 Dönemi Rusya’da İstihdam Verileri (%)

Kaynak: The World Bank, (2018). Employment to population ratio, 15+, total (%) (modeled ILO estimate), 2005-2017.

Şekil 16’a göre, Rusya’da istihdam oranı 2005 yılında %56,62 seviyelerinde iken, 2008’de %58,59’dır. 2009 yılında bu oran %57,33 seviyelerine gerilemiştir. 2010-2017 döneminde bu oranı, %57,88’den %59,16’a yükselmiştir. Bu dönemde yaklaşık %2’lik bir artış olduğu söylenebilir.

Şekil 15 ve Şekil 16 birlikte değerlendirildiğinde, Rusya’da 2008 yılına kadar ekonomik büyüme rakamları yaklaşık %8 oranında artmış, istihdam oranı ise yaklaşık %58’dir. 2008 ekonomik krizinden büyük ölçüde etkilenen Rusya, ekonomik büyüme oranı %-7,8 gerilemiştir. 2009-2017 yılları arasında istihdam edilenlerin oranı yaklaşık %57 seviyelerinden %59’a kadar yükselmiştir. Büyüme oranı ise, 2010-2014 yılları arasında ortalama %3’dür.

3.2. Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve İstihdam

Bu başlık altında Dünya Bankası 2016 yılı verileri satın alma gücü paritesine göre, dünyanın 13. ve Avrupa’nın 5. büyük ekonomisi olan Türkiye’nin ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri hakkındaki genel bilgileri veriler ve şekiller yardımı ile analiz edilecektir.

3.2.1. Türkiye’de Ekonomik Büyüme

Türkiye gibi nüfusu sürekli artan bir ülkede istihdamın artırılması için ekonomik büyüme oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Türkiye’de ekonomik büyümenin tarihsel geçmişi dönemler halinde ele alınabilmektedir. Belli dönemlerde kırlmalar yaşanmış, ekonomik büyüme bu süreçte olumlu veya olumsuz etkilenmiştir.

Türkiye’de GSMH cari faktör fiyatları “1923 yılında 1.078,2 milyon TL iken, 1923-1929 yılları arasında (1927 hariç) GSMH’da daha yüksek oranlı ve planlı gelişmeler sağlanmıştır. Bu dönemde, GSMH yılda ortalama %10 oranında büyüme sağlanmıştır. 1929’dan sonra iç ve dış konjonktürde olumsuz gelişmeler sonucu GSMH’da ve temel ekonomik sektör hâsıllarında ciddi daralma yaşanmıştır.” Nitekim, GSMH endeksi 1929’da ulaştığı 209,8 seviyesinden 1932’de 118’e kadar gerilemiştir (Şahin, 2007: 41).

Cumhuriyet’in ilanından sonraki 50 yılda (1924-1975), “GSMH yaklaşık olarak 12, nüfus 3, kişi başına düşen GSMH 4 kat artmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan 1970’li yıllara kadar milli gelirdeki artış arzu edilen seviyelerde olmasına karşılık, cumhuriyetin ilk yıllarında büyüme yavaşlamış, II. Dünya Savaşı döneminde de durmuş, savaş sonrasında ise tekrar hızlanmıştır.” 1970’li yılların sonunda ise, ekonomide kötümser ve olumsuz bir ortam söz konusu olmuş ve 1979 yılının sonuna gelindiğinde GSMH %1,7 civarına kadar gerilemiştir. “1980’li yılların başında kayıplarını telafi etmeye başlayan GSMH, daha sonraları istikrarsız bir gelişme göstermiştir. 1949 yılında kötü hava koşullarına bağlı olarak tarımsal üretim ve dolayısıyla GSMH düşmüş, demokrat partinin iktidara geldiği 1950 yılından sonra ekonomik faaliyetler canlanarak 1950-53 döneminde GSMH %11,3 artmıştır. 1954 yılında yaşanan kuraklık nedeniyle tarımsal üretim ve GSMH düşmüştür” (Eroğlu, 2002: 160).

Türkiye’de savaştan sonraki 30 yıl içinde hızlı, 1980’den sonra ise daha yavaş bir büyüme hızı göstermiştir. 1997 yılı için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kişi başına düşen GSMH’yi cari fiyatlarla 2.947 ABD Doları olarak belirlemiştir. “Türkiye’de aktif nüfusun⁶ ortalama yarısına yakını tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu sektörde yaratılan katma değer, son 20 yılda reel olarak %32 oranında artmış, çalışan nüfus ise %90 oranında büyümüştür. Tarımda yaratılan katma değer, kişi başına yaratılan katma değere oranlandığında 1970’lerde 0,54 olan oran, 1990’larda 0,34 olarak bulunmuştur” (Karluk, 2004: 45).

Türkiye ekonomisinde 2000’li yıllarda dikkat çeken en önemli gelişme kesintisiz ve yüksek büyüme hızıdır. 2001 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz sebebi ile büyük bir daralma yaşanmıştır. Krizden hemen sonra başlayan büyüme trendi ile birlikte ekonomi 2002’den 2008 yılına kadar kesintisiz ve istikrarlı bir biçimde yaklaşık %6,5 oranında büyümüştür (Alpaydın ve Tunalı, 2011: 238).

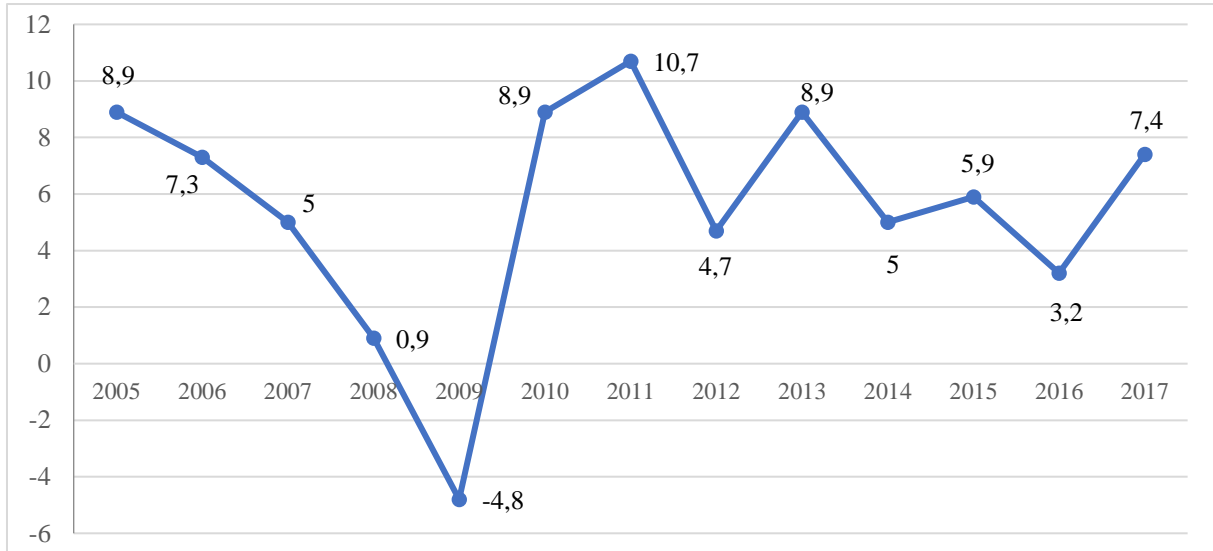
⁶ **Aktif Nüfus:** Çalışan nüfus veya faal nüfus olarak da adlandırılır, 15 – 64 yaş arasındaki nüfusa çalışma çağındaki nüfus denilmektedir. Bu nüfusun hepsi bir işte çalışmaktadır.

2006-2009 yılları arasındaki dönemde GSYİH'nin ortalama büyüme hızı yıllık %1,87; tarım sektöründeki ortalama büyüme hızı yıllık %2,36; sanayi sektöründeki ortalama büyüme hızı ortalama %1,88 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılı başında GSYİH içinde hizmet sektörünün payı yaklaşık %73, sanayi sektörünün payı %18,7'e düşmüştür. Tarım sektörünün payı ise %8,3'tir. 2007 yılında GSYİH, cari fiyatlarla %4,8 oranında büyüme kaydederek 647,753 milyon dolara yükselmiştir. "2008 yılında GSYİH büyüme hızı, küresel krizin etkisiyle ve özellikle 2008'in son çeyreğinde oluşan ekonomik daralma nedeniyle hedeflenen %4'lük değer altında gerçekleşerek %0,7 oranında olmuştur." 2008 yılında GSYİH, cari fiyatlarla %0,7 oranında büyüyerek 742,094 milyon dolara yükselmiştir. "2009 yılında dünyayı etkileyen ekonomik kriz ile birlikte GSYİH'nin büyüme hızı % -4,7 ve sanayi sektörünün büyüme hızı ise % -6,9 olarak negatif gerçekleşmiştir. 2009 yılında GSYİH, cari fiyatlarla % -4,7 oranında küçülerek 617, 611 milyon dolara düşmüştür" (Çoban, 2010: 140).

2004-2011 yılları arasında ülkelerin ekonomik büyüme oranlarının genel seyrine göre, 2004 yılından 2008'e kadar ülkelerin genel çoğunluğunun büyüme oranları artarak devam ederken; 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz sebebiyle hemen hemen tüm ülkelerde ekonomik büyüme oranları gerilemiştir. Türkiye'de bu krizden etkilenmiş ve büyüme oranları 1067,9 milyar dolar seviyesinden 1038,6 milyar dolar seviyesine düşmüştür (Kılınç, 2013: 36).

Kısaca, Türkiye'de ekonominin, istikrarlı bir büyüme seyrine sahip olmadığı, özellikle kriz dönemlerinde ekonomik büyümenin gerilediği, krizi sonrası dönemlerde büyüme rakamlarının olumlu seyir izlediği görülse de kısa zaman içerisinde tekrar yeni bir krizin doğuşu Türkiye ekonomisini sürekli inişli çıkışlı bir ekonomi haline getirmiştir. Bunlara bağlı olarak, enflasyon ve işsizliğin büyük bir sorun haline gelmiştir.

2008 ekonomik kriz, G8 ülkeleri ekonomisi kadar Türkiye ekonomisini de etkilemiştir (Şekil 17).

Şekil 17: 2005-2017 Dönemi Türkiye’de Ekonomik Büyüme Verileri (%)

Kaynak: OECD. (2017). Total, Annual growth rate (%), 2005 – 2017.

Şekil 17’ e göre, 2006 yılında %7,3 oranında ekonomik büyüme sağlayan Türkiye, 2008 krizine kadar %5’in üzerinde büyüme gerçekleştirmiş, hatta 2005 yılında %8,93 oranında çift hane ekonomik büyüme verisine dahi yaklaşmıştır. 2009 ekonomik büyüme %4,85; 2010’da %8,88; 2011’de %10,66;’dır. 2017 yılında ise bu rakam 7,4’tür. Türkiye bu ekonomik krizden hızlı bir çıkış yakalamıştır.

3.2.2. Türkiye’de İstihdam

Türkiye’deki işgücü piyasasında, tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı %17,7’dir. Gelişmiş ülkelere göre bu oran, yüksek ve alınan verimlilik daha düşüktür. Kadınların işgücüne katılım oranı %33,3 ile yetersiz ve ortalama eğitim seviyesinin düşük olduğu görülmektedir (TÜSİAD, 2004: 29).

1970’li yıllardaki en büyük sorun olan işsizlik sorununun nedeni, çalışanların çoğunlukla tarım sektöründe istihdam edilmesi ve sanayi işletmeleri ile bu işletmelerde çalışan işçi sayısının düşük olmasından kaynaklanmıştır (Özdemir, 2006: 107). 1940’lı yıllara kadar ekonomide tarım sektörünün ağırlığı hissedilmiştir. 2.Dünya Savaşı’ndan sonra devletçilik politikası anlayışından uzaklaşarak özel sektörler teşvik edilmiş, dış ticaret politikasında liberalleşme ön plana çıkmış ve kaynaklardan kredi ve yardımlar sağlanmıştır. Ancak 1950’li yılların ortasında tarıma dayalı sanayileşme ve dış ticaret politikalarında yaşanan problemler sonucunda bu politika anlayışı terk edilerek korumacı ve ithal ikameci sanayileşme anlayışı benimsenmiştir. 1980 yılına kadar ithal ikameci sanayileşmede iç pazar tüketim mallarına ağırlık verilmiş ve bu dönemde genel istihdamın içerisindeki tarımın ağırlığı daha da azalmıştır.

1924 yılında tarımın istihdam içindeki oranı %89,6 iken, 1980 yılında %60'lara kadar gerilemiştir (Tokal, 2005: 27).

24 Ocak 1980 kararları ile birlikte ithal ikameci sanayileşme yerine ihracata dayalı büyüme modeline geçilmiştir. Türkiye ekonomisi, 1990 yılından 2000'li yılların başına kadar ekonomik ve siyasi istikrarın sürdürülemediği, dış ticaret açığının sürekli arttığı, işsizlik ve yüksek enflasyon probleminin yaşandığı bir ekonomi haline gelmiştir (Özdemir, 2006: 107). 2000'li yıllarda kriz dönemleri haricinde ekonomik alanda büyümeler yaşanmış fakat bu büyümeye paralel olarak işsizlik oranında gerileme meydana gelmemiştir. Hatta işsizlik oranları, "2001 ekonomik krizinden sonraki yıl %10'u aşmış, 2008 küresel ekonomik krizinin başladığı yıl %11 ve sonrasında 2009 da ise %14 olarak gerçekleşmiştir" (Şentürk, 2017: 76).

2001 krizinden sonra artan ekonomik büyüme oranlarına rağmen istihdam oranlarında büyümeye paralel ciddi bir artış görülmemektedir. "İşveren kesimi, bu durumun nedeni olarak, 2003 yılında çıkan iş güvencesi yasası gösterilmektedir. İşçi kesimi ise, yeni yasadaki esneklik ile ilgili düzenlemelerin ve kayıtlı istihdamı genişletme gerekçesi ile düzenlenen esnek çalışma biçimlerinin varlığına rağmen istihdamın artmamış olduğuna dikkat çekmektedir." 2002-2004 döneminde istihdamın artmamış olmasının nedeni verimlilik artışına bağlanmıştır. "Değerlenmiş olan (ticaretle ağırlıklandırılmış gerçek efektif) döviz kurundan da etkilenmiş olan imalat sanayisindeki firmalar, rekabetçi konumlarını koruyabilmek için verimlilik artırıcı makine, donanım yatırımları yapmışlardır. Olumsuz istihdam koşulları nedeniyle de bu verimlilik artışları ücretlere yansımamış, ihracattaki büyüme (ithalat ve cari açık artışı ile birlikte) sürdürülmüştür" (Türkan 2005: 56).

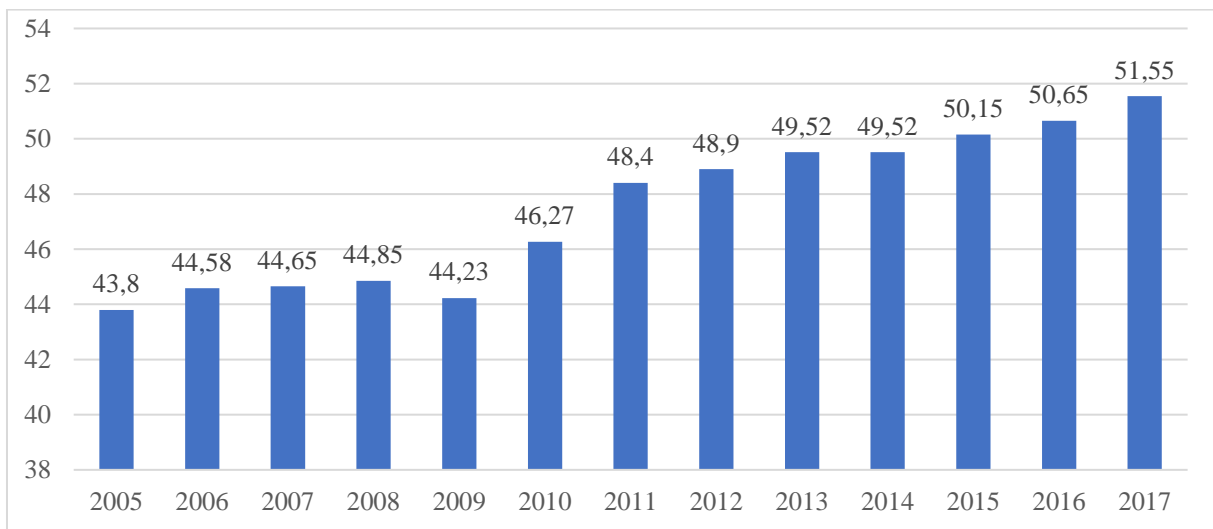
DPT'nin 2001-2005 yılını kapsayan beş yıllık kalkınma programında ana konusu istihdam stratejisine ilişkin olarak; istikrarlı büyümenin gerçekleşmesi ve yatırımların artırılması suretiyle işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılması temel amaç olarak belirtilmiştir. Buna göre, istihdamın yapısı tarım dışı sektörler dikkate alınarak yeniden düzenlenecek, piyasaların ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücü yetiştirilecek, işgücü niteliğinin artırılabilmesi için bilgi çağının gerektirdiği mesleki eğitimler işgücü piyasasında etkinlik artırılabilecektir. Ayrıca, Avrupa İstihdam Stratejisi ile uyumlu bir Ulusal İstihdam Stratejisi, hükümetin ve sosyal tarafların ortak çalışmasıyla belirlenip uygulanacaktır (DPT 2005: 160).

Bu uygulamalar da şunları kapsamaktadır: Türkiye, OECD ülkeleri arasında sigorta primleri, vergi vb. yükleri açısından 1. sıradadır. Ülkenin bu durumdan kurtulması ve istihdam vergilerinin OECD ortalamasının altına indirilmesi hedef olarak belirlenmiştir. Nüfus artış hızının avantaja dönüştürülebilmesi için, işgücünün mesleki yeterliliğinin artırılması ve

çalışma alanlarının genişletilmesi gerekmektedir. Bu durumda Türkiye'nin artan genç nüfus yaşlanan AB nüfusu karşısında avantajlı hale dönüşebilir. "İşgücü piyasasındaki bu değişime işgücünün ve işletmelerin uyumu gerekmektedir. Çalışanların ve işletmelerin bu değişim sonucunda kapasitelerinin artırılması ve uyumlarının sağlanması ile gelecekte belirlenecek istihdam politikalarında büyük başarılar elde edilecektir. Bu durum iş güvencesi ile işgücü piyasası esnekliği arasındaki en uygun dengeye bağlıdır. Bu dengenin sağlanması, devletin çalışma ve iş hukuku düzenlemeleri ile sosyal tarafların müzakere süreci tarafından belirlenmektedir" (İŞKUR 2003: 81).

İktisadi faaliyetlerine göre, Cumhuriyet'tin ilan edildiği yıl, "sanayi sektöründe istihdam edilenlerin tüm istihdam içerisindeki oranı %5,7, tarım sektöründekilerin oranı %89,9, inşaat sektöründekilerin oranı %0,8 ve hizmet sektöründeki istihdam oranı ise %5,7'dir." 1950'li yılların ardından sanayi bilhassa hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin oranında hızla artış olmuş tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranında ise belirgin ve hızlı bir şekilde gerileme meydana gelmiştir. "1980'li yıllara gelindiğinde ise hizmetler sektöründe istihdam oranı %25,1 yükselmiş, tarım sektöründe oran %50,6'ya gerilemiştir. 2005 yılına gelindiğinde ise bu oranlar hizmetler sektöründe %47,4, tarım sektöründe %25,5'e düşerken, sanayi sektöründe ise %21,6'a yükselmiştir. 2015 yılında hizmetler sektöründeki istihdam oranı %52,2, tarımdaki istihdam oranı %20,6, inşaat sektöründeki istihdam oranı %7,2 ve sanayi sektöründe %20 olduğu görülmektedir" (Şentürk, 2017: 76).

Türkiye istihdam oranı 2005-2017 döneminde yaklaşık %43 seviyelerinden %51 seviyelerine çıkmıştır (Şekil 18).

Şekil 18: 2005-2017 Dönemi Türkiye’de İstihdam Verileri (%)

Kaynak: OECD (2017). Employment rate total, % of working age population, 2005 – 2017.

Şekil 18’de görüldüğü üzere, Türkiye’de istihdam oranı 2006-2009 yılları arasında %44; 2010’da %46,27; 2011’de %48,4; 2014’de ise %49,52’dir. 2015’de %50 barajının üzerine çıkarak %50,15; 2016’da ise %50,65 olmuştur.

Şekil 17 ve Şekil 18 birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’de 2007 yılına kadar ekonomik büyüme rakamları yaklaşık %7,5 oranında artmış, istihdam oranı ise yaklaşık %44’dür. 2008 ekonomik krizinden büyük ölçüde etkilenen Türkiye’de ekonomik büyüme oranı %4,85 gerilemiştir. 2008-2016 yılları arasında istihdam edilenlerin oranı yaklaşık %44 seviyelerinden %49’a kadar yükselmiştir. Büyüme oranı ise, 2008-2016 yılları arasında ortalama %6’dır.

3.3. Literatür Taraması

Ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik daha önce yapılan çalışmalarda, hesaplama yöntemleri farklı olsa da, elde edilen istihdam ve ekonomik büyüme verileri doğrultusunda bazı çıkarımlarda bulunmaktadır.

A. Boltho, ve A. Glyn, (1995) 16 OECD ülkesini (ABD, Avusturya, Danimarka, Fransa, İngiltere, İspanya, İtalya, Kanada, Almanya, Belçika, Finlandiya, Hollanda, İrlanda, İsveç, Japonya, Norveç) ele aldıkları çalışmalarında, üretim kapasitesinin artması sonucu ekonomik büyümede meydana gelen artışın açık bir şekilde istihdam üzerinde etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır. 1973-1979, 1975-1982 ve 1979-1990 dönemleri için istihdam esnekliğini, özel sektör istihdamı için 0.5, toplam çalışılan saat için 0.6 olarak tahmin etmişlerdir.

S. Padalino, ve V. Vivarelli, (1997) yaptıkları “*Economics growth*” adlı çalışmada, G-7 ülkeleri (Rusya hariç) için 1960-1994 yılları arasında bu ülkelerin istihdam esnekliği hesaplanmıştır. İstihdam esnekliği sonucunda, Kanada ve ABD için yaklaşık olarak 0.5, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya için ise 0.1 ile 0.5 arasında bir değer hesaplamışlardır. G-7 ülkelerinde istihdam esnekliğinin hizmetler sektöründe imalat sektörüne kıyasla daha büyük olduğu sonucuna da ulaşmışlardır.

E. Walterkirshen, (1999) tarafından yapılan “*The relationship of economic growth*” adlı çalışmada, 1988-1998 yılları arasında Avrupa Birliği ülkeleri üzerinde hem zaman serisi hem de yatay kesit analizi kullanılarak ekonomik büyüme ile istihdam arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Yapılan iki analizin sonucunda da GSYH büyümesi ile istihdamın arasında çok yakın bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Yapılan yatay kesit analizinin sonucuna göre istihdamın esnekliği 0.66, zaman serisi analizine göre ise 0.83 olarak tahmin etmiştir.

J. Döpke, (2001) tarafından yapılan “*The employment intensity of growth in europa*” adlı çalışmada, 18 ülkeyi (ABD, İngiltere, Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda, Belçika, Norveç, Portekiz, Danimarka, Finlandiya, İsviçre, İtalya, İrlanda, İspanya, İsveç, Yunanistan, Japonya) 1970-1999 yılları arasını inceledikleri çalışmada, büyüme ve istihdam arasında yakın bir nedensellik ilişkisi olduğunun sonucuna varmıştır. Bilinenin aksine, büyümenin istihdam yoğunluğunun önceki yıllara göre 1990’larda daha büyük olduğuna vurgu yapmıştır. Büyümenin istihdam üzerindeki etkisinin konjonktürün durumuna göre değiştiğini tespit etmiştir. Aynı zamanda ele alınan ülkelerde istihdam esnekliğinin önemli ölçüde farklılık gösterdiği, bu farklılığa hizmetler sektörünün payının, reel işgücü maliyetinin, işgücü piyasası

esnekliğinin ve işgücü piyasası kurumlarının ve kur oynaklığının neden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

D. Seyfried, (2005) tarafından yapılan “*Southwestern economic review*” adlı çalışmada, ABD için en büyük on eyalette ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1990-2003 arası için en büyük on eyalet için yaptığı incelemede 0.31 ile 0.61 arasında değişen istihdam esneklikleri öngörmüştür. ABD’nin tümü içinse bu oranı 0.47 olarak bulmuştur.

D. C. Momete, (2007) tarafından yapılan “*Analysis of the relationship between employment and economic growth in Romania*” (1997-2005) adlı çalışmada veriler analiz edilmiş ve ekonomik büyüme arttıkça istihdamın azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Y. Akan, ve P. Karatay, (2008) yaptıkları “*Effects economic growth creates on employment in the knowledge society process*” (1980-2007) adlı çalışmada, Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, ekonomik büyüme ile istihdam doğru orantılıdır.

A. Takım, (2010) tarafından yapılan “*İstihdam oluşturmeyan büyümenin Türkiye ekonomisinde geçerliliği*” adlı çalışmada, 1975-2008 dönemi için Türkiye’de ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik analizi ile test etmiş ve çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir. Yani hem işsizlik GSYH’nin Granger nedeni, hem de GSYH işsizliğin Granger nedeni olarak bulunmuş, her iki değişkenin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu sonucuna varılmıştır.

Y. Muratoğlu, (2011) tarafından yapılan “*Büyüme istihdam arasındaki ilişki Türkiye örneği*” adlı çalışmada, 2000-2011 yılları arası dikkate alınarak yapılan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, İstihdam ve büyüme arasında kısa dönemde ilişkisi vardır.

F.Y. Tatoğlu, (2011) tarafından yapılan “*Panel veri ekonometrisi*” adlı çalışmada, 1977-2008 yılları arasında Türkiye ile birlikte bir grup Avrupa ülkesi için ekonomik büyüme ve işsizlik oranı arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri ülkeler çapında ve tüm panelde incelemiştir. Okun kanununun ve büyüme ile işsizlik arasındaki anlamlılık ilişkisinin ülkeden ülkeye farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

K. Al-Ghannam, (2012) tarafından yapılan “*The relationship between economic growth and employment in saudi private firms*” adlı çalışmada Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, Ekonomik büyüme ile istihdam doğru orantılıdır.

A. Akçoraoğlu, (2012) tarafından yapılan “*Employment, economic growth and labor market performance: the case of Turkey*” adlı çalışmada, Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, uzun dönemde ekonomik büyüme ile istihdam doğru orantılıdır.

B. Eser, (2012) tarafından yapılan “*Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması*” adlı ampirik çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, Türkiye’de beklentinin aksine işsizlik-istihdam ilişkisinin çoğu zaman için pozitif, istihdam-ekonomik büyüme ilişkisinin bazı yıllar negatif yönünde gerçekleştiği tespit edilmiştir. OECD ülkelerine bakıldığında, Wald istatistiği işsizlikteki değişimin bağımlı değişken olduğu tahminde % 10, ekonomik büyümenin bağımlı değişken olduğu tahminde ise % 1 düzeylerinde anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla OECD ülkelerinde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi varlığı tespit edilmiştir. Hem işsizlikten büyümeye doğru hem de ekonomik büyümeden işsizliğe doğru nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

M. Duruel ve M. Kara (2012) tarafından yapılan “*Türkiye’de ekonomik büyümenin istihdam yaratamama sorunu*” (1990-2003) adlı çalışmada elde edilen sonuçlara göre, Türkiye’deki ekonomik büyümenin istihdama yansımaları belli koşullara bağlı olduğu ve yeni istihdam olanakları meydana getirebilmenin yolunun sadece büyüme olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, büyümenin olması istihdam sorunun çözümünü beraberinde getirmemektedir. İstihdam için büyüme gereklidir ancak yeterli değildir.

Y. Eser ve A. Murat, (2013) tarafından yapılan “*Türkiye’de büyüme ve istihdam ilişkisi*” (1971-2011) adlı çalışmada elde edilen sonuçlara göre, 1993 yılından 2004 yılına kadar gerçekleşen ekonomik büyümenin istihdam artışına neden olmamasının temel nedenini işgücü verimliliğindeki artıştan kaynaklandığı sonucuna ulaşmışlardır.

B. Özdemir ve S. Yıldırım, (2015) tarafından yapılan “*Türkiye’de ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki nedensellik ilişkisinin analizi: özçıkımlı dalgacık yaklaşımı*” adlı çalışmada yapılan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, 2005-2013 dönemi arasında sanayi üretim endeksinden istihdama doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Çalışmada bazı dönemler arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Orta dönemde istihdam artışı ve büyümenin birbirini desteklediği, uzun dönemde ise bu ilişkinin ortadan kalktığı ifade edilmiştir.

A. Arı, (2016) tarafından yapılan “*Türkiye’deki Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisinin Analizi: Yeni Bir Eşbütünleşme Testi*” adlı çalışmada 1980-2014 yılları arası işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenlerinin kullanıldığı eşbütünleşme ve nedensellik testi sonuçlarına

göre, bu iki değişken arasında eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle Türkiye ekonomisinde istihdam oluşturmıyan büyümenin olmasının yanında, Okun Kanunu da geçerli değildir.

E. Dücan ve P. Akay (2017) tarafından yapılan “*Kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisi: OECD ülkeleri için panel veri analizi*” adlı çalışmalarında OECD ülkelerine ait 2007 – 2014 yılları arasındaki veriler dikkate alınarak elde edilen sonuçlara göre, kadın ve erkek bireylerin işgücüne katılım oranlarındaki artış, ekonomik büyüme üzerinde negatif etkilidir.

H. Serel ve B. Özdemir (2017) tarafından yapılan “*Türkiye’de kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisi*” (2000-2013) verileri kullanarak elde edilen sonuçlara göre, kadın istihdam artışının ekonomik büyümeyi artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

G8 ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE’DE EKONOMİK BÜYÜME VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

Araştırmanın bu bölümünde, G-8 ülkeleri ve Türkiye’nin 2005-2017 yılları arasındaki ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi G-8 ülkeleri için panel veri analizi ve Türkiye için zaman serisi yöntemi ile analiz edilmiştir. E-views paket programı kullanılarak birim kök testi ve nedensellik analizi uygulanmıştır.

4.1. Araştırmanın Yöntemi

G-8 ülkelerinde ve Türkiye’de ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla sırasıyla panel veri analizi ve zaman serisi uygulanmıştır. Araştırma boyunca verilerin durağanlığının tespit edilmesi için öncelikle birim kök testleri, ardından panel ve zaman serilerinde eş bütünleşme ve nedensellik testleri uygulanmıştır.

4.2 Araştırmanın Amacı

Araştırmada, G-8 ülkelerinde ve Türkiye’de ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişkinin ölçmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede araştırmada, panel veri analizi ve zaman serisi analizi uygulanmış ABD, Almanya, İngiltere, Fransa, Japonya, İtalya, Kanada, Rusya ve Türkiye için ekonomik büyüme ve istihdam oranı olmak üzere iki değişken kullanılmıştır. Değişkenler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Değişkenler

Değişken	Açıklama	Kaynak
Employment Rate (EMP)	İstihdam Oranı	OECD
Growth Rate (GDP)	Büyüme Oranı	OECD

Araştırmada, 2005-2017 döneminde G-8 ülkeleri ve Türkiye’nin ekonomik büyüme ve istihdam oranları arasındaki ilişki analiz edilmiştir, ülkelerin istihdam ve ekonomik büyüme oranlarına ait veriler OECD’den derlenmiştir.

4.3 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, ekonomik büyüme ve istihdam verilerine ulaşılan ülkeler; örneklemini ise G-8 ülkeleri ve Türkiye oluşturmaktadır.

Birden fazla birime ait bir tek yılın verilerini oluşturan yatay kesit verileri ile bir tek birime ait birbirini takip eden yıllara ait verilerden oluşan zaman serisi verilerinin bir araya getirilmiş hali panel veri setidir. Başka bir ifadeyle, panel veri analizlerinde hane halkları, firmalar ve bireyler gibi birimlerin kesit gözlemler ile zaman serileri bir araya getirilmektedir. Panel veri setleri, zaman serilerine göre hem daha fazla serbestlik derecesine sahip, hem de daha fazla değişken içermesi nedeni ile çoklu doğrusal bağlantı sorununu büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır (Tarı, 2011: 480).

Ekonometrik analiz yapılırken doğru sonuca ulaşabilmek için dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan birisi serilerin durağan olmasıdır. Zaman serisinin ortalaması ve varyansı zaman içinde sabit ve iki dönem arasındaki kovaryans gözlenen değişkenlerin zamanına değil iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı ise, zaman serisi durağandır. Seri durağan değil ise, uzun dönemde ortalamasını koruyamamakta ve zaman sonsuza yaklaşırken varyans değeri de sonsuza gitmektedir. Otokorelasyon değerleri gecikme sayısı arttıkça sıfırdan uzaklaşmakta ve R^2 değerleri yüksek ve t istatistik değerleri anlamlı çıkmaktadır. Böylece uzun dönemde elde edilen model tahminleri doğru sonuç verememekte ve sahte regresyon modeli ortaya çıkmaktadır. Sahte regresyon tuzağına düşmemek için serilerin durağan hale getirilmesi gerekmektedir (Kutlar, 2000: 43).

Panel birim kök testi, ilk olarak Abuaf ve Jorion (1990) tarafından satın alma gücü paritesi hipotezinin sınanmasında kullanılmış ve zaman içinde bu testlerde önemli gelişmeler olmuştur. Levin-Lin (1992), Im-Pesaran-Shin (1997), Taylor-Sarno (1998), Maddala-Wu (1999), Hadri (2000), Breuer vd. (2001), Pesaran (2006) gibi birçok yeni birim kök testi geliştirilmiştir. Panel birim kök testleri, verileri, zaman ve yatay kesit boyutları ile modele dâhil etmektedir. Yatay kesit boyutunun eklenmesi panel verideki değişkenlik artmakta ve panel veri birim kök testlerinin zaman serileri birim kök testlerinden daha güçlü olduğu savunulmaktadır (Güloğlu ve İspir, 2008).

Bu çalışmada Levin, Lin & Chu birim kök testi kullanıldığı için bu test ayrıntılı şekilde açıklanacaktır. Birinci nesil homojen birim kök testlerindedir. Levin ve diğerleri, kurulan modelde Y bağımlı değişkeninin birinci dereceden gecikme katsayısı olan (β_1) 'nin tüm yatay

kesitlerde aynı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle, bu tür panel birim kök testlerine homojen birim kök testleri denilmektedir (Güloğlu ve İspir, 2008).

Her bir $i = 1 \dots N$ panel birimi için y_{it} stokastik süreç gözlemlenmekte ve her bir birim $t = 1 \dots T$ zaman serisini içermektedir. Y_{it} 'nin paneldeki her bir birim için entegre olması istenilen durumdur. Çünkü tekli zaman serisi durumunda bireysel regresyon trendli ve kesikli olabilmektedir. Paneldeki tüm bireylerin birinci derecen otokorelasyona sahip olduğu, fakat diğer parametrelerin serbestçe dağıldığı varsayılmaktadır (Levin, Lin ve Chung, 2002: 4-8).

Testin temel hipotezi aşağıdaki gibidir:

$$\Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + \sum_{l=1}^{P_i} \theta_{il} \Delta y_{it-l} + \alpha_{mi} d_{mt} + \varepsilon_{it} \quad m=1,2,3. \quad (1.1)$$

Hipotezde yer alan P_i bilinmediği için, testin çözümü üç aşamada yapılmaktadır. Birinci adımda, paneldeki her bir birim için ADF regresyonları ayrıştırılır. İkinci adımda, her birimin standart sapması hesaplanıp büyükten küçüğe sıralanır. Son adımda da havuzlanmış t istatistiği hesaplanır (Köse, 2018:119).

Adım I: ADF regresyonları ayrıştırılır.

$$\Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + \sum_{l=1}^{P_i} \theta_{il} \Delta y_{it-l} + \alpha_{mi} d_{mt} + \varepsilon_{it} \quad m=1,2,3. \quad (1.2)$$

Adım II: Her birimin standart sapması hesaplanıp büyükten küçüğe sıralanır.

$$\sigma_{yi} = \frac{1}{T-1} \sum_{t=2}^T \Delta y_{it}^2 + 2 \sum_{L=1}^{\hat{K}} w_{\hat{K}L} \left[\frac{1}{T-1} \sum_{t=2+L}^T \Delta y_{it} \Delta y_{it-L} \right] \quad (1.3)$$

Adım III: Havuzlanmış t istatistiği hesaplanır.

$$e_{it} = \delta v_{it-1} + \varepsilon_{it} \quad (1.4)$$

Verilen denklemlerde N ve T sonsuza giderken T/N den daha hızlı artmaktadır. Bu nedenle N/T 'nin sifıra yaklaştığı varsayılır ve denklem Havuzlanmış En Küçük Kareler ile tahmin edilir.

$$H_0: \beta_i = \beta = 0_{i=1,2,3,\dots,N}$$

$$H_A: \beta_i = \beta < 0 \quad (1.5)$$

H_0 hipotezi, veri setinin birim kök taşımadığını, yani durağan olduğunu, H_A alternatif hipotezi veri setinin birim kök içerdiğini, yani durağan olmadığını ifade etmektedir. Buna göre, H_0 hipotezinin reddedilmesi, panel veriyi oluşturan tüm verilerin durağan olduğu anlamına gelir.

Hadri Birim Kök Testi, hata terimlerine dayanan Lagrange Çarpanı (LM) testinden geliştirilen bu test, panel veride bulunan serilerde *birim kök yoktur* şeklinde kurulan boş hipotezi test etmektedir. Hadri testinde, sabit varyans ve değişen varyans olmak üzere iki farklı LM istatistiği mevcuttur. Ayrıca bu testte ülke, şehir, endüstri, firma gibi her bir birim için tek tek LM ve değişen varyans istatistiği hesaplanmaktadır (Hadri, 2000: 148).

Panel veri analizi testinde, değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönünü belirlemek amacıyla nedensellik analizi yapılmıştır. Serilerin durağanlık testlerini ise, Levin, Lin & Chu Birim Kök Testi ve Hadri Birim Kök Testi ile analiz edilmiştir. Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin tespiti için Johansen eş bütünleşme ve panel nedensellik testi için, Engle Granger Causality Testi uygulanmıştır.

Durağan olmayan seriler arasında, durağan bir ilişkinin bulunup bulunmadığı araştırılır. Durbin Hausman testinin en önemli özelliği, hem yatay kesit bağımlılığını dikkate almakta, hem de eğim katsayılarının heterojen olmasına izin vermektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu testi uygulayabilmek için bağımlı değişken, birim kök içermelidir (Küçükaksoy, 2013: 27).

$$DH_g = \sum_{i=1}^n \tilde{S} (\tilde{\Phi}_i - \tilde{\Phi})^2 \sum_{t=2}^T \hat{e}_{it-1}^2 \quad (1.6)$$

Durbin Hausman Testi ise, otoregresif parametrelerin homojen olduğunu varsayar ve bu varsayım altında sonuç üretir. Bu test istatistiği de şöyle hesaplanmaktadır:

$$DH_p = \hat{S}_n (\tilde{\Phi} - \tilde{\Phi})^2 \sum_{i=1}^n \sum_{t=2}^T \hat{e}_{it-1}^2 \quad (1.7)$$

Her iki test istatistiği de H_0 hipotezinin reddi durumunda, tüm panel için eş bütünleşmenin varlığını işaret eder.

Kullanılan veri setlerinde çok sık serilerin durağanlık sorunu ile karşılaşılmaktadır. Durağan olmayan veri setlerinde serilerin farkının alınması, ortaya çıkan sahte regresyon problemine yani veri kaybına neden olmaktadır. Bu sebeple, serilerinin farkının alınması değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisini ortadan kaldırmaktadır. Bu sorunun ortadan kaldırılması yani, uzun dönem denge ilişkisinin varlığını test edebilmek için eş bütünleşme testleri kullanılmaktadır. Eş bütünleşme testleri, uzun dönem serilerinde fark almaktan kaynaklanan veri ve bilgi kaybını önlemek amacıyla geliştirilmiştir (Tarı, 2011:416)

Eş bütünleşme testleri, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi göstermekle birlikte, ilişkinin yönü hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Değişkenler arasındaki

ilişkilerin yönünü belirlemek amacıyla olarak nedensellik analizleri yapılmaktadır. Bu amaçla, aşağıdaki gibi bir denklem kullanılabilir (Granger, 1969: 431):

$$X_t = \sum_{j=1}^m a_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m b_j Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (1.8)$$

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + n_t \quad (1.9)$$

Bu denkleme göre, X değişkeninin Y değişkeninin nedeni olması halinde, X değişkenindeki değişim Y değişkenindeki değişimden daha önce olacaktır. Teste göre, m gecikme uzunluğunu ε_t ve n_t hata terimlerinin birbirinden bağımsız olduklarını göstermektedir.

Çalışmanın analiz kısmında iki ayrı yöntem sunulmuştur. G8 ülkeleri için Panel veri yöntemi; Türkiye için de zaman serisi analiz yöntemi kullanılmıştır ve daha sonra sonuçlar karşılaştırılmıştır. Analizde önce, Türkiye için değişkenlerin durağanlığı Augmented Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi ve Philips-Perron (PP) Birim Kök Testi ile analiz edilmiştir. Daha sonra, değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin tespiti için Granger (1981) ve Engle-Granger (1987) tarafından ele alınmış ve geliştirilmiş Engle-Granger eş bütünleşme testi ile Johansen eş bütünleşme testi, nedensellik testi için ise Engle-Granger Causality nedensellik testi uygulanmıştır.

Zaman serilerinde kullanılan ADF Birim Kök Testi, bir serinin uzun dönemde sahip olduğu özelliği, bir önceki dönemdeki değişkenin aldığı değeri, nasıl etkilediğini belirlenmeye çalışır. Bu nedenle, serinin nasıl bir süreçten geldiğini anlamak için, serinin her dönemde aldığı değerlerin daha önceki dönemdeki değerleriyle regresyonun bulunması gerekmektedir. Yani, serilerin durağan olup olmadığı birim kök testi ile analiz edilmektedir. Genişletilmiş ADF testi aşağıdaki (1.9) nolu denklemde gösterilmiştir (Doğan, 2018: 75):

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \gamma \cdot Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \phi_i \Delta Y_{t-i} + 1 + e_t \quad (1.10)$$

Testte düzeyde olmayan serilerin farkları alınır, eğer serilerin birinci derecede farkları alındığında durağanlaşıyorsa seri birinci derecede bütünleşik demektir. Eğer durağanlaşmıyorsa seriler durağanlaşana kadar farkları alınmaya devam edilmektedir. Genişletilmiş Dickey Fuller test istatistiğinin mutlak değeri, Mc Kinnon kritik değerinin mutlak değerinden büyükse seri durağan dışıdır şeklinde kurulan H_0 hipotezi reddedilir (Çapan, 2009: 100).

$H_0: \delta = 0$ ($\theta = 1$) eğer $t \delta > \eta$ ise seri durağan değildir.

$H_1: \delta < 0$ ($\theta < 1$) eğer $t \delta < \eta$ ise seri durağandır.

Philips-Perron Birim Kök Testi, durağanlığın test edilmesi için kullanılan bir diğer yöntemdir. Bu test, ADF birim kök testine düzeltme faktörünün (Correction Factor-CF) eklenmesine dayanmaktadır. Testin hipotezleri aşağıdaki şekilde oluşturulmaktadır (Alptekin, 2010: 7):

$H_0: \rho=0$ ise, Seride birim kök vardır (seri durağan değildir).

$H_0: \rho<0$ ise, Seride birim kök yoktur (seri durağandır).

Johansen Eş Bütünleşme Testini uygulamadan önce VAR analizi ile uygun gecikme sayısı belirlenir. VAR modelinin uygulanmasının amacı, hem değişkenler arasındaki ileri ve geri bağlantıyı, hem de değişkenler arasındaki tek yönlü ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Aşağıda verilen (1.10) numaralı denklemde basit bir VAR modeli gösterilmektedir (Doğan, 2018: 125).

$$Y_t = \alpha_{10} \sum_{i=1}^p \alpha_{11i} Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_{12i} X_{t-1} + \mu_{1t} \quad (1.11)$$

$$X_t = \alpha_{20} \sum_{i=1}^p \alpha_{21i} X_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_{22i} Y_{t-1} + \mu_{2t} \quad (1.12)$$

Yukarıdaki (1.4) ve (1.5) numaralı denklemlerde μ hata terimini, α sabit terimi, ρ gecikme sayısını ifade etmektedir. VAR modelinde uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi için Schwarts (SC), Akaike (AIC), Hannan-Quinn (HQ), son tahmin hatası- Final Prediction Error (FPE) ve bilgi kriteri (LR) kullanılmaktadır (Özpinar ve Bozdağlıoğlu, 2011: 48).

Engle-Granger Nedensellik Testi, zaman serileri arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünü ve varlığını incelemek amacıyla kullanılan testtir. 1969 yılında Granger tarafından geliştirilen nedensellik analizi uygulanabilirliği kolay olduğundan en çok tercih edilen yöntemler arasında yer almaktadır (Karaca, 2003: 250).

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \alpha_1 Y_{t-j} + \sum_{i=1}^m B_j X_{t-j} + \mu_{1t} \quad (1.13)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^m \lambda_1 X_{t-j} + \sum_{i=1}^m \delta_j Y_{t-j} + \mu_{2t} \quad (1.14)$$

Yukarıda verilen (1.11) ve (1.12) numaralı denklemler ile Granger Nedensellik Testi gösterilmiştir. Teste göre, m gecikme uzunluğunu μ_{1t} ve μ_{2t} hata terimlerinin birbirinden bağımsız olduklarını göstermektedir.

4.4. Araştırmanın Analizi

Araştırmanın analiz kısmında G-8 ülkeleri ve Türkiye'nin 2005-2017 yılları arasındaki ekonomik büyüme ve istihdam verileri analiz edilmektedir. İstihdam ve ekonomik büyüme değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2'de istihdam ve ekonomik büyüme serilerinin gözlem sayıları, ortalamaları, medyanı, maximum ve minimum değerleri, standart hataları, çarpıklık ve basıklık değerleri ve Jarque-Bera değerleri yer almaktadır.

Tablo 2. Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Gözlem	Ortalama	Medyan	Maximum	Minimum	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera
EMP	91	68.20	70.18	75.33	55.52	5.50	-0.97	2.80	14.38
GDP	91	1.21	1.60	4.20	-5.600	1.99	-1.70	6.14	81.20

Tablo 2'de görüldüğü üzere, G-8 ülkeleri için toplam gözlem sayısı 91, istihdam (EMP) ortalaması 68.20, ekonomik büyüme ortalaması (GDP) 1.21'dir. EMP maximum değişken değeri 75.33, GDP maximum değişken değeri 4.20, EMP minimum değişken değeri 55.52, GDP minimum değişken değeri -5.60'dır. Standart sapma değerleri ise, EMP 5.50, GDP 1.99 olduğu tespit edilmiştir.

Serilerin dağılımı hakkında ortalamalar ve değişim ölçüleri belli ölçüde bilgi verebilmektedir. Bu iki ölçünün yanı sıra, serilerin simetriden ne kadar uzaklaştığını gösteren *Çarpıklık Katsayısı* ve serinin yüksekliğinin normal serinin yüksekliğinden ne kadar uzaklaştığını gösteren *Basıklık Katsayısı* hesaplanabilir. Çarpıklık katsayısı +1'e yaklaştıkça serinin sağa çarpıklığı, -1'e yaklaştıkça da serinin sola çarpıklığı artacaktır. Çarpıklık katsayısı sıfıra eşit ise simetriktir (Akal, 2014: 7).

Buna göre, çarpıklık ve basıklık katsayıları, istihdam değişkeni sıfırdan küçük (-0.99) olduğu için serinin sola çarpık, ekonomik büyüme değişkeni sıfırdan küçük (-1.70) olduğu için sola çarpıktır. Ayrıca, basıklık katsayılarında her iki değer de sıfırdan büyüktür ($2.80 > 0$ ve $6.14 > 0$). Olduğu için tüm değişkenler sivri olmaktadır.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenebilmesi için ilk olarak serinin durağan olması gerekmektedir. Bu nedenle, analizde öncelikle birim kök testi uygulanmıştır. Bu amaçla Levin, Lee ve Chung birim kök testi ile Hadri birim kök testi kullanılmıştır. Bu testlerle ilgili hipotezler aşağıdaki gibi kurulmuştur:

H_0 : Değişken birim köke sahiptir (durağan değildir).

H_A : Değişken birim köke sahip değildir (durağandır).

Tablo 3. Levin Lee Chu Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Yöntem	Düzeyde		1. fark		2. fark		Karar
		T istatistiği	Olasılık	T istatistiği	Olasılık	T istatistiği	Olasılık	
İstihdam (EMP)	LLC	-1.5035	0.0664	-2.6083	0.0045	-4.6607	0.0000	H ₀ red EMP, 2
	IPS	-0.5965	0.2754	-1.2117	0.1128	-2.7319	0.0031	
	ADF	19.0564	0.1628	19.3125	0.1533	32.6882	0.0032	
	PP	29.1749	0.0099	18.6450	0.1790	61.3379	0.0000	
Ekonomik Büyüme (GDP)	LLC	-6.0054	0.0000					H ₀ red GDP
	IPS	-3.5540	0.0002					
	ADF	37.6149	0.0006					
	PP	49.5522	0.0000					

Test istatistikleri %90 güven düzeyinde 0.10 değeri ile karşılaştırılmıştır. Buna göre, olasılık değerinin her bir metotta da aynı anda 0.10'tan küçük olması durumunda H_0 hipotezi reddedilmektedir. Tablo 3'de yer alan karar sütununda değişkenin kaçınıcı mertebeden durağan olduğu belirtilmiştir. Serinin durağan olmadığı durumda, serinin durağanlaşana kadar farkı alınmıştır. Analize göre istihdam verisi düzeyde durağan değildir bu nedenle istihdam (EMP) değişkeni ikinci dereceden farkı alındığında durağanlaşmıştır. Ekonomik büyüme (GDP) değişkeni ise düzeyde durağandır.

Tablo 4'de yer alan Hadri Birim Kök Testi sonuçlarına göre, karar sütununda değişkenin kaçınıcı mertebeden durağan olduğunu göstermektedir. Buna göre, istihdam (EMP) değerinin "EMP" değişkeni düzeyde durağandır. Ekonomik büyüme (GDP) değerinin "GDP, 1" değişkeni birinci dereceden durağandır.

Tablo 4. Hadri Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Yöntem	Düzeyde		1. fark		Karar
		T istatistiği	Olasılık	T istatistiği	Olasılık	
İstihdam (EMP)	Hadri Z İstatistiği	43.893	0.0000			H ₀ red EMP
Ekonomik Büyüme (GDP)	Hadri Z İstatistiği	0.3992	0.3449	39.279	0.0000	H ₀ red GDP, 1

Tablo 3 ve Tablo 4'e göre, serilerin durağanlık değerleri saptanmıştır. Bu durumda birim kök testi hipotezi H_0 reddedilir.

G8 ülkeleri için eş bütünleşme testini uygulamadan önce VAR analizi ile uygun gecikme sayısı belirlenir. VAR modelinin uygulanmasının amacı, hem değişkenler arasındaki ileri ve geri bağlantıyı hem de değişkenler arasındaki tek yönlü ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Bunun için en büyük gecikme uzunluğu 2 olarak seçilmiş olup Akaike (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan Quinn (HQ) gibi kritik değerleri ile gecikme uzunluğu belirlenmeye çalışılmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. VAR Modeli Kriterlerine Göre Uygun Gecikme Uzunluğu Testi Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-3.345.229	NA	1.495.331	1.068.327	1.075.130	1.071.003
1	-1.916.048	2.722.250	1.817.673	6.273.167	6.477.275	6.353.444
2	-1.750.128	30.55033*	1.219373*	5.873422*	6.213602*	6.007216*
3	-1.715.581	6.141.717	1.242.121	5.890.732	6.366.984	6.078.044
4	-1.689.117	4.536.584	1.299.380	5.933.705	6.546.030	6.174.536

Tablo 5'de görüldüğü üzere, VAR modeli ile uygun gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Uygun gecikme uzunluğu en çok yıldızla sahip olan Lag 2 değerinin olması gerektiği uygun görülmektedir. Aynı zamanda AIC 5.873422*, SC 6.213602* ve HQ 6.007216* gibi kritik değerleri görülmektedir.

VAR analizi ile uygun gecikme uzunluğu testinden sonra eş bütünleşme testleri yapılmıştır. Eş bütünleşme testleri, seriler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi analiz etmek için kullanılmaktadır ve hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H_0 : Değişkenler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi yoktur.

H_A : Değişkenler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi vardır.

Eş bütünleşme testi için Johansen test istatistikleri kullanılmış, testten elde edilen sonuçlar Tablo 6'da gösterilmiş ve %90 güven aralığı dikkate alınarak test sonuçları değerlendirilmiştir.

Tablo 6. Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

Seriler	Öz değer	Trace İstatistiği	Max-Eigen istatistiği	Kritik Değer	Olasılık
EMP&GDP	0.359655	31.20796	31.20238	15.49471	0.0001

Johansen eş bütünleşme testinde, Max-Eigen istatistiği, kritik değer ve olasılık değeri büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple, Johansen olasılık değeri 0.0001, Kritik değer 15.49471, Max-Eigen istatistiki 31.20238 değerine sahip olduğu için H_0 şeklinde kurulan hipotez reddedilerek, H_A “değişkenler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi vardır” şeklinde kurulan hipotez kabul edilmektedir.

G8 ülkeleri istihdam ve ekonomik büyüme değişkenleri için eş bütünleşme testi tamamlandıktan sonraki süreçte son aşama, değişkenler arasındaki nedenselliği ortaya koymaktır. Buna göre, kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir.

H_0 : İstihdam ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi yoktur.

H_A : İstihdam ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 7. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Değişkenler	Gecikme Uzunluğu	X ²	Olasılık Değeri	Karar
EMP → GDP	2	11.39	0.0034	İstihdam ekonomik büyümenin nedenidir
GDP → EMP	2	5.75	0.0565	Ekonomik büyüme istihdamın nedenidir.

Tablo 7’de %90 güven aralığı dikkate alınarak test sonuçları değerlendirilmiştir: EMP → GDP olasılık değerleri 0.0034; ki-kare değeri 11.39; GDP → EMP olasılık değeri 0.0565; ki-kare değeri 5.75’tir. Buna göre, %10 anlamlılık değeri yani %90 güven aralık değerine sahip EMP ile GDP arasında nedensellik ilişkisi vardır.

Başka bir deyişle, G8 ülkelerinde istihdam ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır: Hem istihdam ekonomik büyümeyi, hem de ekonomik büyüme istihdamı etkilemektedir. Bu durumda nedensellik testi H_0 hipotezi reddedilerek H_A : “İstihdam ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi vardır.” Hipotezi kabul edilmektedir.

Türkiye’nin 2005-2017 yılları arasındaki ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri arasındaki ilişki analiz edilmiştir. İstihdam ve ekonomik büyüme değişkenlerine ait temel

istatistiki göstergeler incelenerek Tablo 8’de sunulmuştur. Tablo 8’ de istihdam ve ekonomik büyüme serilerinin gözlem sayıları, ortalamaları, medyanı, maximum ve minimum değerleri, standart hataları, çarpıklık ve basıklık değerleri ve Jarque-Bera değerleri verilmiştir.

Tablo 8. Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Gözlem	Ortalama	Medyan	Maximum	Minimum	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera
EMP	13	47.47	48.40	51.55	43.80	2.80	-0.34	1.39	1.40
GDP	13	5.54	5.90	10.70	-4.80	4.11	-1.20	4.14	3.80

Tablo 8’de görüldüğü üzere, toplam gözlem sayısı 13, istihdam (EMP) serilerinin ortalaması 47.47, ekonomik büyüme (GDP) serilerinin ortalaması 5.54’dir. EMP maximum değişken değeri 51.55; GDP maximum değişken değeri 10.70; EMP minimum değişken değeri 43.80; GDP minimum değişken değeri -4.80’dır. Standart sapma ise, EMP 2.80 ve GDP 4.11 olduğu tespit edilmiştir.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenebilmesi amacıyla serinin durağan olması gerektiği için analizde öncelikle ADF ve PP birim kök testi kullanılmıştır. Bu testlerle ilgili hipotezler aşağıdaki gibi kurulmuştur:

H_0 : Değişken birim köke sahiptir (durağan değildir).

H_A : Değişken birim köke sahip değildir (durağandır).

Tablo 9. ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

		Değişkenler	ADF	PP	
Düzyey	Sabit	EMP	-0.23 (0.9095)***	-0.23 (0.9095)***	
		GDP	-2.88 (0.0773)***	-2.8586 (0.0794)***	
	Sabit+Trend	EMP	-2.97 (0.1832)	-1.94 (0.5751)***	
		GDP	-2.77 (0.2320)	-3.47 (0.0894)***	
			Değişkenler	ADF	PP
	Birinci Dereceden Fark	Sabit	EMP	-2.64 (0.1139)	-2.56 (0.1283)
GDP			-3.84 (0.0176)**	-6.05 (0.0007)*	
Sabit+Trend		EMP	-2.52 (0.3134)	-2.43 (0.3472)	
		GDP	-3.67 (0.0715)***	-5.97 (0.0035)*	
			Değişkenler	ADF	PP
İkinci Dereceden Fark		Sabit	EMP	-3.76 (0.0220)**	-6.41 (0.0006)*
	GDP		-3.77 (0.0244)***	-10.31 (0.0000)*	
	Sabit+Trend	EMP	-3.52 (0.0924)***	-6.01 (0.0046)*	
		GDP	-3.47 (0.1061)	-9.35 (0.0002)*	

NOT: *, ** ve *** değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde anlamlılığını göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini, eksili değerler ise ilgili testin t istatistiği sonucunu vermektedir.

Tablo 9’da görüldüğü üzere, değişkenlerin durağanlaşmamasından dolayı birinci ve ikinci dereceden farkları alınmıştır. EMP değişkeni ADF birim kök testi sonuçlarına göre ikinci dereceden fark alındığında %90 anlamlılık seviyesi ile sabit modelde 0.0220 olasılık değerine, sabit&trendli modelde ise %10 anlamlılık seviyesi 0.0924 olasılık değeri ile durağandır. Aynı şekil

de EMP değişkenin PP birim kök testi sonuçlarına göre, sabit modelde %99 anlamlılık seviyesi 0.0006 olasılık değerine, sabit&trendli modelde yine %1 anlamlılık seviyesi ile 0.0046 olasılık değerine sahip olarak durağandır.

GDP değişkeni ADF birim kök testi sonuçlarına göre, birinci dereceden fark alındığında %95 anlamlılık seviyesi ile sabit modelde 0.0176 olasılık değerine, sabit&trendli modelde ise %90 anlamlılık seviyesi 0.0715 olasılık değeri ile durağandır. Aynı şekilde GDP değişkeni için PP birim kök testi sonuçlarına göre, düzeyde sabit modelde %90 anlamlılık seviyesi 0.0794 olasılık değerine, sabit&trendli modelde yine %90 anlamlılık seviyesi ile 0.0894 olasılık değerine sahip olarak durağandır.

Türkiye istihdam ve ekonomik büyüme değişkenleri için yapılan ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre kurulan “ H_0 : Değişken birim köke sahiptir” hipotezi reddedilerek ve “ H_A : değişken birim köke sahip değildir” hipotezi kabul edilerek serilerin durağanlaştığı sonucuna varılmıştır.

Türkiye istihdam ve ekonomik büyüme değişkenleri için bundan sonraki aşamada yapılması gereken uygun gecikme uzunluğu VAR modeli ile test edilmiştir. Bunun için en büyük gecikme uzunluğu 3 olarak seçilmiş olup AIC, SC ve HQ gibi kritik değerleri ile gecikme uzunluğu belirlenmeye çalışılmıştır (Tablo 10).

Tablo 10. VAR Modeli Kriterlerine Göre Uygun Gecikme Uzunluğu Testi Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-4.968.324	NA	1.058.725	1.033.665	1.039.717	1.027.026
1	-3.042.398	26.96297*	5.192.005	7.284.796	7.466.347	7.085.635
2	-2.528.076	5.143.216	4.843.429	7.056.152	7.358.738	6.724.217
3	-1.270.919	7.542.946	1.398339*	5.341837*	5.765456*	4.877128*

Tablo 10’da görüldüğü üzere, VAR modeli ile uygun gecikme uzunluğu belirlenmiş Buna göre, Uygun gecikme uzunluğu, en çok yıldızla sahip olan 3 değeridir. Aynı zamanda AIC 5.341837*, SC 5.765456* ve HQ 4.877128* gibi kritik değerleri de görülmektedir.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenebilmesi için ilk olarak söz konusu serilerin birim kök testleri aracılığıyla durağanlıkları belirlenmiştir. Daha sonra, VAR analizi yapılarak serilerin gecikme uzunlukları belirlenmiştir. Eş bütünleşme sonuçlarının çıkmaması sebebi ile eş bütünleşmeden vazgeçilmiştir. Sıradaki test ise, nedensellik analizi testidir. Bu test için, Granger nedensellik analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 11’de verilmiştir. Bu testlerle ilgili hipotezler aşağıdaki gibi kurulmuştur:

H_0 : İstihdam ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi yoktur.

H_A : İstihdam ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 11. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Değişkenler	Gecikme Uzunluğu	X ²	Olasılık Değeri	Karar
EMP → GDP	3	14.39	0.0024	İstihdam ekonomik büyümenin nedenidir
GDP → EMP	3	11.67	0.0086	Ekonomik büyüme istihdamın nedenidir.

Tablo 11’de görüldüğü üzere, %90 güven aralığında, EMP → GDP olasılık değerleri 0.0024; ki-kare değeri 14.39; GDP → EMP olasılık değeri 0.0086; ki-kare değeri 11.67’dir. Buna göre, %10 anlamlılık değeri, yani %90 güven aralık değerine sahip EMP ile GDP arasında nedensellik ilişkisi vardır.

Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye’de istihdam ile ekonomik büyüme değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu ve hem istihdam ekonomik büyümeyi hem de ekonomik büyüme istihdamı etkilediği söylenebilir. Bu durumda nedensellik testi H₀ hipotezi reddedilerek H_A: “İstihdam ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi vardır.” Hipotezi kabul edilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir ülkenin üretim kapasitesini göstermesi açısından ekonomik büyüme, genel anlamda en çok dikkati çeken faktörlerden bir tanesini meydana getirmektedir. Her ülke, ekonomik büyümesini artırabilmek için yoğun çaba sarf etmektedir. Ülkeler bir yandan ekonomik büyümelerini artırmaya çalışırken diğer yandan mevcut işgücünün tamamını istihdam etmek için büyük çaba göstermektedirler. Böylelikle üretimlerini ve beraberinde refahlarını artırmayı amaçlamaktadırlar.

Üretim sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan istihdam, işgücünün aktif çalışanlar kısmını ifade etmektedir. Oysa istihdam haricinde işgücünün bir de işgücü arz ve talebi arasındaki dengesizlikten kaynaklanan işsizler kısmı bulunmaktadır. İstihdamın aksine, öngörülen hedeflere ulaşabilmek için ülkeler, işsizliği önleyici politikalar uygulayarak işsizlik oranlarını olabildiğince düşük seviyelerde tutmayı hedeflemektedirler.

G8 ülkelerinde ve Türkiye’de büyüme rakamlarının 2005-2008 yılları arasında normal seyir ederken ABD kaynaklı yaşanan 2008 Mortgage krizi ile birlikte negatif yönlü ekonomik büyüme görülmektedir. 2008 yılından sonra ekonomik büyüme rakamlarındaki düşüşle birlikte istihdam oranlarında da azalış olduğu göze çarpmaktadır. 2010 yılından sonra toparlanmaya başlayan ekonomiler pozitif değerleri tekrar yakalayarak ekonomik açıdan düzelmeye başlamışlardır. Bu düzelme istihdam oranlarına da yansımıştır..

Türkiye ekonomisi için bu değişkenler konjonktür boyunca önemli dalgalanmalar göstermiştir. Özellikle ekonomik büyümede meydana gelen değişim oranlarının iniş çıkışlı yapısı ve 2009 yılından sonra ulaştığı maksimum değerler oldukça dikkat çekmektedir. Türkiye’de 2008 yılında %-4.85 olan ekonomik büyüme oranı 2011 yılında %10.66 seviyelerini görerek büyük bir başarı göstermiştir. Türkiye 2005-2008 yılları arasında pozitif büyüme, 2009 yılında negatif büyüme rakamına ulaşmıştır. 2010 yılından sonraki süreçte ise tekrar pozitif yönlü büyüme rakamlarına ulaşmıştır (Şekil 17). İstihdam oranları ise, 2008 yılına kadar artarken, 2009 yılında önceki yıla kıyasla azalmış, 2010 yılı ve sonraki süreçte ise sürekli artmıştır. 2017 yılında istihdam oranı %51.55 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 18).

Bu araştırmada, G-8 ülkelerinde ve Türkiye’de büyüme oranı ve istihdam ilişkisi ekonometrik analizler yardımı ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ekonomik büyüme değişkeni ve istihdam değişkeni yüzde (%) olarak OECD’den alınmıştır. Değişkenlerin verilerinin aynı tabanından alınması kaynaklar arasındaki farklı veri akışını engellemek amacıyla yapılmıştır.

Analizde ilk önce, G-8 ülkelerinde ve Türkiye’de ekonomik büyüme ve istihdam verilerinin durağanlığının tespit edilmesi için çeşitli panel ve zaman serisi birim kök testleri uygulanmış, ardından sırasıyla panel eş bütünleşme ve panel nedensellik testleri analiz edilmiştir. G-8 ülkeleri için panel veri, Türkiye için zaman serisi analiz yöntemi uygulanmıştır.

G8 ülkelerinde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenebilmesi için ilk olarak serinin durağan olması gerekmektedir. Bu nedenle analizde, öncelikle birim kök testi uygulanmıştır. Bu amaçla Levin, Lee ve Chung birim kök testi ile Hadri birim kök testi kullanılmıştır. Bu test sonuçlarına göre, istihdam verileri için ikinci dereceden farkı alındığında LLC 0.0000; IPS 0.0031; ADF 0.0032; PP 0.0000’dır. Ekonomik büyüme verileri ise LLC 0.0000; IPS 0.0002; ADF 0.0006; PP 0.0000 olarak düzeyde durağandır. Serilerin durağanlık değerleri saptanmış ve birim kök testi hipotezi H_0 ve H_A şeklinde kurulan hipotez “değişken birim köke sahip değildir (durağandır)” kabul edilmiştir.

VAR modeli ile uygun gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Uygun gecikme uzunluğu en çok yıldıza sahip olan 2 değeridir. Aynı zamanda Akaike (AIC) 5.873422*, Schwarz (SC) 6.213602* ve Hannan Quinn (HQ) 6.007216* gibi kritik değerlere sahiptir.

Johansen eş bütünleşme testinde, Olasılık, Kritik değer ve Max-Eigen istatistik değeri büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple, Johansen olasılık değeri 0.0001, kritik değer 15.49471, Max-Eigen istatistik 31.20238 değerine sahip olduğu için H_0 şeklinde kurulan hipotez reddedilerek, H_A “değişkenler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi vardır” şeklinde kurulan hipotez kabul edilmiştir. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

G8 ülkeleri için yapılan Engle-Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre, $EMP \rightarrow GDP$ olasılık değerleri 0.0034; ki-kare değeri 11.39; $GDP \rightarrow EMP$ olasılık değeri 0.0565; ki-kare değeri 5.75’tir. Buna göre, %10 anlamlılık değeri yani %90 güven aralık değerine sahip EMP ile GDP arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır: Hem istihdam ekonomik büyümeyi hem de ekonomik büyüme istihdamı etkilemektedir. Bu durumda nedensellik testi H_0 hipotezi reddedilerek H_A : “İstihdam ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi vardır.” Hipotezi kabul edilmiştir.

Türkiye istihdam ve ekonomik büyüme değişkenleri için yapılan ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre kurulan “ H_0 : değişken birim köke sahiptir” hipotezi reddedilerek ve “ H_A : değişken birim köke sahip değildir” hipotezi kabul edilerek serilerin durağanlaştığı sonucuna varılmıştır.

VAR modeli ile uygun gecikme uzunluğu belirlenmiş ve buna göre, uygun gecikme uzunluğu, en çok yıldıza sahip olan 3 değeridir. Aynı zamanda Akaike (AIC) 5.341837*, Schwarz (SC) 5.765456* ve Hannan Quinn (HQ) 4.877128* gibi kritik değerlere sahiptir.

Türkiye için yapılan Eş Bütünleşme Testi sonuçlarının çıkmaması sebebi ile eş bütünleşmeden vazgeçilmiştir. Sıradaki Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre ise, %90 güven aralığında, EMP → GDP olasılık değerleri 0.0024; ki-kare değeri 14.39; GDP → EMP olasılık değeri 0.0086; ki-kare değeri 11.67'dir. %10 anlamlılık değeri, yani %90 güven aralık değerine sahip EMP ile GDP arasında nedensellik ilişkisi varlığı tespit edilmiştir.

Türkiye'de istihdam ile ekonomik büyüme değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu ve hem istihdam ekonomik büyümeyi hem de ekonomik büyüme istihdamı etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu durumda nedensellik testi H_0 hipotezi reddedilerek H_A : "İstihdam ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi vardır." Hipotezi kabul edilmiştir.

G-8 Ülkeleri'nde ve Türkiye'de istihdam ve ekonomik büyüme ilişkisinin panel veri ve zaman serisi analizi ile tespitinin yapıldığı bu araştırmanın sonuçları, bu alanda daha önce Boltha, A. Glyn, A. (1995), Padalino, S. ve Vivarelli, A. (1997), Walterkirshen, E. (1999), Döpke, J. (2001), Seyfried, D. (2005), Akan, Y. ve Karatay, P. (2008), Takım, A. (2010), Muratoğlu, Y. (2011), Tatoğlu, F.Y. (2011), Al-Ghannam, K. (2012), Akçoraoglu, A. (2012), Eser, B. (2012), B, Özdemir ve S, Yıldırım (2015) ve H, Serel ve B, Özdemir (2017) tarafından yapılan çalışmalardan ortaya çıkan sonuçlara göre ekonomik büyüme arttıkça istihdamında arttığı ve istihdamın arttığında ekonomik büyümenin de arttığı sonuçlarıyla benzer niteliktedir.

Türkiye'de ekonomik büyüme ve istihdamın oranlarının artırılması büyük önem arz etmektedir. Öncelikle istihdam oranlarının artırılması için planlanan iş gücü politikalarının detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Katma değeri yüksek ürünler üreterek istihdam kapasitesini arttıracak sanayi sektörlerine yatırım yapılmalıdır. Türkiye ekonomisine bakıldığında sanayi sektöründe yeterli gelişme beklenmeden hizmetler sektörüne geçiş yapılmıştır. İktisadi büyümenin gerçekleşmesi için öncelikle yurt içi tasarrufların artırılması gerekmektedir. Bu durumda ülkenin kendi kaynakları ile büyümesi sağlanacak dışa bağımlılığı azalacaktır. Genel olarak ise; ülkede uygulanması planlanan iktisadi büyüme ve istihdam politikalarının ilişki içerisinde olmasının; ekonomide gerçekleştirilecek olan yeni yatırımların istihdam oluşturma kapasitelerinin göz önünde bulundurularak değerlendirilmelerinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akal, M. (2014). Çarpıklık-basıklık. *Sakarya Üniversitesi Sabis Dergisi*, 5(1), 52-85.
- Alkın, E. (1992). *Gelir ve büyüme teorisi* (16. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Alpaydın Y. ve Tunalı H. (2011). *2000 sonrası Türkiye iktisadının değişimi*. İstanbul: İstanbul Matbaacılık.
- Alptekin, V. (2010). Enerji tüketimi ve büyüme ilişkisi: OECD ülkelerine ilişkin bir panel veri analizi. *Enerji, Piyasa ve Düzenleme*, 1(2), 172-193.
- Artın, S. (2000). İçsel büyüme teorileri ve Türkiye örneği: Yatırım harcamaları-ekonomik büyüme ilişkisi (1963-1999). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Atamtürk, B. (2007). Büyüme teorileri ve IMF politikaları. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(1), 89-103.
- Bal, O. (2012). İnovasyonun ekonomik kalkınmaya etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Dergisi*, 3(4), 1-14.
- Barro, R.J. 1990, Government spending in a simple model of endogenous growth. *Journal of Political Economy*, 98(5), 103-125.
- BBC (2017). Haberler. <http://www.bbc.co.uk>
- Bloomberght Gazetesi (2016). Ekonomi haberleri. <https://www.bloomberght.com/haberler>
- Bocutoğlu, E. (2012). *İktisadi düşünceler tarihi*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Bozdağlıoğlu, E.Y., ve Özpınar, Ö. (2011). Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'nin ihracat performansına etkilerinin VAR yöntemi ile tahmini. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 39-63.
- Çoban, Y. (2010). *Türkiye ekonomisi* (2.basım), Ankara: İkinci Sayfa Yayın Dağıtım.
- DEİK (2015). İstihdam verileri. <https://www.deik.org.tr/uploads>
- DPT (2008). Dokuzuncu kalkınma planı. <https://ekutup.dpt.gov.tr/>
- DSTATIS (2017). Almanya istihdam ve ekonomik büyüme verileri. <https://www.destatis.de/EN/>
- Demir, Ö. (2017). Sosyal bilimler sözlüğü. <http://omer-demir.net/sosyalbilimlersozlugu>

- EBSO (2013). İstihdam ve ekonomik büyüme verileri. <https://www.ebso.org.tr/ebsomedia/>
- Ehrlich, I. (1990). The problem of development: Introduction. *Journal of Political Economy* 5(1), 100-105
- Ercan, N. (2000). Ekonomik büyüme ve istihdam verileri. *Planlama Dergisi*, (Özel sayı), 130-131.
- Eser, B. (2012). Ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi: Türkiye uygulaması. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Eroğlu, Ö. (2002). *Türkiye ekonomisi*. Isparta: Bilim Kitabevi.
- EURONEWS (2017). Ekonomi haberleri. <https://tr.euronews.com/>
- Eyüboğlu, D. (1998). *İstihdam ve verimlilik 1970 sonrasında günümüze gelişmeler*. Ankara: MPM Yayınları.
- Fisunoğlu, M. ve Köksel, T. (2009). Keynes devrimi ve keynesyen iktisat. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 20(70), 31-66.
- Güloğlu, B. ve İspir, S. (2008). Yeni gelişmeler ışığında Türkiye’de satın alma gücü paritesi ön savının panel birim kök sınaması. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(2), 205-215.
- Hadri, K. (2000). Testing for stationarity in heterogeneous panel data. *Econometric Journal*, 3(2), 148-161.
- IMF (2012). Kanada ekonomi büyüme verileri. <https://www.imf.org/en/Countries>
- INSEE (2017). Fransa istihdam ve ekonomik büyüme verileri. <https://www.insee.fr/fr/accueil>
- Işık, N ve Kılınç, E. (2015). Girişimcilik ve inovasyon ilişkisi: Teorik bir değerlendirme. *Kırklareli Üniversitesi İİBF Dergisi (JEBPIR)*, 1 (2), 57-90.
- İŞKUR (2018). Türkiye ekonomisi 2003 eylem planı. <https://iskur.gov.tr>
- Karlık, S. (2004). *Türkiye ekonomisi* (8.Basım). İstanbul: Beta Yayıncılık
- Kaya, A. (1998). Büyüme teorileri. *Karamanoğlu Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 96-114.
- Kılınç, Z. (2013). *Türkiye’de ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon arasında nedensellik analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Köklü, A. (1976). *Makro iktisat* (3.Basım). İstanbul: S Yayınları.
- Köse, Z. (2018). Seçilmiş ülkelerde imalat endüstrisinde endüstri içi ticareti etkileyen faktörler üzerine ampirik bir inceleme. Yayınlanmamış doktora tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Kutlar, A. (2000). *Ekonometrik zaman serileri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Küçükaksoy, A. (2017). Fisher hipotezi'nin panel veri analizi ile test edilmesi: OECD ülkeleri uygulaması. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(1), 19-25.
- Levin, A., Lin, C. F. and Chu, J. (2002). Unit root tests in panel data: Asymptotic and finite-sample properties. *Journal of Econometrics*, 108, 1-24.
- Lucas, R.E. (1988). On the mechanics of economic development (7). *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.
- Murat, S. (1992). Eğitim. *İstanbul Üniv. Dergisi*, 5(2): 190-199.
- Pamuk, Ş. (2007). Dünyada ve Türkiye'de iktisadi büyüme (1820-2005). *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları Dergisi*, 1(2), 5-7
- Yıldırım, K. ve Karaman, D. (2010). *Makro ekonomi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K. (2011). *İktisada giriş* (4.Basım). Ankara: Pelikan Yayıncılık.
- OECD (2017). Total, Annual growth rate (%), 2005 – 2017. <https://data.oecd.org/>
- OECD (2017). Employment rate total, % of working age population, 2005 – 2017. <https://data.oecd.org/>
- Özcan, B ve Arı, A. (2013). Para talebinin belirleyenleri ve istikrarı üzerine bir uygulama: Türkiye örneği. *Celal Bayer Üniversitesi Dergisi*, 3(2), 5-10.
- Özdemir, S. (2007). Küreselleşme sürecinde refah devleti. *İstanbul Ticaret Odası Dergisi*, 2(57), 192-197.
- Özdemir, S. ve Ersöz, H. ve Sarioğlu, İ. (2006). İşsizlik sorununun çözümünde KOBİ'lerin desteklenmesi. *İstanbul Ticaret Odası Dergisi*, 1(45), 92-107.
- Özgüven, A. (1991). *İktisat bilimine giriş* (6. Basım). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özsağır, A. (2008). Dünden bugüne büyümenin dinamiği. *KMU İİBF Dergisi*, 10(14), 333-350.

- Parasız, İ. (1998). *Makro ekonomi teori ve politika*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Star Gazetesi (2015). Ekonomi haberler. <http://www.star.com.tr/>
- Shaw, G.K. (1992). Policy implications of endogenous growth theory. *The Economic Journal* 102 (May), 617-619.
- Seyidođlu, H. (1999). *Ekonomik terimler ansiklopedik sözlük* (2. Basım). İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Şahin H. (2007). *Türkiye Ekonomisi* (9. Basım). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şentürk, E. (2017). İşsizlikle mücadelede aktif istihdam politikaları: Türkiye örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Taban, S. (2010). *İçsel büyüme modelleri ve Türkiye*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Talu, Ö. (2005). G-8 zirveleri. *Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (XIX), 20-35.
- Tarı, R. (2011). *Ekonometri* (7.Basım). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Temür, T. (2013). *Türkiye’de uygulanan dış ticaret politikalarının ekonomik büyümeye etkisi* Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Telek, C. (2013). Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomik analizi (1998-2012). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Tokol, A. (2005). *Türk endüstri ilişkileri sistemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Topcu, M. (2010). İşsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkilerin analizi: G8 ülkeleri üzerine uygulama. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Dışişleri Bakanlığı (2018). <https://www.mfa.gov.tr/fransa-ekonomisi.tr.mfa>
- Ekonomi Bakanlığı (2017). <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/>
- Ekonomi Bakanlığı (2018). <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/>
- Ticaret Bakanlığı (2018). <https://eb.ticaret.gov.tr/portal/>
- TÜİK (2008). Türkiye ekonomik büyüme ve istihdam verileri. <http://www.tuik.gov.tr/>
- Türkan, E. (2005). Türkiye’de işgücünün yapı ve nitelikleri: Gelişme ve değerlendirmeler.

Merkez Bankası (2018). Ekonomik büyüme ve istihdam verileri. <https://www.tcmb.gov.tr/>

TÜSİAD (2004). Türkiye'de işgücü piyasasının kurumsal yapısı ve işsizlik. İstanbul: TÜSİAD
Yayımları No: 11/381.

UNDP (2015). İtalya turizm verileri. <https://hdr.undp.org/en/countries/profiles/ITA>

NWTO (2016). Dünya turizm verileri. <http://www2.unwto.org/>

WB (2018). Rusya ekonomik büyüme ve istihdam verileri. <https://data.worldbank.org/>

